

TARTALOM

Szépíráás

Tózsér Árpád: <i>Ezüst pillantások</i> (Naplójegyzetek 2017-ből)	3
Varga Imre: <i>Tózsér Árpád 85</i>	12
Szalay Zoltán: <i>Versderű – Tózsér Árpád</i> <i>Lélekvándor című kötetéről</i> (recenzió)	15
A. Dobos Éva: <i>A lefele néző kutya</i> (esszé)	19
Fellinger Károly: <i>A szegény, A levelek</i> <i>remegése, Szürcsölés, Szemhéz, Poszthumán</i> (versek)	23
Halmi Tamás: <i>A zöld kentaur</i> (novella)	26
Fehér Enikő: <i>Nyugalomban marad, Meg nem</i> <i>változtatja, Én is az vagyok, Mama-</i> <i>mennyország, Ének a vasárnapról</i> (versek)	29
Nagy Zopán: <i>Fragmentumok, szövegroncok,</i> <i>No. IV., Tépeldések</i> (versek)	30
Nagy Borbála Réka: <i>„A szembenézés</i> <i>elborzaszt vagy szárnyakat ad” –</i> <i>Beszélgetés Falusi Mártonnal</i> (interjú)	33
Láthatár	
Irodalmi Nobel-díj:	
Luise Glück: <i>Éji vándorlások, Kasztília,</i> <i>Altatódal, Külföldi látogatók</i> (versek, Végh Zsoltos Péter fordításai)	41
Négy dél-amerikai költő (Végh Zsoltos Péter fordításai):	
Mario Benedetti: <i>Enigma, Mikor a szűz</i> <i>prosti volt</i> (versek)	47
Roberto Bolaño: <i>Feltámadás, Romantikus</i> <i>kölyök</i> (versek)	48
Pedro Juan Gutiérrez: <i>Centro Habana</i> (vers)	49

Derek Walcott: <i>Szerelem szerelem után</i> (versek)	51
--	----

Tanulmány

Balázs Sándor: <i>Hídközépen – Tóth László</i> <i>pályaképe</i>	54
Hogya György: <i>Rágalom, avagy főhajítás egy</i> <i>akció előtt</i> (esszé)	60

Könyvek között

Csibrányi Zoltán: <i>A cél: megismerni a</i> <i>világmindenség titkait</i> (Sarah Bartlett: 100 szimbólum az univerzum titkairól)	74
Aich Péter: <i>A percepció kérdései</i> (Hogya György: Daszvant árnyai)	77

Küszöb

Morva Mátyás: <i>Ha nem fog fújni a szél...</i> (novella)	86
Katona Nikolas: <i>Kapcsolathullámok</i> (vers)	93
Kovács Balázs: <i>Az időjárás miatt</i> (vers)	97

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei	99
---	----

E számunk szerzői	100
-------------------------	-----

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2020/4)

Debreczeny György, Ású Étvíbi, Jahjá Labábídi, Ímán Mersál, Nagy Zopán, Vörös István, Z. Németh István, Zirig Árpád versei – Gál Sándor, Mészáros László, Morva Mátyás, Reczai Lilla, Száraz Pál, Száz Emese, Goncalo M. Tavares prózái – Fekete J. József és Merva Attila tanulmánya – Gyürky Katalin, Petőcz András, Tamási Orosz János kritikái – Kopócs Tibor grafikái

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

A 2020-as Text-túra alkotótábor alkotásai: Bese Bernadett, Csillag Balázs, Dobosy Tímea, Finta Viktória, Jancsó Péter, Juhász Kornélia, Katona Nikolas, Mlčúch Brenda Nicole, Ollé Tamás, Rump Tímea – Antal László, Gál Sándor, Gazdag József, Hertelendy Ágnes, Petőcz András, Tamási Orosz János verse – Fehér Enikő, Gál Sándor, Háy János prózája, Kovács Jolánka, Tóth N. Katalin prózája – Bese Bernadett, Kovács Jolánka – Bodnár Gyula, Tóth László, Végh Zsoldos Péter fordításai – Csapody Kinga interjúja Háy Jánossal

A lap megvásárolható a következő helyszíneken:

Budapest: Írók Boltja, Andrassy út 45.

Dunaszerdahely: SZMÍT, Duna Palota, Galántai út 658/2F, 1. e. 5.

Pozsony: Artforum könyvesbolt, Kecsekapu utca (Kozia) 20.

12. évfolyam, 5. szám (október)

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Főszerkesztő: Jancsó Péter

Szerkesztő: Végh Zsoldos Péter

Főmunkatárs: Tóth László

Tanácsadó testület: Balázs F. Attila, Hoga György, Lackfi János

Korrektúra: Tóth Ozsvald Zsuzsanna

Tördelés és nyomdai előkészítés: Rác Éva

Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901 Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest

Megjelent 2020 októberében 700 példányban.

Megrendelhető a kiadó címén.

Regisztrációs szám: EV 5895/20

12. ročník, 5. číslo (október)

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku

Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372

Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,

Vydavateľ: Gyula Hodossy

Šéfredaktor: Péter Jancsó

Redaktor: Péter Végh Zsoldos

Hlavný spolupracovník: László Tóth

Poradný zbor: Attila F. Balázs, György Hoga, János Lackfi

Korektúra: Zsuzsanna Tóth Ozsvald

Sadzba a predlačová príprava: Éva Rác

Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Tlac: TAMA Solutions Kft., Budapest

Výšlo v októbri 2020. Náklad 700 ks.

Registračné číslo: EV 5895/20

ISSN: 1338-0265

i r o d a l o m – m ű v é s z e t

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága

Tel: +421/911 239 479

**KULT
MINOR**
FOND NA PODPORU KULTURNÝH NEBOJNOSTNÝH MENŠIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a Nemzeti Kulturális Alap

TŐZSÉR ÁRPÁD

Ezüst pillantások

(Naplójegyzetek 2017-ből)

Pozsony, 2017. április 2. – Valamelyik nap hangos, szinte kétségbeesett kakukkszó-ra ébredtem. (A vasúton túli kis berek eseményei szinte az ablakom alatt történnek.) Gyermekkoromban ilyenkor mindig megkérdeztük a madártól: Kakukkmadár, hány esztendeig élek? Aztán számoltuk az elhangzó kakukkszót. Játékból most is elmondtam a mondókát: Kakukkmadár, hány esztendeig élek? A kakukk elhallgatott, szünetet tartott, mintha gondolkodott volna a válaszon, aztán egyet kakukkolt. Megint szünetet tartott, s aztán újból jajveszékelésszerű kakukkolásba kezdett.

Pozsony, 2017. április 3. – Az MMA filmeseivel megjártam Gömörországot: portré-filmet készítenek rólam, s a „szülőföldre” is kíváncsiak voltak. Az eredmény: nekem is sikerült új szemmel megnéznem és meglátnom bizonyos dolgokat a gyermek- és ifjúkorom világából. Olyasmiket, amiket én már réges-rég minden oldalról ismerteknek véltem. – Állunk például a falu közepén, az „Ivókútnál”, két rokonszenves és agilis fiatalemberrel, a falu volt és mostani polgármesterével, Sallai Istvánnal és Kőből Gyulával. Az Ivókút már rég nem az a hegyoldalból kiálló vastag, bővizű cső, amelyre gyermekkoromból olyan jól emlékszem – stílusos, filagóriaszerű faépítmény van fölötte, már Gyula idejében s, gondolom, az ő elképzelése szerint épült, nem is olyan régen. A megálmodója a forrásnak és a belőle eredő pataknak a falu életére gyakorolt meghatározó szerepéről beszél, mikor Pista megjegyzi: eredetileg a falu egész területe mocsaras volt. Az ide települők a hegyoldalakra építkeztek, rendszerint úgy, hogy a házak mögötti meredek lejtőket egyszerűen levágták, függőlegesre faragták. Az Alvéget lakó Illés-had (ki ne tudná: a „had” szó nem egy század katonát jelent, bár valamikor az lehetett a jelentése, hanem a palóc „nagycsaládot”), szóval az Illés-had települt be a faluba a legkésőbb, akkor, amikor, a mocsarak vizét már sikerült a Macskás-patakba irányítani, s az utánuk maradt mélyedéseket feltölteni. – Ez új adat, új ismeret a számomra. Nem az új, hogy a falu területének nagy része eredetileg mocsár volt (hisz gyermekkoromban még a falu közepén is volt egy nagy mocsaras-nádas

rész, amely télen befagyott, s mi azon csúszkáltunk, korcsolyáztunk; s az Alvég egyik részét még a mai napig is Mocsolyavölgynek hívják), az új a számomra az, hogy a közben már rég „haddá” nőtt Illés-család később települt be a faluba (vajon mikor?), mint a Kőbölök vagy a Pellék, s hogy a már előttük itt lakók addig csak a hegyoldalakra építkeztek. S új volt számomra aztán az is, amit később a közeli Ajnácskőről, anyám szülőfalujáról megtudtam (oda is eljutottunk a filmesekkel), hogy eredetileg ott is ez volt a helyzet: a tulajdonképpeni falu szintén a hegyek, dombok között van, s az az „alvég”, amelyet én eddig a falu köz- és középpontjának véltem, valaha szintén vizes, mocsaras vidék volt. Apropos: a hegyek között meghúzódó Ó-Ajnácskőben sikerült fölfedeznem annak a hosszú cselédháznak a maradványait is, amelyben anyám született, s jártam a temetőben is, ahol anyai nagyapám nyugszik.

Április 4. – S még valamit a gömöri utamról: én oda is, vissza is vonattal utaztam. A gyermekkoromból hozott vegetatív disztóniám öregkoromra nemcsak hogy visszatért, hanem annyira fokozódott, hogy idegen kéz által vezetett autóban már rendre rosszul vagyok. S visszafelé jövet érdekes jelenetnek voltam tanúja. Kint legalább 35 fokos kánikula volt, de a klimatizáció nélküli vonatban az ablakot nem lehetett kinyitni. Az ablak mellett ülő zöldhályogos szemű fiatalember legalábbis azt állította. De amikor a szemközti pad közepén ülő idős hölgy hangosan követelte, hogy azonnal nyissák ki az ablakot, mert ő asztmás, és mindjárt megfullad, kiderült, mégis le lehet húzni az ablak üvegét, de a fiatalember szemének árt a huzat, s ezért csak ötpercnyi levegőzést engedélyezett az asszonyságnak, s öt perc után könyörtelenül visszanyomta a helyére az ablakot. Erre a hölgy agresszív lett, s botjával a fiatalember felé ütött, hogy „gyilkos, segítség!”. A fiatalember elkapta a botot, kirántotta a vénasszony kezéből, s az ülések alá tolt. Valaki közben hívta a kalauzt, az megjelent, nagy nehezen elcsitította a vitát, s megígértette a fiatalemberrel, hogy fél óránként, öt-öt percre ablakot nyit. A kalauz elment, s az élet-halál harc a zöldhályogos fiatalember és az asztmás öreg hölgy között folyt tovább. A levegőért és a huzat ellen. Mi pedig, a többiek a fülkében, egész idő alatt hallgattunk, mint a csuka. Nem álltunk sem ide, sem oda. Mikor egzisztenciális érdekek feszülnek egymásnak, nem létezik jó megoldás.

Április 13. – Olvasom, hogy Dész Mihályt, a Spanyolországban élő író, szerkesztőt nem vették föl a Szépirók Társaságába, mert regényében, a *Pesti Barokkban* állítólag „antifeminista nézeteket” hangoztat. S hirtelen aggódni kezdek: az *ÉS* kritikusa szerint naplóimban én is „antifeminista kijelentéseket teszek”. Még megérem, hogy engem meg egyenesen kizárnak a párt..., bocsánat: az Író Társaságból. – De hát mért is nem szeretem én a feministákat?! Általában addig semmi bajom velük, míg valóban a nő és férfi család- és társadalombeli egyenlőségét védik, amíg a nőket terrorizáló macsók ellen küzdenek, de nem szeretem őket, mikor

ők maguk igyekeznek macsók lenni, erőszakosak, agresszívok, s úgy vélnék jogot védeni, hogy mások jogát semmibe veszik. Mondjuk a szépíróét, akinek joga van természetesen takaratlan véleményt mondatni teremtett figuráival bármiről és bárkiről, még ha nő is az a „bárki”. (Ezt nem tilthatja meg neki sem égi, sem földi hatalom, sem párt, sem állam, sem cenzor, sem feminista aktivista.) De nem szeretem például azokat a feminista indíttatású filmeket sem, ahol a nők percenként hatalmas pofonokat osztogatnak, s a pofonoktól általában férfiak hullnak jobbra, balra, a nőket olyan férfielles erőszaktételre buzdítva így, amelyet, ha fordítva történik, a feministák hangosan (s helyesen) kárhoztatnak és elítélnek.

Április 28. – Felfedeztem hát magamnak (elég későn) Leányfalut is, Móricz Zsigmond, Márai Sándor, Gyulai Pál egykori aziliumát. Pontosabban a két utóbbinak csak a bedekkerben találtam leányfalusi nyomát, az első nevével viszont lehetetlen nem találkozni a településen. Van Móricz Zs. utca, Móricz Zs.-kiállítás, Móricz Zs.-ház. De tartsak sort! Tegnapelőtt könyvbemutatóm volt az Írószövetségben. Az *Imágók* c. új verskötetéről, azt hiszem, sikerült elmondanom, hogy ez is annak az elképzelésemnek része, amely szerint minden szépírónak (legyen az prózáíró, költő vagy kritikus) ajánlatos egyetlen élő, működő szervezetként megélni és a saját eszközeivel (valamint saját élete hozzáadásával) újraírni a világirodalmat. A műsort és beszélgetést vezető Mirtse Zsuzsa vette a lapot, s megjegyezte, hogy ő ennek a folyamatnak a kezdetét 1995-ben, a *Leviticus* c. kötetemben látja, s azóta szinte minden könyvem egy-egy ablak a világirodalomra, világmítoszokra, filozófiákra, történelemre, de ez az „ablak”, mondta, utalva ezzel a *Vers ablakán kihajolva* c. versválogatásomra is, mindig „vers alakú”. – Másnap kivonatoztam, pontosabban „kiHÉVeztem” Szentendrére (életemben most ültem először a HÉV-en, nagyot csalódtam benne: kiderült, hogy ez tulajdonképpen csak egy közönséges motoros vonat). Szentendréről az MTVA kocsija vitt tovább a tetthelyre, az újabb portréfilmem forgatásának színhelyére. (Mért lettem én az utóbbi időben ilyen „divatos téma” a filmesek számára? Mi lehet a háttérben? Gyanús ügy.) – Leányfalu tkp. egyetlen hosszú út a Duna-parton, a Vöröskő-hegyre felfutó kis utcácskákkal. Az egyik ilyen utcácskában van a Horthy-villa (állítólag valamikor Horthy Miklósé, később Kádáré volt), a 20. század húszas éveiben épült, pontosan úgy néz ki, ahogy Verne Gyula *Várkastélyát a Kárpátokban* elképzeltem, abban folyt a forgatás. Az évszázadosra és romantikusra stilizált falak között olyan hideg volt, hogy kalapban ültem a kamera elé, fedetlen fővel ugyanis azonnal tüszögögni kezdtem. Elöttem Szacsvey Lászlóval forgattak, kíváncsi vagyok, tüszögött-e ő is. Meg arra is kíváncsi lennék, faggatták-e még mindig a szerencsétlenül járt feleségéről. Mindenesetre túl hosszúra nyúlt a forgatása, az én jelenésemre később került sor, kihasználtam az időt, megpróbáltam megkeresni a Móricz-házat. Találtam is egy épületet (a járókelők útbaigazítása alapján), de nem állíthatom, hogy az igazit találtam meg, mert az utcára nyíló kertkapu zárva volt, s ha a házon

esetleg van is emléktábla, az utcáról az nem látható. Nézttem a nagy, gondozott kertet, s odaképzelttem Móriczot meg Csibét, amint a kertet kapálják. A nagy író ugyanis 1936-tól zöldséget, paprikát, paradicsomot, karalábét termesztett itt (az interneten meg lehet tekinteni egykori *Árlapját*, címe: *Móricz Zsigmond kertészete Leányfalun*), s ekkor már együtt élt Csibével, akinek a gyerekeről közben kiderült, hogy Móricz az apja.

Május 27. – Tóth Vali, a Magyar Rádió tudósítója jelenti Londonból: Mi változott a manchesteri merénylet után? Bebizonyosodott, milyen szépen tudunk gyászolni. S a szónokok újra elmondták: a terroristák nem érik el céljukat, nem félemlítenek meg bennünket. – Most már csak az a kérdés, mondom én, hogy a terroristáknak a megfélemlítés-e a céljuk. Azt hiszem, nem. Az iszlám terrorista azért gyilkol, mert el akarja pusztítani a nyugati kultúrát, civilizációt és képviselőit, hordozóit. S ennek kitakart mellel s pusztta gyásszal ellenállni – értelmetlen önfeladás. Vagy ahogy Houellebecq mondja: „behódolás”.

Június 24. – A hőmérők rendre 30-35 fokot mutatnak. Ilyenkor jut eszébe az embernek, hogy sem Konfuciusz, sem Platon, sem Hegel nem Afrikában született és élt: kinek van kedve egy tüzes katlanban ülve gondolkodni? De akinek mégis, az becsülje meg a gondolatfoszlányait is.

*

Mosonmagyaróvár nekem, ha Pozsonyból indulok, Magyarország kapujának tűnik. De ha a Lajta-hídon átkocsizom, a bécsiek is mindig eszembe jutnak, akik valamikor azt tartották: a Lajtán túl már Ázsia kezdődik. Aztán leparkolok a Magyar utca (de ma már inkább Bevásárló utca!) elején, s látom, jobbra is, balra is bécsi rendszámotlábás kocsik állnak mellettem. Úgy látszik, újabban a bécsiek már Ázsiába járnak bevásárolni.

*

Az emberiség egy részének tele van a hócipője a „technikai újításokkal” (vö. online bankolás, okostelefonok stb.). Az első ipari forradalom óta a technika diktatúrájában élünk, állítja az embereknek ez a része. Az ún. tudósok, feltalálók, újítók izgága, de aránylag kis csoportja ránk kényszeríti a nyugalmunkat elrabló kütyüit, s neurotikusokká tesz bennünket.

*

Az ókori Róma jólétét a rabszolgák biztosították, a mai nyugati civilizáció jólétéhez szükséges javakat a technika, az elektronizált gépek, a robotok (no meg persze a bevándorlók) állítják elő. Rómának a rabszolgarendszer bukása vetett véget (a germánok és hunok támadásai csak felgyorsították a folyamatot), mi vet véget a gépdiktatúrának és -jólétnek? A plebs a „jólétről” önként soha nem mond le. (S a felső „tízezer” még kevésbé.)

*

Tegnap mondta a rádióban egy magyar világutazó (a nevét nem tudom, mert a beszélgetés elejét nem hallottam): lehetnének mi akármilyen eminens tanulói is az EU-nak, ha elhagyjuk Bécset, úgy néznek ránk, mint Európa jöttmentjeire, ezer év előtti migránsaira. Viszont ha keletre megyünk, s elhagyjuk Moszkvát, mindenhol megható rokonszenvvel, nyugatra szakadt rokonokként fogadnak bennünket. – Meggondolkodtató ambivalencia, de tulajdonképpen csak azt a meggyőződést erősíti bennünk, hogy Nyugat és Kelet között létezik egy harmadik minőség is (illetve egyszer már létezett s a jövőben megint létezhet), nevezetesen Közép-Európa mint kultúrkör és az itteni kis népek szövetsége. Mert a Nyugaton „jöttmentek” nemcsak a magyarok, hanem a lengyelek, csehek, szlovákok, románok, szerb-horvátok is, Kelet rokonszenve meg persze nem több pusztá romantikánál.

*

A zöldek és az állatvédők a bikaviadalok betiltását követelik. Nagyon helyesen. S nemcsak azért helyesen, mert a bikaviadal közönséges állatkínzás, hanem azért is, mert a bikát ingerlő, halálra fárasztó, majd diadalmasan megölő férfiak (női viadort eddig még nem láttam, de ami ma nincs, az holnap még lehet) a bikában tkp. magukat, az univerzális hímet is megszegyenítik. – Én mindenesetre, ha – undorral – megtekintek egy ilyen viadalt, mindig a bikának drukkolok.

*

Közhely, hogy a WC-n ülve lehet a legjobban meditálni. Például ilyen semmiségekéről: kb. kétmillió évig tartott, míg félmajom ősrünk lemászott a fáról, kimerészkedett az őserdőből a sík vidékre, s lassan, fokozatosan két lábra állt, felegyenesedett. Képzeljük el, a vízszintes testhelyzetből a függőleges tartásba igyekezve hány száz évig tarthatott neki csak egyetlen szögmásodperc megtétele? Mikor a WC ülőkéjéről feltápáskodunk, s kiegyenesedünk, mi is valami hasonló evolúciós utat teszünk meg, de immár másodpercek alatt. A fejlődésünket viszont

ezen az egyetlen mozdulaton is legalább olyan pontosan le lehetne mérni, mint mondjuk a neandervölgyi ember és Einstein agyának a különbségén.

*

Egész életünkben lopunk, csalunk, De kitől lopunk és kit csalunk meg, ha nincsen Isten?

Július 8. – 1948-ban az én szülőfalumból, Gömörpéterfaláról csak egyetlen (igaz, hogy tkp. két családból álló, népes) családot telepítettek át Magyarországra. (Azt megelőzően, Csehországba, kényszermunkára persze közel kétszer tizedet, arról nem is beszélve, hogy ez elől a kegyetlen, marhavagonos deportálás elől a fél falu átmenekült a határ magyar oldalára, köztük az én családom is. Ezek 1948 végén s 1949-ben kivétel nélkül hazatértek.) A hivatalosan Magyarországra telepített család tagja volt Pelle Emil, akinek nem mindennapi életéről akarok itt egy-két dolgot feljegyezni. A Pelle (Fodor) család a falu tehetősz gazdacsaládja volt, abból a fajtából, amely az anyagi felemelkedését szellemi gyarapodással is párosította: a hat gyerekből egy tanítóképzőt végzett, egy ezüstkalászos gazdatanfolyamot, Emil pedig (már Magyarországon) agrártudományi egyetemi tanulmányait elvégezve, 1957-ben agrármérnöki diplomát, s nem sokkal később doktori címet szerzett. De a család többi tagja is olvasott, tájékozott ember volt. A szlovák kitelepítési bizottság talán éppen azért választotta ki őket kitelepítésre, mert a szélsőségesen sovíniszta, magyarelles kitelepítők szemében a magyar könyv, a magyar műveltség magyar nacionalizmus, tehát a „Csehszlovák állam ellen folytatott” tevékenység volt. Emil megírta közös szülőfalunk újabb kori történetét is. Annak egy helyén olvasom: *„A faluban legutóbb kialakult irtásföld neve Csere.* (A név nyilván a kiirtott, kivágott cserfaerdőre utal. T. Á.) *A cserei szőlőművelési ág kialakításában még a jelenleg élő emberek is részt vettek.*” Ez annyit jelent, hogy nem is olyan régen még a ma a falut körülvevő többi kopasz hegyet, dombot, szántókat is erdők borították, s a péterfaliak, mint egykor az amerikai pionírok, két kezükkel csináltak helyet házaiknak, legelőt állataiknak, szántókat, kerteket vetésüknek és veteményeiknek. (A szőlőhegyet mára senki sem műveli, a Csere-hegyet hamarosan visszaveszi a természet, visszatelepül oda az egykori cserfaerdő.) Emil barátom a halála előtt kilenc évvel, 77 évesen elindult Budapestről haza, Péterfalára. Salgótarjából buszon Zabarra utazott, majd onnan – az országhatáron át – a 7 kilométerre levő szülőfalujába gyalogolt, látni akarta még egyszer gyermek- és ifjúkora színhelyét. Szerette a szülőföldjét s a földet általában is: meghagyta, hogy halála után hamvasszák el testét, s erős vízsugarakkal mossák bele abba az anyaföldbe, amelyből vétetett, s amellyel egész életében foglalkozott. Tőle magától tudom, hogy szülőfaluja (szülőfalunk) 1930-ban épült új templomában ő volt az első megkeresztelt újszülött. Végrendeletében azt is meghagyta, hogy miközben hamvait visszaadják

az anyaföldnek, szóljon a péterfali templom magnóra feljátszott harangja. S lőn.
– Én pedig írom mindezt abból az alkalomból, hogy most, 2017-ben, augusztus 6-án Gömörpéterfala önkormányzata a község díszpolgárává avatja jeles fiát, s az ünnepségre én is haza készülök.

Július 25. – A napokban két barátom, mondhatnám két sokéves munkatársam is elhunyt, valóban rendkívül sok az idén az íróhalál. Varga Lajos Márton, a kitűnő, különös szövegérzékenységgű irodalomkritikus s a Népszabadság kultúrarovatának a szerkesztője egy ideig, a kilencvenes években általam szerkesztett Irodalmi Szemlének is munkatársa volt, s Kántor Lajossal is az Irodalmi Szemle, illetve a lapszerkesztés hozott össze, de még jóval korábban: a hatvanas években. Ő a Korunk főszerkesztője volt, én az Irodalmi Szemle szerkesztője, s hogy úgy mondjam, bedolgoztunk egymás lapjába, vagy ahogy akkor mondtuk: gondoskodtunk a két lap egészséges anyagcseréjéről. VLM 75 évesen, Kántor Lajos 80 évesen távozott. Én meg 82 évesen gyászolom őket, értetlenül magam elé meredve: hogy-hogy én még mindig itt vagyok? Lajos barátom (a fiatalabbik) egyszer belenézett a tenyerembe, s meglátva az ún. életrajzomat, elszörnyedve jelentette ki: tíz évvel túl fogsz élni engem.

Július 31. – Befejeződött a budapesti vizes világbajnokság. Vízilabdásaim, sajnos, nem lettek bajnokok: csak ezüstöt szereztek, de a döntőben legalább nem az erőszakos, durva szerbektől, hanem a civilizáltabb horvátoktól kaptak ki (8:6-ra). A legnagyobb „vizes” élményem pedig egy mai interjú volt, egy amerikai-kínai toronyugró nyilatkozott, hogy mikor a 27 méteres toronyból körbenézett, a fenséges budapesti panoráma mennyei békével, nyugalommal töltötte el: hirtelen kibékült a világgal. Nekem meg könnybe lábadt a szemem, mert itt valami lényeges dolog fogalmazódott meg: a sportbéli küzdelem és győzelem az arra érzékenyeknek tisztán szállítja a kozmikus rendbe való beleszédülés mámorát. Érezhetnénk ugyan a határainkon túlra való „ezüst pillantás” (Franz von Baader) szédületét az egyéb sikerélményeinkben is, de azok túlságosan kötődnek a napi robothoz, s az eltakarja előlünk a kozmoszt.

Augusztus 4. – A 79 éves Cs. L. megint kórházban van: elfogyott a szervezetéből a nátrium, és kómába esett. Csapkod a mennykő körénk. Én is lemondtam a péterfali utamat, mert ma, állítólag 41 °C volt, árnyékban, holnap meg még melegbb lesz. Minden energia hővé alakul körülöttünk, s én szebb véget is el tudok képzelni magamnak, mint hőhalált valahol egy száguldó vonatban. Az entrópia remek rabkocsiként sugárzik az időben – mondaná Weöres Sándor.

Augusztus 21. – Viktor Jerofejev: „*Elég, Kjusza, a közönségesség jogát ki kell előbb érdemelni!*” (Magyarul: Ha egy művész bebizonyította, hogy zseni, később már akár a bohóckodást is megengedheti magának. Lásd: Picasso!)

Szeptember 2. – Elment hát Mács Jóska is, a „szlovákiai magyar író” archetípusa. Írói személyisége, arca akkor (az ötvenes években) alakult ki és rögzült, amikor Csehszlovákia és Magyarország (és természetesen a Nyugat) között a közlekedés (a valóságos és a szellemi egyaránt) szinte nulla fokú volt, s következtében a Szlovákiában írt magyar irodalom a belterjbe, hogy ne mondjam: provinciába kényszerült és záródott. S a csak kevés hatásnak kitett írók nem éreztek késztetést a hagyományoktól való továbblépésre. Mács esetében ez a hagyomány a magyar próza legkonzervatívabb iskolája, Tömörkény, Gárdonyi Géza, Móra Ferenc volt. A falu szegényeit s a nemzetiségi létbe szorultakat képviselői alapon s anekdotázó nyelven megörökíteni – ennyi volt kezdetben (és sokáig) Mács írói oeuvre-je. A halála előtti néhány könyvében kezdett egy új narratíva kialakulni, amelyben a „palóc góbé” inkább már „kisebbségi kópé” („kópé” a szó „pikarói” értelmében), s akinek groteszk kalandjai a közép-európai lét antagonizmusaiból következnek. Lettlégyen azonban a Mács-irodalom akármilyen, Mács, az ember érdekes, színes egyéniség volt, s barátságunk – a néha kemény vitáink ellenére is – haláláig kitarzott.

Szeptember 8. – A lakásfestés az író számára maga az őskáosz, s ha könyvek szá-
zait kell átaterolnia az egyik szobából a másikba, arról is hamar meggyőződhet,
hogy a legkönnyebb műfajú könyv is dögnehéz. A kaotikus állapotok második
napja tartanak nálunk. A fejetlenség egyetlen előnye, hogy benne a könyvtáram
diluviális rétegei is újra láthatóvá válnak: a hátsó sorokból olyan ősletek kerül-
nek elő, amelyekről már réges-rég elfeledkeztem. Az ilyen leleteknél le-leülök
egy könyvhalomra, s visszamerülök a könyvtörténeti őskoromba. – A *Talpalatnyi
föld* például a múlt század ötvenes éveit idézi számomra (1957-ben vásároltam a
könyvet): „*Marika most vetkezik a sifonajtó mellett, az ajtó néha koppan, hozzáér vagy
a lába, vagy a könyöke... Inge két pántja van mindössze a vállán, hol egyikhez kap, hol a
másikhoz, de ilyenkor kinyílik a hónalja, mint szélben a bokor. Öccse, Miska, úgy bámul rá,
majd kiesik a szeme.*” A tisztán csengő idill percekre feledtettem velem a lakáskaoszt.

Ferdics Béla: *Corpus III.*, 2019, faág, madzag

Tózsér Árpád 85

Költözés közben ér az ünnepi kérés, hogy köszöntsem én is a Mestert. Könyveink dobozokban a szűk és zsúfolt pincében; idézeteket kereshetek ugyan az interneten is, de ezt most túl személytelennek érzem. A szavak azt a szintet járják, most is, amelyik a fogalmi és a szimbolikus gondolkodás számára ismerős. Én pedig fönt a padlástérben. A könyveim az alagsorban beOBIzva, így a mondataik is mind kartonbörtönben. Az ablakunk előtt kőris, juhar, dió, s ha felállok, látom a kert borostyános földjét, az elvadult udvart. Nézem a zöldet, a levelek játékát, beleolvadok, s ez így csodálatos, teljes. Ősz van. Ősz vagyok.

Nem hiányzik semmi. Mire is kellene most a szavak, idézetek?

Csak akkor tudjuk, hogy kik vagyunk, ha kimondatlan marad a válasz. Ha kimondatlan maradunk.

Tózsér szlovákiai magyarságánál fontosabb nyitottsága a magyar irodalomra. Mert nem ragad bele a kisebbségi közhelyekbe, szólamokba, sértettségbe, panaszkodásba. De a nyelvbe, a magyar irodalom külön értékrendszerébe sem zárul be. Ő Mittel úr is, aki a középpontból egyensúlyban látja az igencsak billegő égtájakat. Nyitott a formák felé. A versben-mesélés meg a rímjátékok felé is. Ő a könnyörtelenül elemző ész, de elandalodik az első mítoszi fuvallattól. Hol a kelet súlytalanabb számára, hol meg a nyugat. De a súlyosság, a folyton változás felől is látható az idő. Ahogy Tózsér egy régi esszéje fogalmazza meg: a homokóra nyakából. A versei hol a tragikumig komolyak, hol meg a bohóckodásig játékosak. Hol történeteket mondanak el, hol meg arra döbbszentenek rá, hogy nincs az az én, akinek külön történetei lehetnének.

De ez sem egészen jó nyom, hogy a végletek felől közelítve próbálom megrajzolni a költő arcát.

Egyik dolog tartja a másikat, minden viszonylagos, mulandó, s mégsem engedhetjük el a létezésünk gyökeréig hatoló kérdést: ki vagyok én? Ki vagyok én, ha egy kortárs költő hangján beszélek? Ki a lélekvándor, ha talán nincs is lényegi én? Kell-e egyáltalán vándorolnia a léleknek, ha mindannyian hiány nélkül születünk a világra? S hogyha ez a születés is egy nagy álom kezdete? Ahogy német mesterem mondta régen: a teremtő nem kontár, hogy többszörösen kényszerítse ugyanazt a teremtményt a földi tapasztalatokra. Miért lenne két, három vagy négy élet több vagy mélyebb egy igazán átéltnél? Az idő nemcsak tartam, hanem minőség is. Van-e, lehet-e olyan személy, aki képes kiválni igazából az egységből,

az egyetemességéből? S talán történeteink mesélése közben is arra döbbenünk rá folyton, hogy minden különlegességünk az egy felé fordít.

Tőzsér versei nem végletesek. Egyrészt beleízesülnek a kortárs magyar irodalomba, másrészt viszont vitatkoznak vele, s kiválnak belőle. Nem azért, mert a nyelvük annyira szokatlan vagy ismeretlen. Ezeket a lírai darabokat lehet a magyar irodalom felől (is) olvasni, értelmezni. Például a Nemes Nagy *kettős világgal* felelő *kettős úrben*, vagy az illyési költő felelt átalakító a költő kérdez esetében. Tőzsér hatvanéves koráig kísérletező költőnek tartja magát, s utána, úgymond, szintetizáló verseket kezdett írni. Ahol nagyon keressük a határt, ott meg is találjuk. De a sokat idézett kezdeti Férfikorból gyakran kiemelt idézet: „Anyánk képén a világ a ráma”, vagy ugyanebből a versből a programszerű sorok: „A mindenséget magamba szedjem, de sóra, szénre essen szét bennem” arról tanúskodnak, hogy a szintetizáló hajlam (ha eleinte csak vágyszerűen is) kezdetől megvolt a szerzőben. De a kísérletezés sem idegen a szintetizáló verseitől. Ahogy egy interjúban mondja Tőzsér: „Az igényes szerző mindig az egész világirodalmat akarja magáévá írni, szeretni, lefordítani, átírni, folytatni, felülírni (lehet a kifejezések közül választani), de ahhoz, hogy bármit is kezdessen vele, előbb ismernie kell.”

Az ismerkedés kalandjairól (is) tanúskodnak Tőzsér izgalmas esszéi, vagy újabban a naplókötetekben olvasható megközelítések, tanulmányvázlatok.

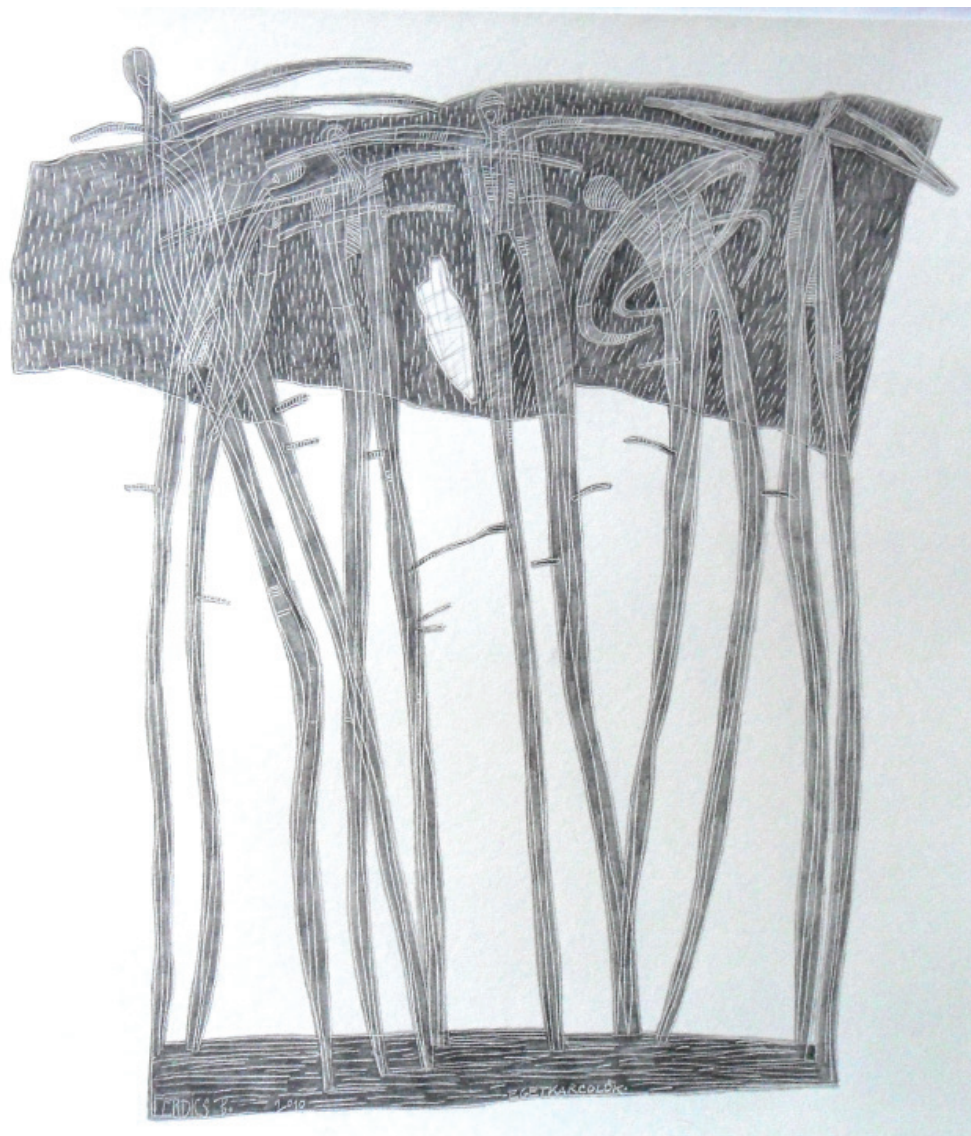
E sorok írójának olvasmányul azok a költők fontosak, akik tartalomban-formában képesek újat adni, akár kísérletező kedvvel, akár összegző szándékkal.

Nekem, a ritkán megszólalónak, a csend közelében élőnek tetszik, ahogyan Tőzsér tölti az idejét: olvasmányokkal, a szavak bűvöletében. Aki alkot, az időtlenből cselekszik, bár az idő is nyomot hagy rajta.

Ha megáldjuk az időt, az idő is megáld minket.

Ferdics Béla: *Csapda XIV.*, 2019, tölgyfa, faág, madzag

Ferdics Béla: *Egetkarcológ I.*, 2019, ceruzarajz

Versderű

Tózsér Árpád *Lélekvándor* című kötetéről

Egyik verseskötet a másikkól nő ki Tózsér Árpád életművében, és azt már az önértelmezést magas fokon művelő szerzőtől tudhatjuk, olyan ez, mint a lélekvándorlás végtelen sorozata: mindig újabb és újabb kötetben ölt testet a „tőzséri lélek”. Ez a szemlélet határozta meg már a 2015-ös, a szerző nyolcvanadik születésnapjára megjelent *Erről az Euphorboszról beszélük* című gyűjteményes kötet koncepcióját is, ám azóta két újabb versgyűjteményben kaptunk további adalékokat a lélekvándorlás tőzséri világához. Szándékosan kerülöm az „elmélet” kifejezést, Tózsérnél ugyanis nem elméleti filozofálgatásban merül ki a lélekvándorlás témája – tétjét éppen az adja, hogy a kulturális kódokat nagyon is valós, életszagú tárgyakkal, történetekkel, személyekkel köti össze, leginkább pedig saját magát keveri bele az ügybe, folyamatosan újraírva saját életének narratíváit.

A két legutóbbi kötet, a 2016-os *Imágók* és a 2019-es *Lélekvándor* nemcsak amiatt állnak közel egymáshoz, mert mindkettő a szerzőre jellemző témákat (a transzcendencia és a vers viszonya, az örök visszatérés mítosza, a mitológia és a történelem, a posztmodern kor filozófiái) a szerzőre jellemző formákban (esszévers, prózavers, versepisztola, szonett stb.) dolgozza fel, hanem konkrét szövegek szintjén is, hiszen az *Imágók* egyes darabjai fel-felbukkannak a *Lélekvándorban*, gyakran új cím alatt, átírt formában. Így lesz a *Megkövető levél Zs. Nagynak a túlvilágra* című versepisztolából „új vers” *Hogyan készülünk derűsen a halálra?* címmel, de említhetnénk a Heródiás-verset is (itt a cím is megmaradt) vagy a *Deborah, avagy az Éden szíve* című költeményt (szintén azonos címmel szerepelt korábban). A Tózsér-versek átváltozásai mintha már nem is igényelnének különösebb szerzői erőfeszítést, a szövegek olyannyira természetesen kerülnek át egyik kötetből a másikba, mintha saját evolúciós pályát járnának be, változásaik „génjeikbe kódoltak”. „Már csak folytatásokat írok, a befejezése bárminek / is lehetetlen: nincs időm, csak a jövőtlen létre” – írja Tózsér a *Heródiásról, a befejezések lehetetlenségéről és Mallarmé kockás sáljáról* című versében. A költői életműnek így a *Lélekvándor* sem egy „állomása”, hiszen ez az életmű inkább egy folyamatosan mozgásban lévő áramláshoz hasonlítható – nem tudhatjuk, a legújabb kötet verseinek hány változata lapul már most a szerző fiókjában, mappáiban, elméjében.

A tőzséri életmű egységességét szolgálja az is, hogy a történetmesélő elemek szintén összekötik az egyes szövegeket – Csanda Gábor hívja fel a figyelmet *A vándorvírus* című kritikájában arra (Dunszt, 2020. március 20.), hogy a *Lélekvándorban* a szerző „teljes pompájában vonultatja fel a költő eddigi opusainak jellemzőit, mindenekelőtt a történetelvű dikciót”. Az önéletrajzi motívumok vagy az egyes író- és költőtársak bevonása (Zs. Nagy Lajos, Grendel Lajos), de tulajdonképpen már maga a narratív elemeknek a jelenléte is a versesköteteket szorosan hozzákapcsolják a szerző egyre bővülő naplófolyamához, egy átfogó, többretegű művet hozva létre, amelynek egyik legfontosabb jellemzője, hogy esztétikailag és szellemileg egységesnek tekinthető, ugyanakkor a benne felvillanó identitások megszámlálhatatlan sokasága végtelenül színessé is teszi, igazi enciklopedikus alkotást eredményezve.

A tőzséri költészetben nem újdonság a hatalmas és szerteágazó műveltséganyag jelenléte, ennél is fontosabb viszont, hogy Tőzsér nemcsak felvillantja tudását, hanem állandóan rá is kérdez a versekben jelenlévő filozófiai tartalmakra, még-hozzá egészen direkt módon. Így válhattak az *Imágók* és a *Lélekvándor* központi fogalmaivá a válság, az „elhazudott transzcendencia”, a „lét mozdulása”. Tőzsért természetesen mindezen fogalmak költőként érdeklik, a vers helyét keresi közöttük – meggyőződése, hogy a filozófia „legpontosabb” formája a költészet (ahogy ezt már a sokat idézett Jacques Derrida-tételből is tudjuk, mely szerint a filozófiát irodalomként, az irodalmat filozófiaként kell művelni), és ezzel választ ad arra a kérdésre is, mennyire lehet a filozófia egzakt, és mennyire adhat konkrét válaszokat létünk alapkérdéseire – körülbelül annyira, amennyire a nyelv ezt lehetővé teszi. Tőzsér verseiben ugyanakkor a költészet nem csupán eszköze a filozófia művelésének – hanem célja is. „...a drámában a cselekményt / nemcsak a pusztá tények mozgatják. Nem! A műben / más törvény érvényes: ott a lét maga mozdul” (*Iuvenalis a Domitianus-kor műveltségéről*). Ez a megállapítás kulcsfontosságúvá válhat, ha mélyebbre merülünk a tőzséri költészet kérdésfelvetéseibe. A legutóbbi versek mélyén ugyanis egy érdekes dilemma húzódik meg: újra és újra felszínre kerül a szerző kulturális pesszimizmusa, amelyben a költészet térvészéről („Könyvet – a tűzön kívül – nálunk senki sem olvas!” – *Iuvenalis a Domitianus-kor műveltségéről*), némi leegyszerűsítéssel a posztmodern kor léhaságáról értekezik, arról, ahogy a transzcendenssel való kapcsolat egyre nehezkesebbé, már-már lehetetlenné válik, s ezáltal a vers elveszti korábbi jelentőségét. Ez a pesszimizmus mégsem hatja át mélyen a tőzséri verseket, nem válik olyan megrázó tragikum-má, mint amilyen például a *Lélekvándor* egyik versében (*Vörös és fekete*) megidézett Kertész Imre pesszimizmusa.

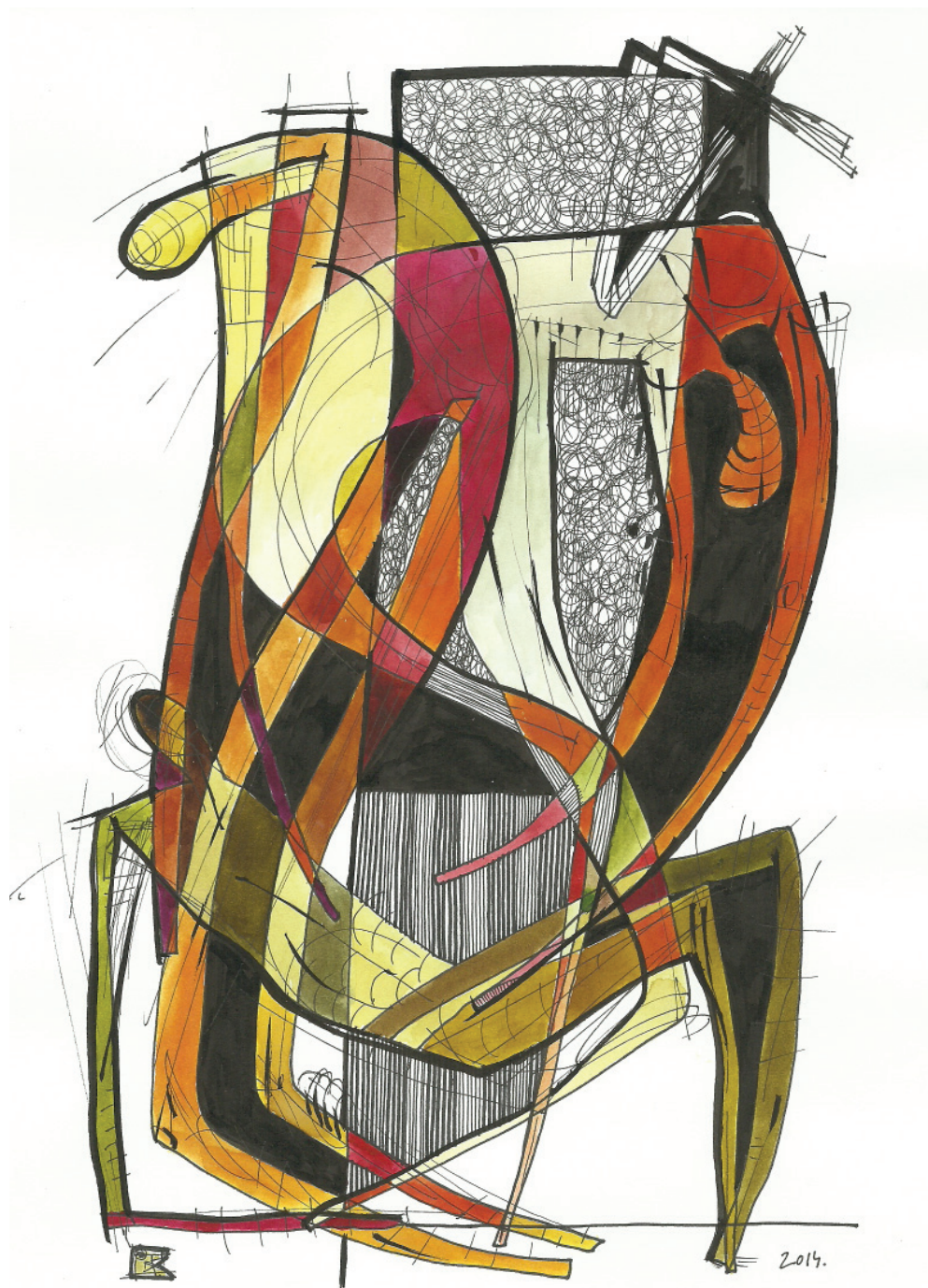
Mi a fő különbség a kertészi és a tőzséri szemlélet között?

Az angol lobogóban, amelyet Tőzsér az említett versben megidéz, Kertész emlékezetes mondatokban ront neki az irodalomnak, amely „gyanúba keveredett”, és „félni kell tőle, hogy az irodalom oldószerébe áztatott megfogalmazások soha

többé nem nyerik vissza sűrűségüket és életszerűségüket”. A kertészi életmű gyakran emlegetett radikalizmusának ez a jellege mintha teljesen hiányozna a tőzséri megközelítésből, Tőzsér ugyanis végig megőrzi bizalmát az irodalomban, a formában, sőt ebbe a formába menekül. Így aztán hiába minden fanyalgás, amit a valóság szemlélése közben ad ki magából a költő: amint fejest ugrik a formába, magával ragadja annak mámora. Így válik a vers kimeríthetetlen derűforrássá – egy olyan derűforrássá, amely tulajdonképpen visszavezet bennünket a kertészi „titkos élethez”. Ha ugyanis továbblapozunk *Az angol lobogóban*, megtaláljuk a „katasztrófa” feloldását, hiszen: „...a létezés mindig is a titkos és bűnös tudás formájában ad hírt magáról, és hogy a katasztrófa világa voltaképpen e titkos és bűnös tudásnak az öntagadásig felfokozott világa, egyedül az öntagadás erényét jutalmazó, egyedül az öntagadásban üdvözítő, tehát – akárhogy is nézzük – bizonyos értelemben vallási világ”. Kertész mondatait persze „gyanakvóan” érdemes olvasni, gondos figyelemmel a bennük lapuló ironiára, ám végső soron ugyanahhoz a transzcendens viszonyuláshoz juttatnak bennünket vissza, ahonnan Tőzsérnél elindultunk. A különbség talán inkább abban rejlik, hogy Tőzsér „szemérmetlen” nyíltsággal élvezti azt a derűt, amelyet Kertész általában óvatosan, gátlásokkal eltelve közelít meg.

A tőzséri költészetnek körülbelül az 1972-es Érintések óta része az a formai és gondolati tobzódás, amely ezt a versderűt a lehető legteljesebben vágyja kiaknázni, az olvasó nagy örömeire. A *Lélekvándorban* különösen kifinomultan kapjuk meg az elmúlt évtizedekben érlelt tőzséri eszköztárat. Az ironia és önironia forrásait nemcsak a kelet-európai abszurdban fedezi fel, hanem már az antik műveltségben is, az elképesztő műveltséganyaghoz viszont általában közvetlen, friss hangot társít, amelyből nem hiányoznak a megdöbbentő költői képek. Ennek a soktényezős költészeti kombinatorikának Tőzsér minden bizonnyal az egyik legjelentősebb művelője a mai magyar költészetben. Magánmítoszok és globális mítoszok fonódnak nála egymásba, álom, költészet és valóság olvad eggyé – erre az egyik legkedvesebb példám a *Lélekvándorból* *Az átlátszó patkány* című vers. Így végződik: „A mi patkányunk fel- / tehetően most százéves: mielőtt befutott egy farakás alá, / láttam, hogyan világosodik ki a szőre, s lett ő maga áttet- / szővé, bele lehetett látni, mint a kísértethalba, és én csak // belső részeket, beleket, zsigereket láttam úszni a kora / hajnal zavaros akváriumában, aztán már azt sem, csak / az áttetsző patkány képtelensége s mégis létező képzelet / maradt az udvar emelőhálójában, és a fogalmak vehiku- // lumai, melyekből nincsen kiút. A sejtés mélyebbre hatol bennük, mint a megnevezésük, de az átlátszó patkány / kúszik legmélyebbre: a gúlába rakott verssorok legalsó / hasábjai között neszez, ott, ahol már a vaksötét létet éri. / Hallom, ahogy a szavak végét, a ragok bőrkéjét rágja.”

(Tőzsér Árpád: *Lélekvándor*, Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2019)

Ferdics Béla: *Cím nélkül*, 2014, tus, akvarell

A lefele néző kutya

A lefele néző kutya póz (adho mukta savassana) a legismertebb és legfontosabb jógapóz. Megnyújtja a hátgerincet, a csípőt, izmosítja a karokat és a lábat, erősíti boka és a csukló ízületeit. A póz valójában egy inverz testtartás, mivel a fej és a szív alacsonyabbra kerül, mintha csak fejenállást végeznénk. Amikor felvesszük a pózt, figyelni kell a levegővételre, mert mindennek a légzés az alapja, ettől kering az ereinkben a vér, ettől kapja az agyunk és a szívünk az oxigént. A nyújtáshoz a gerincet tartó erős hátizmok kellene.

Levegő, gerinc. A kettő együtt. A jógához, az alkotáshoz, a rossz túléléséhez. Nem tudom megmagyarázni, miért, de éppen a kutyapóz közben szokott eszembe jutni, hogy vajon mi lenne, ha hirtelen összeszorulna a torkom és elfogyna körülöttem a levegő, és hiába szívnam be az orromon, nem jutna tovább a garatnál. És hiába erőlködnék, nem bírnám tartani a pózt, egyszerűen összeesnék, mint egy colstok. Furcsa, hogy mindig a kutyapóz indítja el a gondolatsort, a levegőtlen-ségtől való félelmet, ezért jó előre számolni kezdek, és nem gondolok semmire, csak a lélegzés ritmusára. Így van ez öt éve, mióta meghalt Apám.

Félelmeim bugyraiból a napüdvözetet diktáló jógatanár hangja hoz vissza a napfényes, kék májusi délutánba.

Az első mozdulatnál felnézek a fák tetejére, és megint úgy érzem, hogy ilyen átlátszó, fényes tiszta ég csak Oslo fölött létezik. Ragyogva néz rám, akár egy csecsemő, szótlánul figyel a mozdulataimat. Jólesik a májusi hűvös levegő, szeretem a Frogner park friss zöldjét és a hatalmas orgonafákat, a selymes, puha orgona-illatot. Vajon azért nőnek itt ekkorára az orgonabokrok, mert szeretik a hűvöset? Vagy a világos éjszakákat? A nap melege csak a faszor menti gyepen érződik, amint árnyékba lépünk, megcsap a hűvös.

Belégzés, kilégzés. A jógatanárok hihetetlenül sokat bírnak erről beszélni, biztos nem ok nélkül, és végül is ez a dolguk, elmagyarázni, hogy a kilégzés után belégzés következik, hogy ez a jóga alapkonceptiója. Senki se felejtse el. Akkor sem, amikor előredőlve, nyújtott lábakkal, utolsó erőnkől tartjuk a bal tenyerünket a jobb talpunk mellett, miközben tekintetünkkel követjük a felfelé mutató jobb kezünket, amikor nincs helye a tudónak, mert a mellkasunkat a combra nyom-

juk. Amikor már majdnem feladjuk, mert nem bírjuk kivárni a bűvös *pancsát*, a szanszkrit ötös számot, mert a jogatanárok nagyon lassan bírnak számolni. *Eka, dvi, tri, csatur, pancsa*, hiába a *dristi*, az egy pontra koncentráló tekintet, csak nem jön az ötös. Ilyenkor, mintegy biztatásként szólnak, hogy vegyünk levegőt. Ne felejtünk el lélegezni. „Ebben az előredőlt, kicsavart, megnyújtott, végtelennek tűnő kibírhatatlan állapotban?” – gondolom. Folyamatosan, kilégzés, belégzés, ne tartsuk vissza a levegőt, a légzés átsegít a testi kínokon, ismételgeti a jogatanár.

A meleg, világos nyár estéken kiülök a nyírfa alá, és Apa irataiban lapozok. Tudtam, hogy sokat írt, hiszen gyerekkorból tisztán emlékszem a Remington hangjára, a konyhából beáramló cigarettafüstre, az éjszakákba nyúló halk kopogásra. Mégis meglep a hihetetlen mennyiségű leírt szöveg. Kézzel írt napjőbejegyzések, szövegtöredékek és temérdek gépelt jegyzet került elő az íróasztala fiókjából; mintha halála után egy titkos fiókosládára leltem volna, amelyről mindig tudtam, de valójában sohasem kutakodtam utána. Anyám gondossága és tanári precizitása által lett az iratokból áttekinthető rendszer, és az idei nyár, amelyet a koronavírus miatt Norvégiában töltünk, a kincsesláda zezugai felfedezésével telik.

Apám iszonyúan szenvedett, amikor 1969 után kizárták mindenünnen. Kitették, kitagadták, elzavarták, mint régen falun a beteg kutyát. Ezt írja egy kiadatlan gépíratban: *Bűnbak lettem, minden elmondható politikai rossz szülője, hordozója és terjesztője. Ellenség. Vádlottak padjára kerülök, ma is borzongok az akkori vádbeszéd olvastán. Két évtized vigyázállásban, lefokozva, külön állítva a többiektől, vájkálva magamban, marva magamat, mérve szembesüléseimet és ütközéseimet az idővel.*

Apa, mi volt a *dristi*? Melyik volt az a pont, amelyre koncentráltál, ahová befűrhattad a tekintetedet, azt a szép tengerszínű szemedet, hogy kibírd a testet öltött lelki kínokat? Akkor, amikor kicsavarták minden szavad, meghamisítottak, és a hatalom minden eszközével igyekeztek megtörni? Tudtad, tudtátok, mikor kell és hol lehet levegőt venni, hogy kitartson és jusson elég a szívnek, az agynak? Vagy tudtad, hogy egyszer vége lesz, és valaki kimondja a bűvös ötöst, a *pancsát*?

Emlékszem, 1980 nyarán már Oslóban éltem, és Apáék először jöttek látogatóba ebbe a – közép-európai mércével mérve – nagyon távoli, ismeretlen országba. Az utazáshoz szükséges abszurd engedélyek és garanciák kérvényezésével eltelt vagy fél év, aztán pedig jött a pecsétek beszerzésének időszaka, és mire minden meglett, akkorra már csak a sarki boltos nem értesült arról, hogy Dobos László Oslóba készül. Bár, valószínűleg oda is eljutott a hír, hiszen abban az időben Apa minden lépéséről tudtak a nemzetbiztonság emberei. Az volt a dolguk, hogy kitartóan, akár egy szorgalmas méhraj, gyűjtögessék az adatokat arról, hogy ki, kivel, mikor találkozott. A lakótelepünk sarki zöldségesboltjából jó kilátás nyílt a

lépcsőházunkra, azaz a sárgarépával és krumplival telepakolt ládák mögötti kukó elsőrendű megfigyelőhely lehetett.

Egy későbbi interjúban ezt olvasom:

Húsz évig száműzött voltam. Az államrendőrség minduntalan figyelt, még amikor a Norvégiában férjhez ment lányomhoz utaztam, a Dániából Oslóba tartó hajón is megjelentek mellettem.

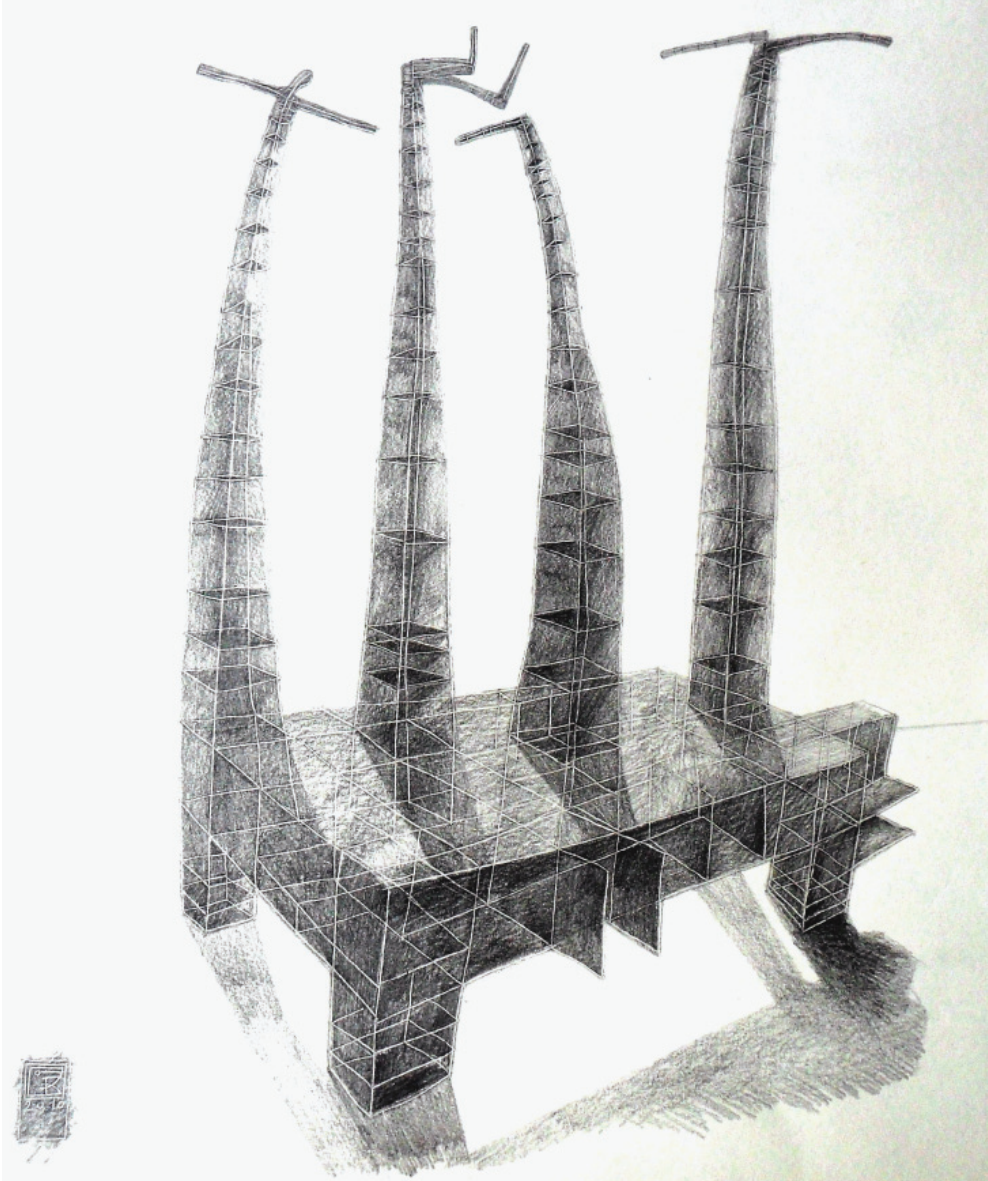
Az oslói felhőtlen ég alatt eszembe jut, vagyis elképzelem Apámék első nagy hajójútját, a Koppenhága és Oslo között közlekedő tengerjáró fedélzetén. Különös hangzású nyelv, kék szemű, jószándékú északiak, és rogyásig teli svédasztalok a luxuskabinok előtt, mind-mind idegen lehetett számukra. Anyám, gondolom, nem bírta a tenger hullámozását, és vacsora helyett lefeküdt az alagsori, ablak nélküli kabinban. Az öcsém előző este barátokkal ismerkedett a koppenhágai éjszakával, így a tenger mozgása neki sem tett jót, ő is inkább lepihent. Apa egyedül bolyongott a nagy hajón, a hétemeletes úszó szigeten, és már csaknem feladta, hogy egy jó korsó sörhöz jusson valahol, amikor mellé szegődött egy jó arcú, kedves férfi. Szlovákul ráköszönt, és megkérdezte Apát, hová tart. Jó kérdés, gondolta Apám, ugyan hová tarthat az ember pont ennek a hajónak a fedélzetén? Oslóba, mondta. Furcsa módon a szlovák ember is éppen Oslóba tartott. Apám ekkor már eléggé ismerte a játékszabályokat, és azonnal megértette, honnan pottyant elé az a jó arcú szlovák. Úgy tudom, megittak egy sört, és békében elváltak, tudva tudván, melyiküknek milyen szerep jutott a macska-egér játékban. Ám Apám jegyzetelt, ha nem is mindig papírra, de emlékezetébe véste követői arcát, gesztusait és szavait. Most lettem rá figyelmes, hogy a későbbi írásaiban rendre felbukkanak ezek az alakok.

2014. július 25-én délután, a pozsonypüspöki kórház nyolcas kórtermében Apa a kilégzés után tartott egy kis szünetet. Erdő, erdő, de magas a teteje, énekeltem neki, és meghallotta, újból levegőt vett, és egy kis szünet után kifújta. Szép magas homlokán kisimult két ránc, én meg néztem a szemét, és megláttam benne egy vizet, már nem tudom, folyó volt-e, vagy valami tó, de hol szürke, hol zöld színű volt. Lehet, hogy Apa szeme kék lett volna? Mint Oslóban a májusi ég? Az útlevelébe azt írták, hogy „modré oči”, kék szem, de én valahogy kéknek sose láttam, legalábbis nem emlékszem, hogy Apának kék szeme lett volna. Gyerekkorában talán igen, mert eleinte minden gyerek szeme kék. Később jönnek az új színek. A barna, a zöld, ritkábban a szürke, vagy marad a kék. Az én szemem zöldesbarna. Mint egy nyárvégi fűcsomó.

A friss fű illata és fölöttem a tengerkék ég segít kitartani a pózt. A *tri* (három) vége felé járunk, még két nagy levegővétel, természetesen közben kilégzés, és megvagyunk.

A hosszú kitartások alatt az udzsaja légzést választom. Ez az orron át történő kilégzés és belégzés a szájpaddlás és a torok közös munkája. Ilyenkor minden kilégzés után tartok egy kis szünetet.

Oslo, 2020. október 26.

Ferdics Béla: *Architektúra-figura átalakulás*, 2010, ceruzarajz

A szegény

A szegény, éhes gyermek
legszívesebben a földbe bújna
szégyenében,
hogy meglelve ott
a strucc fejét,
kihúzza onnan
és lerágja.

Milyen irigylésre méltó a múltó pillanat.

Megeszi a széttört homokóra üvegszilánkjait,
s van ideje egy kupacba seperni
a homokot,
hogy beledugja a fejét.

A levelek remegése

A levelek remegése
megnyugtatja a szelet.

Falra hányt borsószem a nemlét,
elcsúszom rajta,
amikor menekülök
Isten elől.

Micsoda színház az élet,
csak a jövőnek van helye
hova visszatérni.

Szürcsölés

A falitükörnek már a
ház építése előtt megvan
az állandó helye,
ahogyan Istennek is,
aki pedig mindenütt
jelen van egyszerre,
de azért van ideje
megvakartatni velem
az eget.

Szemhøj

Azzal, hogy elhagyjuk dolgaink,
bezárkózunk a lehetőségek szertárába,
szemügyre vesszük,
amit szívesen elveszejtenénk.
A sudár jegenyefa susogja az óriásnak:
mássz fel rám, onnan fentről
a tökéletes helyet láthatod.
Az óriás, a fáról lejőve, kivágja azt,
majd a tökéletes helyre viszi,
ágaival elsöpörve
az út akadályait.

Poszthumán

Visszamondják nekem a falak,
amik közé azért vágyom,
mert képtelen lennék
szent életet élni,
hogy elbizonytalanítsam
az eget,
hogy ki merjem mondani végre,
kihalászva a tócsából
az esőcseppeket,
mert akármilyen rövid is az élet,
a tiszta játékidővel
mégsem egyenlő.

Ferdics Béla: *Gondolat VII.*, 2019, tölgyfa, faág, madzag

A zöld kentaur

Szamurajkantáta – Bartusz-Dobosi Lászlónak

1

A nyár végigömlött a városon. A kávézó belső udvarán maroknyi túlélő barikádozta el magát. Szavak és gesztusok fedezékébe húzódtak. Szél fütyült a hársak felett, mintha idegen törzsek mitológiájából szabadult volna ide. Borostás férfi lépett a pulthoz.

„Még egy ropit”, szűrte fogai közt a sápadtarcúak imádságát. Cserzett bőrének nézték, ahogy zsákmányával eltűnik az asztalok közti szikkadt kanyonokban. Mintha mokaszin neszezését hallottam volna. A pincérlány volt. Meztláb hozta ki a baracklevet. Sminkje békés évszakot ígért. Vállán pillangótetoválás üzenete, hogy a Nevető Újak nemzetségébe tartozik. Mosolya arról biztosított, hogy itt hangyák sem masíroznak hadiösvényen. Ebben az erődben vadászmezőknél örökebb a tapintat törvénye. Az égen eleven totemcsapat, felhőtlen madárraj vonult át. Egy képregényből prérifarkasok figyelték a magaslati esőtáncot.

A Nevető Újak küldötte – magamban Romlatlan Aranynak neveztem el – viszontért rezervátumába, a tüzes vizek pulton túli földjére. Puha jelenés volt, észre sem vettem, hogy nyakában amulett helyett fényeket visel. Indián nyárba burkolóztunk mind az asztaloknál, fecsegő, kedélyes szürke medvék és friss hazát kereső telepések. Fűszál testvéreim megadóan hajladoztak a szélcsend tekintélye alatt. Pipámmal füstjeleket küldtem az ősök szellemeinek, s nagyot kortyoltam a barackléből.

2

Csöndes kinézetű, váratlan úr mérte magát közelebb hozzám divatos, pasztellzöld inkognitóban.

- A nevem ne érdekelje – mutatkozott be.
- Igazán különös név. Nem gondolja? – mondtam hűvösen.
- Ne tegyen hirtelen mozdulatot – mosolygott, s az asztal alatt mokaáskanalat fogott rám. – A listát akarom.
- Miért annyira fontos az a lista? Sokakkal meggyűlt a bajom miatta.

– Ne érdekeljék a részletek. És ne csináljon butaságot – tette hozzá, mikor pipaszurkálómért nyúltam.

Pillantása poharamra esett.

– Baracklé – bólított. – Ritka erény az absztinencia.

Nem szóltam neki a táskámban lapuló likőrőről.

– Ami a táskájában lapuló likőrt illeti: gondos ízlésre vall. De lapos erszényre – somolygott.

Fölmértem helyzetem. Aztán átnyújtottam a listát. Az ügynök szarkasztikus karizmája még sokáig kísértett, pedig rövid úton távozott: fizetés nélkül, egy helikopterről aláeresztett kötélhágcsóra csimpaszkodva. Akkor elővettem az *igazi* listát.

„Hányan keserülték meg e lajstrom létezését?“, gondoltam, miközben gyufalángot lobbantottam rá.

Ideje békésebb mesterség után néznem. De addig is: még egy baracklét!

3

A napot anyagtalan felhők vonták sietős védnökségük alá. A világ e pillanatban ismeretlen bolygóhoz hasonlított. Láthatatlan szkafanderben álldogáltak a fák; a muslicák csillaghajtoműve hangtalanul tette dolgát. Szépségalapú életformák téblábolták keresztül a kávéházi udvart. Asztráltörvények hajlították egymáshoz a teret és az időt, míg föl nem tárultak valósabb dimenzióink. Ki üzen lézermechanikai segédletekre nem szorulón? S mit?... Sötét anyag kavargott asztalomon. Tekintetemet elnyelte a fekete lyuk a kávéscsésze mélyén.

4

Értesítés nélkül robajlott alá az ég. A napernyők az esőt igen, de a szelet már nem téríthették arrébb. Alkalmi közösségünket az épületbe pásztorolta a kávézó személyzete.

Az első emeleti középteremben tízen ültünk, mind idegenek egymásnak. A sikoly, mely áthatította a termecskét, nem tőlünk származott. Zavartan igyekeztünk nem tulajdonítani jelentőséget neki. Az etikett illedelemre neveli az embert, az együttérzés karitatív bohémek hóbortja.

A kakukkos óra hatot ütött, de egy másik város másik kávézójában, úgyhogy minden jóindulatunk mellett sem hallhattuk. (A sikolyról utóbb kiderült: gyönyörítas kiáltása volt egy emeletes tejszínhabba temetkező gyermeklánynek.)

A pincér, miután rendeléseinket felvette, diszkréten figyelemért köhintett.

– Most pedig engedjék meg, hogy elmondjam, melyikük ölte meg Lord Cantust. S azt is, mi árulta el az illetőt.

Nocsak, gondoltam. S ki az a Lord Cantus? – tettem hozzá gondolatban.

Zavart csend támadt. Performansznak is gyaníthattuk volna a közlést, ha a fiatalemberből nem sugárzik valami nyomozati komolyság. Míg beszélt, egyenként nézett szemünkbe. Mi pedig előbb egyenként tiltakoztunk, majd hangzavaros sustorgásban egyesítettük tanácstalanságunkat. A bűnrendészeti konzekvencia mindannyiunkat meglepett.

– Mind bűnösök – közölte tapintatosan a fiú. – Amennyiben nem énekelnek eleget a világ javára és az ég szerelmére. S erre szájuk mondandótól mentes zívaja a perdöntő bizonyíték. Azonban – tette hozzá irgalmasabb tapintattal – nem tehetnek róla, hiszen senki nem ludas semmiben: a történetek saját logikájuk foglyai. Egy-egy megváltó metapillanatig. Tehát mind ártatlanok. Ugyan arról sem tehetnek, de ez mégiscsak kedvező körülmény, ha valaki létezni óhajt *a továbbiakban is*, nemde?

5

A világ visszanyerte hát ártatlanságát: kisütött az ég is, mi pedig újólaj elfoglaltuk alkalmi édenünket künn, a lombok alatt. Ekkor tűnt csak föl, hogy identitásumat egy zöld kentaur sajátította ki, a Mágia tudományok Egyeteméről. Ő hozzátette volna: a Szeretetenergia-kutató Tanszék decens docense. Civilben. Eredendőbb hivatása ugyanis bizonyos örömhírnöki teendők ellátása, Apró Cseprő felfedőnév alatt. Elismerően siklattam végig tekintetemet izomdús szügyemen s fluoreszkáló tomporomon.

A törzsközönseget se láthattam másképp: papnők, varázslók, manók és elfek nyüzsögtek az esti mulatság küszöbén. Álruhás katonakirályok vegyültek el közöttük, s tört markolászó cselszövőket bírt jobb belátásra a nyáresti együttlét közönseges, atlantiszi fensége.

Midőn fölcsendült a zene, s nem szunyókáltak tovább a lampionok sem, a hangok és színek és jókedvek forgatagából kivált, ami elveszett: mesés gyermekkorunk.

A pillangóvállú pincérlányt kértem föl elsőnek tánkra: tipegnénk át együtt a meg nem érdemelt halhatatlanságba.

Nyugalomban marad

Fakón fújtad ki a cigifüstöt mellettem az ágyban.
Azt ecsetelted, milyen jó,
hogy ma már mindenki velünk,
a konzervatív értelmiséggel van,
és ez a világ egyre szebb és szebb.
Én figyeltelek, félig kilógtam a paplan alól,
és arra gondoltam,
hogy öt éve, ugyanebben az ágyban ugyanilyen cigit szívtál
és azt ecsetelted,
milyen rossz, hogy senki nincs velünk,
mert mindenki a konzervatív értelmiséggel van,
és ez a világ egyre szarabb és szarabb.
Én már akkor is kilógtam félig a paplan alól.

Meg nem változtatja

A holmikat az ágyra pakolod
majd vissza a székre.
Kedveled ezt az apály-dagály játékot,
így tudod csak, mit hol találsz.
Egészen addig megy ez,
míg valaki meg nem elégeli a fölötted
összecsapni készülő hullámokat,
és elpakol mindent a neki szánt helyére.
Ilyenkor tétlenül sétálsz fel és alá,
oázis nélküli sivatag a szoba,
Aztán kupacra bukkansz
a másik szobában.

Én is az vagyok

1.

Kalapáccsal, baltával esni neki
Rombolni, amíg mozog bárki
Aki használni meri
Majd végezni csendben magammal
Mert.

2.

Jönnek ezer helyről,
a folyó mélyéről és az autópályákról,
a gyárak öltözői és a kukák
üresek, mert itt van mindenki.
Olyan a zaj, mint a perselypézn csörrenése
karácsonyi mise után.
Jönnek és közrefogják
az adóbevallásukat,
táncolnak körülötte,
de senki nem meri felgyújtani.

Mama-mennyország

Szülés előtt féltem a megőrüléstől.
Hogy a gyereket fotózom majd egész nap,
vagy megtanulok kötni, életmódot váltok,
és mint leszokott dohányos, vagy
idős pap, hintem szét boldog-boldogtalannak
a makrobiotikus táplálkozás és stresszoldó jóga igéit.

Csapatot akartam,
és megtaláltam a Mama-mennyországot.

Saját pólót hordtunk és a gyerekeket a játszótérre.
Néma tigrisekként méregettük a másikat.
Bűnös az, akinek karikás a szeme,
bűnös, aki pet-palackba tölti a szörpöt,
bűnös az, aki melegítőben érkezik.

Egyikünk késett a parkból, kimerült mostanában, szabadkozott
hangja, mint a lemerült elemű játék.
Onnantól préda lett, elsőszámú célpont.
A gyereke nem is hasonlít a férjére.
A gyereke még csak kúszik.
A gyereke bűdös.
Még mindig szoptatja.

A Mama-mennyország felsóhajtott, mikor elment,
természetesen önként távozott.
Kiűzetésnek nálunk helye nincs, mosolyogtunk,
hiszen így láttuk a filmekben.

Hónapokkal később, mikor otthagytam őket,
újra láttam a parkban a prédát.
Melegítője lekvárfortos, pet-palackból ivott,
és nevetve tolt egy üres babakocsit.

Ének a vasárnapról

Papucsban nem mehetek misére,
pedig a Jóisten meztelenül is látott már,
hogy cifrább szituációkat ne is említsek
így cipőt húzok a pizsamámhoz
és arra gondolok,
hogy a Jóisten arra gondol,
hogy Teréz nővér mire gondol,
mikor leteremt engem a papucsviselés okán,
de korántsem azért.

Ferdics Béla: *Transzformáció II.*, 2017, faág, madzag

„A szembenézés elborzaszt vagy szárnyakat ad”

Beszélgetés Falusi Mártonnal

Falusi Márton rendkívül fiatalon került az irodalom porondjára. Világra való nyitottság, széles körű műveltség, felkészültség és tárgyismeret jellemzi a magyar irodalmi közélet egyre inkább meghatározó szereplőjét, irodalmunk sokoldalú költőjét, szerkesztőjét, kutatóját.

– *Jogi egyetemet végeztél és valamelyest a jog közelében is maradtál, tanúskodik erről a Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmetörténetben (2018) című monográfiád. Miért fordultál végül mégis az irodalom felé?*

– Az irodalom felé jóval korábban fordultam, mint a jog felé. Akár azt is mondhatnám, hogy nem gondoltam át kellőképpen a jogi felvételit, de az emberi sors gazdagabb a képzeletnél. Kerülőúton, a jogbölcseleten keresztül ismerkedtem meg a filozófia alapjaival, hogy azután főként a társadalomelmélet és a kultúratudomány érdekeljen. Így talán mégsem volt elvesztegetett idő a hosszú jogi tanulmányút, ahonnan hazatértem az irodalomba. A poézis és a teória összekapcsolása pedig az esszéíráshoz adott belépőt. Az említett monográfia új nézőpontból, a jog- és az irodalomelmélet párhuzamosan futó elbeszéléseit szemügyre véve világítja meg a magyar eszmetörténetet. Azért választottam kutatási területnek, mert ezáltal addigi jogbölcseleti, irodalomtudományi és alkotói tapasztalataimat szintetizáltam.

– *Értekező prózád vissza-visszatérő témája a nemzet és a modernizáció, a nemzeti önismeret, gondolkodás és a globalizáció, a természetes és a mesterséges környezet összeférhetlensége, az intézményesített kultúra stb. Mostanában milyen kérdés foglalkoztat?*

– Főként a líratörténet, a versekről való termékeny beszéd lehetőségei. Emellett továbbra is a magyar eszmetörténet, a kiegyensúlyozott kulturális identitásalakzat, mely elejét veszi annak, hogy bármelyik politikai oldal vagy esztétikai ideológia kizárólagosan, önkényesen, egyoldalúan szelektáljon a kánoni műalkotások között. Új esszé- és tanulmánykötetem is összeállítható lenne idén.

– „Kísérleti fiatalok vagyunk antik kanapén...”, citállak. Kiket emelnél ki régi és újabb mestereid, olvasott költőid közül, akik nagy hatással voltak rád és miért? Hogyan kerültél a Stádium, a Hitel és a Magyar Napló költői körébe?

– Végtelenül szerencsés vagyok, hogy mindig találkoztam olyan mesterekkel, pályatársakkal, akik az adott élethelyzetben szellemileg inspiráltak, tanítottak, példát mutattak. Léka Géza, akivel tizenkét-három éves koromtól fogva dolgoztam együtt, régóta atyai barátom is. Első két kötetemet a Stádium Kiadó gondozta, és előtte a kiadó antológiáiban már komplett versciklusaim is megjelenhettek. A Hitel szerkesztőjeként eltöltött csaknem tizennégy esztendő életre szóló élmény: Csoóri Sándor, Görömbei András, Ágh István, Tőkéczi László, Ablonczy László, Nagy András, Papp Endre és Nagy Gábor közelsége nem csupán meghatározó munkahelyet, hanem műhelyt is jelentett. Igazán részesének érezhettem magam egy nagyszerű kalandnak, amit nemzeti kultúrának hívunk. Meggyőződésem, hogy a nemzeti kultúra nyitott, plurális felfogása a magyar eszmetörténet legnemesebb, legkiegyensúlyozottabb hagyományát képviseli. Különbféle politikai és esztétikai ideológiák minduntalan azon mesterkednek, hogy egyneművé, egyhangúvá alakítsák a nemzeti kultúra gazdag kánonját. A Nagy László költészetéhez való vonzalmam egyáltalán nem akadályozott meg abban, hogy saját verseimben Petri György vagy Orbán Ottó poétikáit is igyekezzem kiaknázni. Ugyanígy szeretném kamatoztatni a magyar esszéírás óriásainak, Németh László, Szabó Zoltán, Bibó István, Cs. Szabó László vagy Csoóri Sándor és Sütő András örökségét, miközben az egyetemes filozófia felvetéseit, eredményeit is. Magukat szegényítik el mindazok, akik valaminek a megismeréséről, megértéséről önként lemondanak. Az úgynevezett magyar liberálisok hajlamosak a saját tradíció fontosságának alulértékelésére, az úgynevezett magyar konzervatívok pedig az elméletelenséget zászlajukra tűzve jellemzően a kritikai viszonyulást utasítják el a kultúrában. A hagyomány és a lelemény, a nemzet és a modernizáció számomra csakis egyszerre fogadhatók el, ami egyébként banális összefüggés, hazánkban mégis roppant konfliktusokat vállal, aki komolyan veszi a következményeit. De a nagy elveket a mindennapi gyakorlat hitelesíti. Ennek jegyében a Hitel folyóirat hasábjain például éveken át rendszeresen szemléltem friss külföldi tanulmányokat, a Magyar Naplónál pedig – Oláh János hívására – a Világirodalmi Figyelő rovatát gondoztam.

– *Igazi 21. századi költészetet képviselsz, mely a 20. század nagy költőelődjei, valamint a Hetek és a Kilencek taposta úton haladt tovább. Műfaji és nyelvi gazdagságod hamar megmutatkozott, aztán jöttek a hosszú- és prózaversek is. Verstani iskolázottságod üdítően hathat az olvasóra. Felvérteződtél. Nagy Gábor így fogalmaz verseidről: „a végletekig tágitotta a Nagy László-i metaforikus extenzitást, a bakai formai virtuozitást az orbáni iróniával ötvözte”, máshol: „A Falusi-vers e különböző regiszterek me-*

taforikus egymásra-építésével, az egymástól távol eső fogalmi tartalmak, világszeletek együttláltatásával teremt ismerősen is új világszerűséget”. Első köteted megjelenése óta több mint tizenöt év telt el, ezalatt kilenc könyved – közülük öt verseskötet – jelent meg. Hogyan érzed, a költészeted milyen változásokon, fordulókon ment keresztül, hogyan érlelődik?

– Valóban, elsősorban Nagy László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Baka István, Bella István, Kiss Benedek és Utassy József nyomdokain indultam el, első kötetemet feltétlenül ez jellemzi. Azután fokozatosan arra törekedtem – és törekszem mai is –, hogy minél mélyebben megismerkedjem a költészettörténettel. A költőnek – akkor is, ha nem hivatásos irodalomtudós – meg kell írnia saját irodalomtörténetét. Félrevezető, amikor a középiskolában különbséget tesznek a *poeta natus* és a *poeta doctus* között. Kevés olyan „született költőt” tarthatunk számon a 20. században – de még korábban is –, mint a ridegpásztor Sinka István. Legalább az első kötet után szembe kell nézni az irodalom monumentumával. Nagy próbatétel, hogy ez a szembenézés elborzaszt vagy szárnyakat ad. A saját költői hang felfogható úgy is, mint ami életre kelti ezt a monumentumot. Amikor életművekben merülök el, hagyom őket, hogy hasanak, vagy keresem, mit leshetnék el technikailag, mindig önmagamba szálllok alá, ugrom fejest. Ekkor kezdődik, észrevétlenül, a versírás, nem az első sor papírra vetésekor.

„Gyakorlóköltőként” találok a költészetértelmezés nehéz kérdéseivel, és döböntem rá, a magyar irodalomtudomány mennyire sematikus, milyen csekély magyarázó erővel elemzi a lírai szemléletmódokat. Az olyan dichotómiák, mint az alanyi és a tárgyias, a metaforikus és a gondolati, a képviselési és az areferenciális líra, vagy éppen a vers filozofikusságának mércéje aligha visznek közelebb a költészethez. Izgalmas kihívás, hogy alkotóként és értelmezőként egyaránt küzdök a nyelvért, a kifejezés tisztaságáért, a közhelyeken, bevett megoldásokon való felülemelkedésért. A metaforikus dikció és a személyesség – ez utóbbi is milyen faramuci fogalom! – lehetőségeinek radikális kiterjesztése foglalkoztatott eddig leginkább. A hosszúversek újragondolása, a polifón szerkesztés, a regiszterkeverés, valamint a költői én tabu nélküli élveboncolása. Persze adódik a kérdés: van-e jogom úgy tenni, mintha kívülről, objektíve megítélhetném a saját alkotótevékenységemet? Van-e jogom, és ha van, érdemes-e a verseimről beszélnem? Érvényes-e bármilyen mértékben, amit én erről mondhatok? Amikor esszében, tanulmányban költőkről írok, valójában – szemérmesen – magamról írok. De nem én vagyok az egyetlen, aki ezt a módszert követi. Sőt az ellenkezője is igaz: amikor a saját versemet dolgozom ki, alig reflektált módon a magyar költői hagyományhoz való viszonyomat gondolom. A vers lényege ugyanis az újdonság. Újjal pedig csak az jelentkezhethet, aki a réggel többé-kevésbé tisztába került. A látomásos hosszúversektől egyre inkább elmozdultam az általam esszéversnek nevezett forma irányába.

– *Most milyen verseken dolgozol?*

– Hamarosan megjelenik hatodik verseskötetem, amelynek több versét fordított logika szerint építem fel: nem a személyes élményből indulok ki, és emelem általános szintre, hanem gondolati problémákból, ellentmondásokból jutok el a referenciálisan (is) olvasható történetekhez. Az egyik ciklus szerepversekből tevődik össze, egy Zuglischer Manó nevezetű lírai hős, avagy alteregó kalandjait, vívódásait, hányattatásait, töprengéseit tartalmazza. Nem titkolt módon előkép-ként, a háttérben fölsejlik Kosztolányi Dezső, Kálnoky László vagy Tőzsér Árpád költészete. És az a dilemma, hogy a líra és az epika, a metaforikus és az értekező írásmód keverésével meddig tágítható a vers hatóköre.

– *Személyes életed története kiolvasható lírádból. Ez okozott már kellemetlenséget? Akár a szerelemben vagy például az Óda az irodalom fekete prófétáihoz versedben is tapintható szokimondó magatartásod miatt? „Ellenetek vétkezem, túlóltözött didergők ellen, / kik szoláriumba járatjátok a gondolatot, / [...] / és engem akasztotok, Uramisten, a plasztikhattyúi poézis fogására, / a mondatok kifutóin is mintha engem mutogatnátok! // Ám a díszletek közt alig ismerek magamra, / mert a megtisztulás kizárólag ritmizálható: / – – – írásjelek üstdobcsöndjében – – –, / lélegzétvételekkel csípve, suhintva tartom / póre hátsóitok vesszőfutását.”*

– Az imént a szerepversekről mint új irányról beszéltem, pedig valamennyi vers eminensen szerepvers. A vers közegében nincsenek állítások, csak feltételezések, feltevések, minden csupa idézőjelben szólal meg. Gyakran egyértelműnek látszanak bizonyos tényközlései, kijelentései, ám a vers nem hordoz olyan jelentést, mint egy újságcikk vagy egy tanulmány. Nincsen ugyan mondanivalója, ami nem *jelenti* azt, hogy értelmezhetetlen volna. A valódi életem eseményei, cselekményelemei, helyszínei, figurái másképpen történnek meg, bonyolódnak le a költeményben, mint a valóságban, sajátos a topográfia, a motívumhálózat, a kifejtlet. Mindeközben nem vehető fel biztos pont, ahonnan a valóságot élethűen megfigyelhetnénk. Éppen ezért könnyűszerrel azonosíthatja bárki a verseim hősét azzal, aki én vagyok – vagyis akinek ő maga hinni akar engem. A költői alteregómat én teremtem, és a költői alteregóm teremt engem. Mindez távol áll az identitásválságtól, a létezés ennyire összetett.

Életem nagy drámáit a versnek köszönhetően tettem láthatóvá és dolgoztam fel. Ahhoz, hogy ezt egy párkapcsolat kibírja, rendkívül érettnek kell lenni. Elég, ha most magamat okolom: sokáig biztosan éretlen voltam vers és valóság együttes elviseléséhez. Nem véletlenül utalok Szabó Lőrinc könyvére (*Vers és valóság*), amelyet a válásomkor éjt nappallá téve bújtam. Csak bízni tudok abban, hogy végre érettebb lettem. A köteteimben a legéteříbbtől a legdurvábbig sokféle szerelemkép, szerelemábrázolás tematizálódik. Szándékaim szerint – ami persze az olvasónak teljesen indifferens – a versben a szexuális aktus akkor is szakrális szférába emelhető, ha látszólag testisége, ösztönszerűsége jut kifejezésre. Nemrég

egy koncerten odalépett hozzám egy férfi. Azt mondta, hogy a feleségével sokat olvassák a verseimet, és jobban értik, ami velük történik. Talán nem ezt akarta mondani, talán nem értik jobban, csak könnyebben viselik el. Elmosolyodtam magamban, hiszen nem szívelem a művészet túlzott „átpszichologizálását”. Idegenkedem tőle, mert könnyen átfordul vulgárpszichológiába. Ettől még igaz, hogy a jó vers nagy téteket mozgat, mert a személyiség próbatétele. Az eredeti kérdésedhez visszakanyarodva: nemcsak a személyisége, a párkapcsolaté is. Voltaképpen a merész szókimondást, kendőzetlen nyersséget az eszmetörténeti, tudományos vagy közéleti problémákat feszegető esszéimbe is átmentem.

– *Írtál két hangjátékot és egy színdarabot is. Utóbbiban miért Mensáros László lett a főszereplő?*

– A Magyar Katolikus Rádió felkérésére írtam két hangjátékot, amelyek talán drámaként, színpadi műként is megállnák a helyüket (jelenleg a rádió weboldalán Lázár Csaba rendezésében, parádés szereposztásban meghallgathatók). *A buszmegálló, avagy mikor jön a hathúszas?* satíra, egy képzeletbeli faluban, Verőcsényben játszódik és a kilencvenes évek magyar valóságából merít, de a jelenkori vidék számos gondját is felvonultatja a különböző műveltséget és világképet közvetítő figurák révén. *A Heverő, avagy Csernyenko kézdublőre* egy rendszerváltó értelmiségi és egy reformkommunista politikus nézeteit ütközteti rendhagyó helyszínen, a kórházban, amikor már mindketten a halál küszöbén kénytelenek számot vetni múltjukkal. Reviczky Gábor, Szélyes Imre és az ápolónőt alakító Timkó Eszter brillíroznak. A dráma már kifejezetten a Debreceni Csokonai Színház megrendelésére készült. 2016-ban, az 1956-os forradalom hatvanadik évfordulóján így kívántak megemlékezni Mensáros Lászlónak a helyi felkelésben való szerepvállalásáról. Itt az eredeti mű csak távoli hasonmása a Csikos Sándor rendezésében színpadra állítottnak. Afféle dokumentarista misztériumdrámát írtam (már ha van ilyen), amely a személyes történelmi felelősséget firtatja a „dráma a drámában” stilisztikai eszközt több síkon felhasználva. A megvalósult előadás végül realista módon csupán Mensáros élettörténetére összpontosított. Mindhárom színpadi mű a közelmúlt történelmét járja körül, és azon tűnődöm, hogy érdemes lenne némiképp átigazítva, egy kötetbe szerkesztve megjelentetni őket.

– *Várható majd regény is?*

– Ez hosszú távú tervem, de már dédelgetem, gondolatban formálgatom egy ideje. Talán esszéregény lesz, ami az alkatomhoz közel áll, afféle közép-európai esszéregény.

– *Esszéid – amik nem egyszer provokatívak – témáiból jól követhető az európai eszme- és jogfilozófiai, történelmi, politikai, szociológiai, irodalmi érdeklődésed. (Például a rendszerváltozás utáni irodalom, Bibó államelmélete, Szabó Zoltán nemzeteszmeje vagy akár*

Vietnam.) Számos olvasmányodból, német, francia, angolszász gondolkodóktól bármikor előhúzol egy odaillő idézetet, példát, a mai elméleteket és művelőit is jól ismered. (Hatalmas és igényesen válogatott könyvtáradról árulkodnak a lábjegyzeteid.) Honnan ered falánk kíváncsiságod?

– Esszét, tanulmányt és kritikát is költőként írok – ez a szellemi alaphelyzetem. A szépirodalmi esszé és az értekező próza különböző műfajai gyakran átcsúsznak egymásba, ha nem kifejezetten tudományos publikációt készítek. Nem szívesen használom a „szöveg” fogalmat, amely a francia Roland Barthes óta terjedt el, forog közszájon, és a vegytiszta műfajok felszámolódását vetíti előre. A műfaj már eleve várakozásokat támaszt, kiválasztja közönségét, ezért – mint társadalmi intézményhez – kifizetődő alkalmazkodni az előírásaihoz. Ám a posztmodern létállapot – mondom ezt ízig-vérig posztromantikus alkotóként – nem kedvez ennek a megfeleléskényszernek. De már a modernitás sem kedvezett. Cs. Szabó László deklarálja is, hogy az ő esszéstílusuk sokat köszönhet a prózanyelv korabeli felrobbanásának, Musilnak, Joyce-nak, Proustnak, Eliotnak. Az esszé eleve keverékműfaj. Azt tartják róla, hogy se nem szépirodalom, se nem tényirodalom – én azt állítom, hogy mindkettő, szépirodalom és tényirodalom is. Némelykor az egyik, némelykor a másik írásmód dominál benne. Valójában egyre inkább úgy tekintek az írásaimra, mint amelyek sokféle átmenetet képviselnek a *fiction* és a *non-fiction* közötti skálán. Az esszévers és az esszéisztikus tanulmány is elhelyezhető ebben a nómenklatúrában. A szellemi izgalom előrébb való, mint hogy a kritikusok egyszerűen beskatulyázhassanak. Vonzódom a metaforikus esszényelvhez, de az a mód, ahogyan a 20. században művelték, mára kimerült, hiszen oly sok tudományág kezdte szaporítani sajátos fogalmait. Hasonlít ez a költői útkeresésekhez. Sokan hánytorgatták föl, miért olyan asszonánccokat képezek, amilyeneket. Mert már nemcsak Kosztolányi és Tóth Árpád rímtechnikája, de a későbbi újítások – Illyéstől Szabó Lőrincen át az Újholdasokig – is megújítandók. A prózavers is megújítandó, mivel kialakult már annyiféle variációja. Tudomásul kell venni, hogy a kritikusok mindig lépéshátrányban vannak a költőkhöz képest, a korábbi normákat „kérlik számon”. Sokféle tudományos közösségben, szépirodalmi műhelyben megfordultam, és „Mint Noé a bárkába egykor”, azon mesterkedtem, jól-rosszul, hogy *fajtat hozzak minden gondolatból*.

– *Budai polgári családba születél, mégis Nagy László és Ágh István vagy Tamási Áron szülőföldjére jársz vissza-vissza és válsz másképp is „falusivá”* (Barbárok; Vendégségben Nagy Lászlónál). „*El kell fogadnunk a szellemi honvédelem őrhelyeit*” – *írod egyik esszédben. Miért szükséges és kell is a nemzeti kultúrát képviselni?*

– Mást nem lehet jó lélekkel képviselni – bár a „képviselet” szó nem hordoz pozitív konnotációkat. Akár vállaljuk, akár nem, a nemzeti kultúra emlékezete őrizhet meg bennünket (vagy ítélni felejtésre) egytől egyig. Iszkáz, Nagy László szülőfaluja sokat adott számomra, az ottani ünnepek, emléknapok egyszerre

bensőségesek és elsőrangúak. Ezért éreztem különösen megtisztelőnek, a gesztusnál jóval többnek, amikor fia, Nagy András meghívott a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány kuratóriumába. A Tamási Áron Közalapítvány munkája ugyancsak megtartó erő, boldogan veszek részt benne. Magyar virtus, hogy a kultúra annyi közéleti feladatot is ró a tollforgatókra. Vezettem könyves érdekképviseleti szervezetet, könyvajánló műsort, jártam a világot a régi Magyar Írószövetség nevében és jóvoltából. Sok-sok rendezvényt, konferenciát szerveztem, pedig a hideg lel az adminisztratív munkától. A férfi – a magyar valóság még mindig túlságosan feudális és *fallogocentrikus* – hiábavalóan palástolja hiúságát (enyhébben fogalmazva: becsvágyát). Ennél azonban többről is szó van: rogyadozik a magyar kultúra intézményrendszere. Az irodalmi élet intézményei például szakmailag egyre nehezebben vehetők komolyan. Nem lehet kényelmesen üldögdélni az íróasztal mögött, amikor reped a fal körülöttünk.

– *„A digitális fantáziabirodalomban felnőtt már egy nemzedék múlt nélkül; anélkül, hogy az előtte járó nemzedékek megajándékozták volna gazdag múltjukból. Az egymástól elhidegült generációk mást értenek tudáson, ismereteken” – írod. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia volt tanáraként hogyan látod, a mai fiatalok vajon tudják-e és képesek lesznek-e arra, hogy továbbvigyék a költészeti hagyományainkat?*

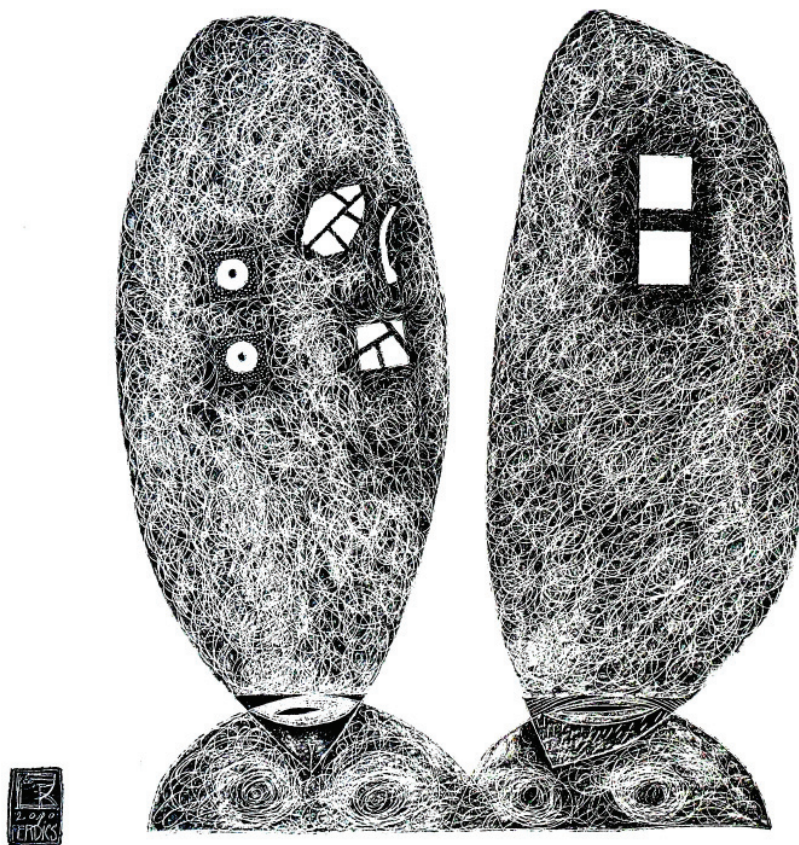
– Jóllehet sokan és sokat fáradoznak a fiatalok irodalmi képzésén, megnyerésén, beavatásán (nehéz megfelelő szót találni rá), eddig kevés az elért eredmény. Az ösztöndíjak bővülő forrásai az elsivatagosodó kultúrában nem virágoztatták föl Szemiramisz függőkertjét. Azért muszáj reménykednünk.

– *A Magyar Művészeti Akadémia berkein belül is dolgozol: a Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetében számos konferencia és tanulmánykötet szerkesztőjeként, valamint augusztus óta a Magyar Művészet művészetelméleti folyóirat főszerkesztője lettél. Pécsi Györgyi irodalomtörténész mellett az MMA irodalmi lexikonjának szintén főszerkesztőjeként dolgozol. Vajon utóbbi mennyire lesz kánonalakító?*

– Csaknem hétszáz szépirodalmi könyv szócikkét készítettük el az 1956 és 2016 között megjelent művekből válogatva. A koncepciónk a műközpontúságot választotta vezérelvül, elvégre az olvasók könyveket keresnek, a könyvek között próbálnak tájékozódni. Az online felület folyamatosan bővül, a befejezett lexikon várhatóan 2021-ben lát napvilágot nyomtatásban. Célunk, hogy a lehető legteljesebb képet adjuk a kortárs magyar irodalmi ízlésvilágokról. A Magyar Művészet főszerkesztői feladatait Kulin Ferencről vettem át, akivel főként az utóbbi időben sokat beszélgettünk, és nagyon hasonlóan látjuk a magyar kultúra gondjait. Meggyőződésem, hogy a nemzeti oldal gondolkodásának óriási szüksége van az elméleti felkészültségre is. Enélkül nem alakulhat ki korszerű, a szélsőséges üzenetekre immunis konzervativizmus. A színvonalas elméleti folyóirat és a mozgó-könyv hetilap kiegészítik egymást.

– Milyen várakozásokkal indulhatott el több mint fél éve az Országút című kulturális lap, melynek főszerkesztője vagy?

– Jelentős és kockázatos szellemi vállalkozás, amelynek lényege, hogy munkatársaimmal integratív és orientáló kulturális-közéleti lapot szerkesszünk. A különféle művészeti ágak és tudásterületek átfogó bemutatását tartjuk szem előtt. Nem titkoljuk, hogy stíluseszményünk távol áll a kultúrharcos retorikától. Pezsgő, értelmes vitákra viszont szívesen ingereljük olvasóinkat és rosszakaróinkat egyaránt. Feltevésünk, hogy évtizedek óta keservesen hiányzik egy olyan orgánus, amely feltételezi a nemzeti kultúra nagyvonalú teljességét. Túllép a napisajtó feladatain, de közügyeinket nem a tudományok elvont nyelvét használva, hanem azok felismeréseiből kiindulva, elmélyülten és kiérlelt írásmóddal tárja elénk. Eszmetörténeti stúdiumaim arról tanúskodnak, hogy ez a program hazánkban eleve kudarcra ítélt. Ugyanakkor arról is, hogy a jó ügyekért síkra szállva méltósággal lehet elbukni.

Ferdics Béla: *Kettős portré III.*, 2010, számítógépes grafika

Irodalmi Nobel-díj 2020

LOUISE GLÜCK

Éji vándorlások

(The Night Migrations)

Ez az a pillanat, mikor újra látod
a vörös áfonyát a hegy hamujában
és a sötét égen
a madarak vándorlását.

Elszomorít, ha arra gondolok
a halottak már nem látják őket -
minden, ami fontos,
egyszer semmivé lesz.

Mi hoz majd vigaszt a léleknek?
Magamnak mondom, talán már
nem lesz ilyen örömökre szükséged;
pusztán a nemlét elég lesz,
bármilyen nehéz is ezt elképzelni.

Kasztília

(Castile)

Narancsvirágot visz a szél Kasztíliában
aprót koldulnak a gyerekek

Narancsfa alatt láttam meg a kedvesem
vagy talán akácfa volt
és nem is volt kedvesem?

Így olvastam, aztán ezt álmodtam:
visszaveheti az ébredés azt, ami történt velem?
San Miguel harangjai
szólnak a távolban
haja az árnyékban szőkés fehér

Ezt álmodtam,
ez azt jelenti, meg sem történt?
Meg kell történnie a földön, hogy való legyen?

Mindent megálmodtam, a történet
az én történetem lett:

Mellettem feküdt,
kezem megérintette a vállát.

Délidő, aztán kora este:
a messzeségben egy vonat fűttye.

De nem ezen a világon volt:
a földön minden véges, ami megtörténik,
az értelem nem tudja visszafordítani.

Kasztília: párban sétálnak az apácák a sötét parkban.
A Szent Angyalok-temploma falainál
aprót koldulnak a gyerekek.

Amikor felébredtem, hullottak a könnyeim,
ez meg sem történt volna?

Narancsfák alatt láttam meg a kedvesem:
csak a tényeket
felejtettem el, a levezetést nem –
ott voltak a gyerekek, apróért könyörögtek.

Mindent álmodtam, átadtam magam
teljesen és időtlenül.

S a vonat visszavitt minket
először Madridba,
aztán a Baszkföldre.

Altatódal

(Lullaby)

Anyám egy dologban jártas:
akiket szeret, azokat a másvilágra küldi.
A kicsiket, csecsemőket – ezeket
ringatja, suttogva, dudorászva csendben. Nem
tudom, mit tett apával:
bármit is tett, biztos helyes volt az eljárás.

Egy és ugyanaz a dolog felkészíteni valakit
az alvásra s a halálra. Az altatódalok – mind azt
sugallják: ne félj, és szavakkal fejezik ki
az édesanya szívdobogását.
S az élők lassan megnyugszanak: csupán
a haldoklók nem, ők ellenkeznek.

A haldoklók olyanok, mint egy pörgettyű, egy bűgőcsiga –
oly sebesen forognak, úgy tűnik, mozdulatlanok.
Aztán szilánkokra törnek: anyám karjaiban
nővérem atomokból, részecskékből álló felhő volt – ez a különbség.
Az alvó gyermek még egységes egész.

Anyám látta a halált; nem beszél a lélek épségéről.
Ölelt magához pólyást, öregembert, olyan volt, mintha a sötét
sűrűsödne,
megkeményedne körülöttük, s végül földdé változott.

A lélek olyan, mint minden más anyag:
miért maradna sértetlen, hűséges egy létformához,
ha egyszer szabad is lehet?

Külföldi látogatók

(Visitors from abroad)

1

Valamikor azután, hogy beléptem
az élet azon korszakába,
amelyikre az emberek oly szívesen utalnak mások esetében,
de nem a sajátukéban, az éjszaka kellős közepén
megszólalt a telefon. Csengett megállás nélkül,
mintha a világnak szüksége lenne rám,
pedig épp az ellenkezője volt igaz.

Feküdtem az ágyban, próbáltam kielemezni
a csengetést. Benne volt anyám állhatatossága és apám
kínos zavara.

Mikor felvettem a kagylót, a vonal süket volt.
Vagy a telefon működött és a hívó volt holt?
Vagy nem a telefon volt, hanem az ajtócsengő?

2

Anyám és apám állt a fagyos
folyosón. Anyám bámult rám,
a lányára, női sorstársára.
Nem gondolsz ránk soha, mondta rosszallóan.

Olvassuk a könyveidet, mikor eljutnak az égbe.
Meg sem említesz már minket, még a nővéredet sem.
S rámutatott halott nővéremre, számomra egy vadidegenre,
akit bebugyolálva szorosán ölelt magához.

Nélkülünk te sem lennél, mondta.
S ha nem lenne nővéred – az ő lelke él benned.
Azzal felszívódtak, mint a mormon hittérítők.

3

Az utca újra fehér volt,
a bokrokat nehéz hótakaró fedte
és a fákra szikrázó jég fagyott.

A sötétben vártam, hogy vége legyen ennek a történetnek.
Úgy tűnt, ez volt életem leghosszabb éjszakája,
hosszabb annál az éjszakánál, amikor megszülettem.

Egész életemben mindvégig rólatok írok, mondtam hangosan.
Valahányszor azt mondom „én”, ezzel hozzátok fordulok.

4

Kint az utca csendes volt.
A telefonkagyló oldalára fordult az összegubancolódott lepedők
közt,
nyűgös bűgása órákkal ezelőtt alábbhagyott.

Úgy hagytam, ahogy volt;
hosszú zsinórja a bútor alatt tekeredett.

Figyeltem, hogy hull a hó,
nem lett sejtelmesebb a környék,
csak minden nagyobbnak tűnt, mint a valóságban.

Ki hívna az éjszaka kellős közepén?
Az aggodalom hív, a kétségbeesés.
Az öröm úgy alszik, mint egy kisgyermek.

Végh Zsoldos Péter fordításai

Louise Glück (1943) amerikai költő, esszéíró, a Yale Egyetem tanára, tizenkét verseskötet és két tanulmánykötet szerzője. Az idén őt díjazták az irodalmi Nobel-díjjal „*összetéveszthetetlen költői hangjáért, amely zord szépségével egyetemessé teszi az egyéni létezését*”.

Ferdics Béla: *Corpus I.*, 2019, faág, madzag

Négy dél-amerikai költő

MARIO BENEDETTI

Enigma

Mindenkiben van egy rejtély
és a dolgok rendje, hogy ne ismerjük
a rejtély nyitját, hétpecsétes titkát
súroljuk a szélét
gyűjtögetjük a foszlányait
tévelygünk a visszhangjai közt
s álmunkban elveszítjük
épp mikor megnyílna előttünk

neked is van egy
apró kis talány
a redőny el nem rejti
a jeleket sem állítja le
a szemedben van mikor lecsukod
a kezedben viszed
melleid közé rejtet
ott az én titkom és otthagysz

Mikor a szűz prosti volt

Amikor ez a szűz prosti volt
azt álmodta férjhez ment s zoknit stoppolt
de mivel egyszerűen csak
szűz akart lenni
férjre és rutinra tett szert
s most vágyakozva gondol arra az éjszakára

mikor zuhogott és nem jöttek a kliensek
kinyújtózott a viharvert matracon
s azt álmodta férjhez ment s zoknit stoppolt.

ROBERTO BOLAÑO

Feltámadás

A költészet úgy siklik az álomba
mint egy bűvár a tóba.
A költészet vakmerőbb, mint bármi más,
behatol és függőlegesen
zuhan
egy végtelen tóba, olyanba, mint Loch Ness,
vagy olyan zavaros és vészjóslóba, mint a Balaton
Figyeld csak a tófenékről:
egy ártatlan
könnyűbűvár
az akarat tollaiba
burkolva.
A költészet úgy lép az álomba
mint egy bűvár
Isten szemébe.

Romantikus kölykök

Abban az időben húszéves voltam
és örült.
Elveszítettem egy országot,
de megvalósult egy álmom.
Az álom volt a fontos,
a többi nem érdekelt.

Nem a munka, nem az ima,
nem is a hajnali magolás
együtt a romantikus kölykökkel.
Az álom élt tovább lelkem lágyékában.
Egy fakalyiba
a félhomályban,
az egyik trópusi tüdőben.
S néha visszamentem bensőmbé,
meglátogattam az álmot: az örök szobrot
folyékony gondolataimban,
egy fehér kukac vonaglott
a szerelemben.
Eszméletlen szerelem.
Álom egy másik álomban.
S a lidércnyomás azt suttocta:
nagyra nősz majd.
Magad mögött hagyod a fájdalmat, a labirintust
és el is felejtéd.
De abban az időben kibontakozni bűn volt.
Itt vagyok, mondtam, a romantikus kölykökkel,
s itt is maradok.

PEDRO JUAN GUTIÉRREZ

Centro Habana

Régebben körbevett az összes romlott dáma.
Az épület legfelső emeletén laktam
úgy negyvenéves lehettem
és a romlott hölgyek imádtak engem.
Fel-le rohangáltam a lépcsőházban
így masszíroztam oktalan szívemet és a hölgyek
azt mondták: „Micsoda erő, igazi sportember.”
Virágkorukat a háború után éltek

az ötvenes években remek szeretők voltak.
Kéjesek és elégedettek.
Gyönyörű, elegáns nők. Luxuskurvák.
Miami-ba, Mexikóba és Puerto Ricóba utaztak,
némelyik karácsonyra New Yorkba ment.
Most a hanyatlás idejét élik,
tönkrement bútorok, piszkos ruhák közt
éheznek.
Néha megmutatták fakó tolldíszüket,
megsárgult, hosszú kesztyűiket,
az üres parfümösvégcséket,
kihulló hajcsomóikat.
Vagy a kutyákat. Hogy ne legyenek egyedül
együtt alszanak, állandó a bűz, mindenütt kutyaszar.
Lépteim hallatán ajtót nyitnak, beszélgetnek
és ismételtetik: „Jaj, de erős, hogy felszaladt
a nyolcadikra. És milyen helyesek a gyerekei.
Nagyon aranyosak. És milyen jólneveltek.”
Tudtam, milyen káprázatos világból jöttek.
Az amerikaiak luxusszeretői voltak. Drága kurvák.
Soha nem születtek gyereket, a testük fontosabb volt.
Egy bulit sem hagytak ki. A biztonság kedvéért.
S most valamennyi a lakásában él bezárva.
Félnek a négerektől. Ezt a negyedét évekkel ezelőtt ellepték
a négerek, bűnözők és az olcsó kurvák,
akiket a turisták vesznek bérbe.
Félnek és azt mondják: „Ó, ez egy jó negyed volt.
Ebben az épületben csupa előkelő ember élt.”
Rettegnek a végső pusztulástól. Egyedül, éhesen,
fürdővíz nélkül. Beteg csontjaikkal.
De kemények, nem panaszkodnak.
Mosolyognak és megfontoltan társalognak.
A drága kurváknak komoly gyakorlatuk van.
Mosolyogniuk kell, vidáman tereferélnék.
És azt kell mondaniuk: igen.
S újra mosolyogniuk kell.
Néha nagyon korán templomba mennek és imádkoznak.
Aztán felkísérem őket a sötét, mocsos lépcsőházban.
Ilyenkor mondják: „Isten fizesse meg. Mindig imádkozunk
magáért
és a gyermekeiért.”

Mázlim van. Leáldozott, puccos kurvák
imádkoznak értem.
S Isten meghallgatja őket. Ebben biztos vagyok.
M megbocsájtják határtalan gőgömet.
M megbocsájtják pökhendiségemet, sietős lépteimet.
Tudják, hogy életem futó vázlatát
rajzolom. Rohanok kétségbeesetten a lépcsőkön,
épphogy csak köszönök és hallgatom őket egy percig.
Tudják: elszomorít, hogy tönkrementek.
Lesoványodtak és éheznek. Szegény öregasszonyok.
Szerencsétlen vén kurvák, tipegnek a halál felé,
s közben bennem gyönyörködnek.
Beérik ennyivel.
Rajonganak az egyetlen férfiért, aki naponta
elmege az ajtójuk előtt.
M megbocsájtják, hogy sajnálom őket,
s imádkoznak értem.

DEREK WALCOTT

Szerelem szerelem után

Eljön az idő
amikor lelkesen
köszöntöd önmagad
saját ajtódban állva tükörbe nézel
és egymást üdvözlitek mosolyogva

s azt mondod, ülj le ide. Egyél.
Újra szeretni fogod az idegent, aki voltál.
Adj bort. Adj kenyeret. Add vissza szíved
ennek az idegennek, aki egész életében

szeretett, de te nem vettél róla tudomást,
egy másikért, pedig ő a vesédbe lát.
Vedd le a polcról a szerelmesleveleket,
fényképeket, kétségbeesett jegyzeteket,
hámozd le saját hasonmásod a tükörről.
Ülj le. Élvezd az életed.

Végh Zsoldos Péter fordításai

Mario Benedetti (1920–2009), uruguayi szerző, a latin-amerikai irodalom egyik legegységesebb alakja, számos regény, verseskötet, színmű, novellás- és esszé-kötet szerzője.

Roberto Bolaño (1953–2003) nagysikerű chilei író, költő. Magyarul eddig hét prózai kötete jelent meg, a legjelentősebbek: *Vad nyomozók*, *2666*, *Távoli csillag*.

Pedro Juan Gutiérrez (1950) kubai író, költő, festő. Legismertebb, magyarul is megjelent regényeiben – *Piszkos Havannai trilógia*, *Trópusi állat*, *Havanna királya* – és az itt közölt versben is „*a castrói szocializmus, a paradicsomi pokol zsigerekig hatoló rohadásáról és személyiségpusztító*” hatásáról vall.

Derek Walcott (1930–2017) Nobel-díjas (1992) Saint Lucia-i, karibi költő és drámaíró. Magyarul a *Szerencsés utazó* című verseskötete jelent meg.

Ferdics Béla: *Ék II.*, 2008-2019, rétegelt, ragasztott üveg, bükkfa

Hídközépen

Tóth László pályaképe

Tóth Lászlót, a szlovákiai magyar nyelvű irodalom egyik legtekintélyesebb életművel rendelkező alkotóját gyakran és többször, hosszabb időre feledte el műzsája, vagy éppen csak praktikus-rationális – a tudomány, a szerkesztői feladatok, az irodalmi publicisztika – teendői szólították el a költészet mellől. De mindig újra visszatért jellemzően gondolati-bölcseleti indíttatású – ennek okán olykor „költő filozófus”-ként is emlegetik – verseihez, költészetéhez, persze csak akkor, ha megfelelő látószöveget, a berögződött kliséken túli nyelvet tudott nyerni-találni saját élményeihez, világtapasztalatához, aktuális léhelyzetének költői igényű megfogalmazásához.

Mert életművében a költészet: gerinc, amely tart és megtart, az emberi mivolt leglényegibb kifejezése. Noha gyakran vagy többnyire láthatatlan van jelen, ott munkál minden egyéb tevékenysége háttérében az „ezt érzem”, az „ezt látom”, „ezt gondolom” hármasságában megnyilatkozó vers. S miként az alkotó jelzi, éppen „...emberi lényegünk veszne el, ha valaha is elhalkulna, ne adj Isten, elhalna bensőnkben...”

Tóth László a költészetre, a versre úgy tekint, mint ami kellő vagy kényszerű indokoltság nélkül, egyszerűen: van. Létrejöttének, létezésének nincs oka vagy célja. Közvetett, vagy inkább nagyon is közvetlen módon mégis: szerepe elengedhetetlen tényező az ember emberré válásában. Abban a folyamatban, ahogy a természetből kiemelkedik, s abban, ahogy az ember felismeri: maga is a természet része. Így a vers iránti érzékenység létrejötte nélkülözhetetlen a tudat és öntudat, a Teremtő- és teremtettség-tudat formálódásában, kialakulásában, végső soron az emberré válásban. Műhelyében a költészet, a vers pedig azért születik meg, azért lesz, hogy rátalálhassunk. Miként a szél, csak fú, ám ha részünkké tud válni: viselhetőbbé és értékesebbé teheti identitásküzdelmekkel és bizonytalanságokkal tűzdelt emberi létezésünket. „A regény, a novella, a vers úgy része, úgy lesz része a világnak – sőt, pontosabban: a természetnek –, ahogy a madár, a fűszál, az alkonyati égbolt s az égbe nyúló sziklaszirt mindig egyszeri, s bennünk mindig – újra és újra – megképződő harmóniája, ahogy egy magányunkat, vigasztalan hangulatainkat oldó kutya, ahogy egy ember” – jelzi Tóth László.

A hídon innen, s túl a hídon, gyakran egyidejűleg, egyszerre két kulturális közegben bontakozott ki életműve, noha jellegét tekintve mindvégig egy irányba tart. Filozofikus, noha gyakran mindennapos élményekbe merítkező gondolati költészete tulajdonképpen egyetlen kérdés körül indázik, egyetlen kérdésre keres időről időre megújuló válaszokat: emberi-költői identitására. Vilcsek Béla egy nagyobb ívű tanulmányában találóan összegzi, jellemzi az alkotó személyiségét, költészetének tárgyát, s tevékenysége jelentőségének egészét, amikor a következőket írja: „Tóth László minden egyes megnyilatkozásából és megnyilvánulásából érezhető, hogy számára az elvesztett Éden megtalálását, a nyomasztó hétköznapiakból való menekvést, a belső békét és biztonságot (azt a bizonyos »megtalált nyugtalanságot«) mindig is a versírárra kész és azt lehetővé tevő állapot, vagyis maga a költészet jelenti. Ez vezérli pályájának első korszakában (»a hídon innen«), amikor az újfajta költői szemlélet- és alakításmód meghonosítása és elismertetése érdekében megívja és elszenvedi a maga küzdelmeit, s alapvetően ez vezérli második korszakában is (»a hídon túl«), amikor kényszerű száműzöttségében is mindent elkövet annak érdekében, hogy a szlovákiai magyar irodalom és művelődés értékei az összmagyar irodalmi és művelődési köztudat részévé válhassanak.”

Ha költői életművének korszakaira tekintünk, egyfajta organikus, de reflektív jegyeket hordozó alakulás folyamatát követhetjük nyomon, élén egy hosszan kiforró, elnyújtott „első” kötet áll, amely zárlatát csaknem egy évtizedes alkotótevékenység során nyerte el.

Az 1960-as évek második felében (1967) kezdett el publikálni különböző irodalmi lapokban, folyóiratokban, s viszonylag gyorsan és zökkenőmentesen illeszkedett be abba az irodalmi közegbe, amely a szlovákiai magyar nyelvű irodalmat akkortájt jellemezte. De indíttatását, költővé formálódását az 1970-ben, Tőzsér Árpád által szerkesztett *Egyszemű éjszaka* című, a pályakezdő szlovákiai magyar költők antológiájában történt szereplése alapozta meg igazán. A következő évben első önálló kötete is megjelent *A hangok utánzata* címmel, majd 1975-ben az *Ithakából Ithakába*, amit 1977-ben az *Átkelés* követett. E négy jelentősebb megjelenés, ezek ciklusai alkotják tulajdonképpen azt a képzeletbeli Első Kötetet, amelyet első alkotói korszakaként tart számon a költő Tóth László: nem csupán a szemléleti egység okán, de a szerint is, ahogyan költői anyagát akkortájt kezelte. Versvilága ezen időszakban, e pályakezdő években meglehetősen szűkszavú, noha jellemző verstárgyai, témái – a világ, s benne önmaga felfedezése, s az ilyenként megismert, feltételezett világ belakása, birtokbavétele, benépesítése – éppen az ellenkezőjét ösztönözhatték, sugallhatták volna.

A korszakösszegző, egyben perióduszáró kötet címe (*Átkelés*) maga is az egyik helyről egy másik irányába történő mozgás, az átmenetiség, a rövid időiség, a közbülső jelleg, a valami után és valami előtt mozzanatát hordozza, hiszen

a hídon nem ütünk tanyát. Ennek, s a gondolati-szemléleti formálódásnak, egyfajta átfordulásnak következménye a versformában észlelhető válság, a versnyelvezet és -forma közelítése az epika és a dráma felé (a kötetet magát „regénynek” nevezi az alkotó), mintegy arra tett kísérletként, hogy egységbe foglalja, látomássá szervezze addigi költői-emberi tapasztalatait.

Következő kötete, az 1983-ban megjelent *Istentelen színjáték* háttérzónáját a 20. század végi történelmi helyzet mint időszerűség, a diktatúra elbizonytalanító kilátástalansága, olykor tragikusan felfogott életérzése jellemzi. Az *Istentelen színjáték* versei: a hely- és énkeresés opusai. Alapkérdései a körül forognak, hogy az identitás miképpen tartható fenn, ugyanakkor miképpen lehet úrrá lenni a folytonosan felmerülő aggodalmon, félelmen, hogy a személyiség önazonossága akár el is veszthető. E szituációban Tóth László költészetének domináns, talán egyedül érvényes költői eszközévé vált az irónia és önirónia, mint a helyzet felférése és elviselésére tett kísérlet: kora és önmaga kifigurázása.

Míg az *Átkelés* című kötettel lezárult, hosszan elnyúló első költői periódus verseit „fosztott nyelvű hermetizmus”, illetve ennek válasz-ellenpontja, a túldíszített, felülretorizált hang jellemezte, szintézist azon reflektáló látásmódot követő versek teremtettek az *Istentelen színjáték* kötetben, amelyek tárgy- és önszemléletét, világlátását az irónia járta át. Ennek megfelelően, és hogy a dolgok abszurditása, groteszk jellege még inkább evidensen jelenhessen meg, e kötet verseinek láttatóerejét a felülnézeti perspektíva, a kívülről szemlélés határozza meg.

Nem így az *Ötödik emelet, avagy Egy éden bugyrai* kötetét, amelyben a lírai én személyiségén, testiségén és lelkületén keresztül nyílnak meg kérdések, így a domináns nézőpont belülnézeti, ahogy egyre mélyebb rétegeket érintve a vizsgálódások köre is befelé terjeszkedik.

Miként az *Átkelés* nem szoros értelem szerint műfaját tekintve „regényként” definiálódott, úgy az *Istentelen színjáték*, valamint az *Ötödik emelet... alkotásai* eleve egy trilógia első két darabjaként születtek meg. Lezárása azonban hosszan váratott magára, mondhatni megszokottan. Ugyanis Tóth László költői életművében jelentős, jobbára évtizedes szünetek, elhallgatások – érlelődési időszakok – követik egymást, míg egy-egy, következetesen egymásra épülő, egymásból eredő kötetben összegzi azt, ami költőként foglalkoztatja. Így a trilógia lezárása, kiteljesítése *Hármaskönyv* című kötetében csak 1994-ben jelent meg. Ugyanakkor e kötet első blokkja, az Ádám-versek a tájékozódás új irányát is jelezte: egy árnyaltan filozofikus költői hangot, amely parabolák körében kérdez rá a lét és a létezők világára.

Másfél évtizedig váratott magára az új kötet, a *Kötelen, avagy Amint az ég...* (2008). Ennek centrumában olyan versek jelennek meg, amelyek a köztes, az ambivalens kötődés és elszakadás közöttiségének léthelyzeteit, állapotait regisztrálják. E kötet korábbi keltezésű alkotásai az *Istentelen színjáték* hangját

idézük és folytatják: egyszerre tekintenek kifelé és befelé. Ihletettségét részint a groteszk-szatirikus-ironikus látásmód, másrészt a személyiségben felvetődő dilemmák, lírai hangulatok és elégikus tűnődések, az önreflexiók határozzák meg. A kötet később keletkezett opusai viszont új horizontra nyitnak: a nyelv mint entitás jelenik meg. Már nem csupán a használat tárgya, nem csupán eszköz a költő kezében a vershez, de bizonyos, noha korlátozott vonatkozásban alanyiságra, autonómiára tesz szert; fenomen jelleget ö, s viszonyosan a verset használja fel arra, hogy írja, mondja a költőt.

Újabb tíz évet követően jelent meg Tóth László legutóbbi, a *Wittgenstein szóvivője* (2018) című kötete, mely egyfajta csökött harmóniakíséret. Mert az ígért és várt, noha eleve korlátos harmónia mégsem lehet teljes, mi több, bevégezhetetlen. E kötet nem csupán reflektál a korábbi kötetekben jelzett versmozdulataira, az ezekbe toluó életérzésekre és létezésstapasztalatokra, de mintegy visszatérő folytatása az *Istentelen színjáték* versvilágának. Noha más kontextusban, megváltozott körülmények között ismét az integritását féltő, mert azt veszélyeztetve érző, az önazonosságát kétségek között megtartani tudó ember hangja uralja el a verseket. Így aztán Wittgenstein szóvivőjének arcán, aki talán a Tóth László alteregójával, Ádámmal, vagy éppen a rejtőzve menedéket remélő költővel azonosítódik: egyre kesernyesebb, torzuló, ironikus a mosoly.

Hogy nagy kihagyásokkal jelentkeztek időről időre verskötetei? Írásra és kiváltképpen versírásra az ösztönözte leginkább, ha a szó eredeti értelmében: egzisztenciális érintettnek érezte magát abban, hogy valamit megismerjen, jobban megértsen. Egy-egy verskötete gyakran évtizedes összeállításig pedig: tennivalója akadt bőven. Maga választottak, de többnyire olyanok, amelyek esetében a feladat – ami jellemzően valaminek a hiányaként mutatta meg magát: egy kiadatlan könyv vagy életmű, egy még nem létező folyóirat vagy antológia – választotta ki őt. S ha egy lehetőség útvonala felrémlt benne, természetesnek tekintette, hogy a végére járjon, megnézze, hová is vezet. Így aztán Tóth László, a költő olykor szerkesztőként és publicistaként, könyvkiadó vezetőjeként tevékenykedett Szlovákiában és Magyarországon, máskor tanulmányok szerzőjeként, színháztörténeti kötetek szerzőjeként, szépirodalmi művek fordítójaként jelentkezett, de színműveket, gyermekverseket és meseregényt is írt. Az évek során kiterjedt körű levelezést folytatott: praktikusán a szerkesztői munka, az írói-irodalmi kapcsolattartás szerves részeként, ám mindez utóbb egy elmaradt-elszalasztott napló szerepét is némileg pótolja a számára.

Műfordítóként verset és prózát, mesét és színművet egyaránt fordított, noha ez irányú ambíciói sosem voltak különösebben erősek. Inkább azért foglalkoztatta, hogy lássa, miképpen tud működni ezen a területen. A műfordítás rendhagyó módon a saját nyelvhez fűződő viszony elmélyítése, illetve a nyelv révén önmagához megnyíló utak feltérképezése miatt érdekelte. Úgy tekint

rá, mint kettős vallomásként megmutatkozó önkifejezésre, amely részint az adott művet és alkotóját illeti, másrészt magát a fordítót, aki önmagáról tesz vallomást.

Tóth László tevékenysége igen sokrétű. Pályája során nem csupán írta a könyveket, de több kiadó vezetőjeként kiadásukkal is foglalkozott, antológiaiakat állított össze, irodalomszervező tevékenységet folytatott. (Többek között ennek is köszönhető, hogy nem csupán az egyes versek, de kötetei úgyszintén rendre erős kompozíciót képviselnek, átgondolt műalkotásként jegyezhetők.) De mindenekelőtt költő. Még ha hosszantartó hallgatásokkal újrainja a verset, néha meg a vers írja őt. Ebbéli minőségében életműve, elsősorban kvalitását tekintve a határainkon túli magyar nyelvű költészet kimagasló teljesítménye. És noha „költészetének irodalmi rangja, értéke elismert, valójában még mindig félig-meddig »idegen test« a kortárs költészetben” – jelzi egyik méltatója, Pécsi Györgyi. És másutt: az „általa képviselt költészeti modell... Tózsér Árpád későbbi alkotói periódusához hasonlítható – a magyarországi modern költészetben ha nem is ismeretlen, de mindenképpen szervesítetlen”.

Tóth László többirányú tevékenysége az *itthon* és *otthon* (Magyarország és Szlovákia) dilemmákkal és megpróbáltatásokkal terhelt kettősségében, a magyarországi és a szlovákiai magyar nyelvű irodalom kapcsolatainak építése, elmélyítése során bontakozott ki.

E határhelyzeti létezés körülményei között, amelyet csak részben a geopolitikai vagy ideológiai határok létrejötte, sokkal inkább a történéseiben, fordulataiban kifürkészhetetlen élet puritán valósága hívott elő: költészete és műfordítói, könyvkiadói tevékenysége egyaránt közlekedő utakat nyitott a magyar és a szlovák kultúra közt.

Költészetét is a „határhelyzeti” kettősség, a kettészakítottság megélése övezi. Szubjektíve egy sajátos „se itt – se ott” senkiföldjén létezés, ellenében a tudottnak, az irodalmi tudatnak, hogy szétszabdaltsága mellett „itt is, ott is” a magyar irodalom egyetlen egyetemességének, szétválaszthatatlan egységének része költészete.

Verseiben időről időre visszatérő archetipikus és elégikus alakja (és minden bizonnyal alteregója) Ádám, aki egyidejűleg valóságos és vágyott valóság megtestesítője, az „emberi és költői léthelyzet” közvetítője, aki, mint egyik költeményének címe jelzi, a határon áll (*Ádám a határon*). A hídközépen álló mit tehetne mást: a hidat építi tovább. Tekint erre és arra, mindkét irányba hazafelé, hogy köztük magát a versben megtalálja. Mert miként Tóth László jelzi: „Egész életemben, minden mozdulattal egy valamit – illetve, inkább: egyvalakit – kerestem: Tóth Lászlót (*tóthlászlót*).” Keresése ez annak, aki a változások ellenében sem változik benne.

Ferdics Béla: *Luminar*, 2009, festett, égetett üveg

HOGYA GYÖRGY

Rágalom

avagy főhajtás egy akció előtt

„Az az élet, amit nem gondolunk újra és újra át,
amit nem értelmezünk, az nem igaz élet.”

Szókratész

Az efezusi Apellész alkotását, a *Rágalom* című festményt csak leírásokból ismerjük. Apellész Nagy Sándor udvari és portréfestőjeként szerzett komoly nevet és elismertséget, és – állítólag – ő festette az első önarcképet. Az említett mű (*Rágalom*) eredetije nem maradt meg, csak a leírásoknak – többek között Lukianosz leírásának – köszönhetően vált kompozíciós toposszá. Sokat köszönhetünk Leon Battista Albertinek is, aki *A festészetről* (1435) című, a reneszánsz festészetet alapvetően meghatározó munkájában a képleírás (ekphrasis = valós vagy elképzelt kép elbeszélése) mintapéldájaként említette és ajánlotta festőtársainak.

Nem tudhatjuk Lukianosznak, Pliniusnak, Battistának vagy más igyekezetének köszönhetjük-e, de Brueghel, Zuccaro, Rembrandt, Mantegna és Botticelli is „vevők” lettek a témára, és saját elképzelésük alapján alkották újra. Ez, persze, nem jelentette a kép szolgai másolását, ezek a művészek a saját korukat, olykor a saját személyük elleni vádaskodást, esetleg a kép megrendelőjének sorsát akarták új eszközökkel kifejezni. Ez lehetett festmény, rézkarc, grafika, könyvnyomat vagy más, a mondanivaló – kortól és társadalmi helyzettől függően – új és újabb értelmezéssel bírt. *Még akkor is, ha a rágalomról szólt...*

De miről is szól ez a – „senki által nem látott”, leírás alapján „elképzelt” és többször is újraalkotott – kép?

A *Rágalom* története dióhéjban: Apellészt az egyiptomi király – I. Ptolemaiosz makedón diadokhosz – udvarában saját volt mestere, Pamphilosz vádolta meg összeesküvéssel, ám szerencsére sikerült tisztáznia magát, s ennek az ügynek az emlékére festette meg a *Rágalmat*.

A képeken az említett alkotók többsége általában tíz szimbolikus szereplőt sorakoztat fel: a nézőt – általában – Midasz király képviseli, mellette állnak a Gyanakvás és Félreértés. Ehhez nem is szükséges magyarázat, mindannyian gyanakvással és a félreértések súlya alatt fogadjuk a rágalalmazást. A kép közepén, de mindenképpen központi helyen, lángoló fáklyával a kezében – rámutatva a lábainál heverő rágalmazottra, vagyis a nyilvánvaló (i-)gazságra – ott magasodik

a Rágalom maga. Körötte újabb szimbolikus figurák, mint az Irigység, Alattomoság és Hitszegés. A háttérben, kissé meghúzódom, óvatosan és féltéken a Megbánás görnyedezik, míg a kép másik szegletében – tehát a Midasszal ellentétes oldalon – az Igazság áll (de talán helyesebb lenne Igazságosságnak nevezni, tehát nem Veritas, hanem Iustitia), hol égre meresztett szemekkel, hol térdepelve, de minden esetben tántoríthatatlanul (és néha meztelenül).

Egy mű, amely egy alkotó ember ártatlanságának állít emléket.

Egy mű, amely más alkotók ártatlanságát is hivatott szimbolizálni. (Botticelli is hasonló elgondolásból festette meg ugyanezzel a címmel a Rágalmat: többek szerint az általa festett képen – is – egyfajta felerősödött személyes érintettség érezhető ki.)

Egy mű, amely végül tágasan értelmezhető szimbolikájának köszönhetően talán alkalmas más mondanivalók megfogalmazására is...

Egy mű, amely nevében nevezi a dolgokat, a fogalmakat, amely i. e. 300-ban és i. sz. 1500-ban is letisztult képet ad a rágalmazás anatómiájáról, belső indítatósáról, amelyen felismerhetők az alakok, egyértelmű a mondanivalójuk, és amely mű közvetlenül szól a nézőhöz.

A Rágalom című festmény, pontosabban Botticelli azonos nevű festménye ungvári utam alkalmával jutott eszembe, amikor is először hallottam a verhovinai, magyarul felvidéki akcióról. Vendéglátóim Firczák Gyula, Darányi Ignác és Egán Ede nevét hozták kapcsolatba az említett akcióval, ám rövid (ungvári) otlétem nem tette lehetővé, hogy alaposabban foglalkozzak a témával. Annál több időt szenteltem neki, amikor hazatértem után – kutakodásom közben – nagyvonalakban kirajzolódott ennek a nemes indíttatású tervnek a képe. Az érdeklődőknek figyelmébe ajánlom a következő szerzőket: Botlik József alapos tanulmányai, Dupka György írásai, Bartha Miklós *Kazárok földjén* című regénye, S. Benedek András „*A gens fidelissima: a ruszinok*” tanulmánya, korabeli sajtó (Magyarország c. lap).

De menjünk szépen sorjában...

Az első ellentmondás, amit e kérdésben (felvidéki rutének sorsa) tapasztaltam, az az 1867. évi kiegyezés utáni időszak erőteljes gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődése a Magyar Királyság területén, s ugyanakkor teljes leépülés és kivándorlás az ország kárpátaljai részén.

Mi lehetett ennek az oka?

Nos, az egyik ok minden kétséget kizáróan az I. Ferenc József király által jóváhagyott 1867-es törvény, amely az izraeliták polgári és politikai jogok tekintetében való egyenjogúságáról szólt. Az izraelita tömegeket Oroszországból pogromok keltésével űzték ki a cári hatóságok, a Monarchia akkori hazánkkal szomszédos

osztrák tartományában, Galíciában pedig üzleti tevékenységükben korlátozták őket. Betelepülésükhöz igen kedvező helyzetet teremtett a magyar állam végletekbe eső liberális politikája, amely az országba költözést nem szabályozta körültekintő bevándorlási törvénnyel.

Ennek köszönhetően indult meg a zsidók nagyszámú bevándorlása, és míg 1850 és 1880 között 250 000-ról 625 000-re emelkedett a számuk, 1890-ben már több mint 707 000-en voltak. (I. Ferenc József az 1895-ben aláírt újabb törvényével, amely az izraelita vallást törvényesen bevett felekezetté nyilvánította, még tovább erősítette a magyarországi zsidóság helyzetét.)

Ami önmagában dicséretes is lett volna, ha ennek a bevándorlásnak a következményeként – és ez elsősorban Északkelet-Felvidéket érintette – nem kényszerülnek kivándorolni ruszin családok ezrei.

Persze nem csak a zsidók vagy kazárok bevándorlása volt a baj. Ezeket a szegény ruszinokat ugyanis, II. Rákóczi Ferenc fejedelem leghűségesebb népét, a „gens fidelissima”-t, az osztrák császári hatóságok a felkelés leverése után földelkobzással, súlyos adóterhekkel büntették. A ruténség – mit tesz a szegény ember? – gyorsan szaporodott, de szántóit, legelőit nem kapta vissza, s így abból a földterületből, amely a XVIII. század elején 10-12 családé volt, a XIX. században már 50-100 familiának kellett megélnie.

És ekkor jött a másik ok: a történet felfedése közben elő-előbukkanó félreértések, csúsztatások, hazugságok sokasága, valamint jöttek azok a bizonyos kazárok. Kezdem rögtön ezzel a két megjegyzéssel:

A kazár kifejezés – többek között — Bartha Miklós *Kazárok földjén* (1901) című könyvében jelent meg először, minden bizonnyal azzal a szándékkal, hogy megkülönböztesse a már magyarországi elfogadott és becsült zsidókat a keletről ezekben az években tömegesen betelepedett, gátlástalanul üzérkedő, nyereszkező kazároktól. *„Kazár név alatt lengyelzsidót értek. Ezen általános nevet azért nem használom, mert a szerencsétlen lengyel nemzetet kímélni akarom, hogy neve ilyen összeköttetésben szerepeljen. És nem használom azért sem, mert a zsidó szó vallásfelekezeti fogalom. Már pedig óvakodni akarok annak a vádnak még a színétől is mintha vallásfelekezeti szempontok vezetnének”* – írja Bartha.

A XIX. századi Oroszországból és Lengyelországból Galícián át Magyarországra beszivárgott gyökértelen, balkánias benyomást keltő kaftános, pajeszos emberek megjelenésüket követően a beregi magyar parasztság – miért, miért nem? – kazároknak nevezte el. Ez a terminus tehát nem Bartha Miklós leleménye, és legkevésbé sem eufemizmus a zsidó szó kiváltására.

A felvidéki akció dokumentumainak böngészése során fájó szívvel kellett megállapítanom, hogy egyes szerzők bizonyos esetekben öncélúan használtak fel történelmi adatokat, és meglehetősen sajátosan, olykor félreérthetően, sőt mi több, szándékosan manipulálva értelmeztek eseményeket. Amikor ennek a történetnek a hőseire gondoltam, és mindarra, amit cselekedtek, úgy döntöttem, meg

kell tenni az első lépést annak érdekében, hogy az adatok teljes feldolgozása után kellő önkritikával és kellő tapintattal őszinte, mindenekelőtt őszinte kép alakuljon ki a verhovinai akció szereplőiről.

És itt meg is állok egy pillanatra.

Pár szó a kazárokról. Annak, hogy az ott élő magyar és ruszin parasztok a betelepedett zsidókat kazároknak nevezték el, nyilvánvalóan oka lehetett az, hogy a kazárok a 700-as években (amikor még mi, magyarok is a fennhatóságuk alá tartoztunk) valamiféle meggondolásból felvették a zsidó vallást. Az Abbászida Kalifátus és a keresztény Bizánci Birodalom közé „szorulva” választaniuk kellett. Kitől fognak függeni, kinek fognak adózni? Ennek az írásnak nem célja a kazárok – történelmük szempontjából sorsdöntő – választásának végső okait firtatni, annál is inkább, mert a tudós szakembereink véleménye is megosztott:

- a) akadnak, akik szerint a kazárok azért választották új vallásukat, mert arra a felismerésre jutottak, hogy mindenképp valamelyik bibliai valláshoz, bibliai erkölcsi felfogáshoz kell csatlakozniuk (tehát lehettek volna muszlimok vagy akár keresztények is)
- b) mások viszont egyértelműen talmudista államcsínyről tudósítanak (tehát a zsidók jó előre előkészítették a váltást, illetve a választást).

(A történelem során máskor is megtörtént, hogy gazdasági meggondolások alapján választottak vallást, mondjuk a himjariták i. sz. 480-ban létrehozták a belső-arábiai beduin csatlósokból toborzott Kinda törzsszövetséget, és ők is felvették a zsidó vallást. Nyilván nem vallási okok vezérelték őket, hanem inkább az állt a háttérben, hogy az abesszinok elfoglalták Jement, és ott buzgón terjesztetni kezdték a kereszténységet. A jemeni himjariták tulajdonképpen a kereskedelmüket védendő, Bizánc ellenében „váltottak”).

A világ mindenesetre nyert a kazárok döntésével – legalábbis a nyugati történészek szerint –, hiszen, ha a kazárok – történetesen – muszlimokká váltak volna, az egész világ vallási térképe másképp alakult volna, különösen, ha nyugaton (Nyugat-Európában) Martell Károlynak 732-ben (tehát nagyjából ugyanebben az időben) Poitiers mellett nem sikerül a muszlimok előretörését megállítania, és a muszlimok ott is előre nyomultak volna. Mindenesetre érdekes feltételezés... egy ilyen döntés következtében lehetséges, hogy a magyar törzsek is muszlimmá váltak volna, vezetőik mindenképpen!

Tehát valahol itt keresendők a kazár-zsidók megnevezésének gyökerei, ez alapján hozhatók kapcsolatba, és ebben az időben születtek meg a „kazárok” zsidó atitűdjei... Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy az 1880-as, 1890-es években Magyarországra Galíciából betelepedett zsidók a kazárok utódai! Erről szó sincs, ugyanis a tudósok ebben a esetben sem egyöntetűek; nem török pálcát sem

Ananiasz Zajaczkowski lengyel professzor, sem Arthur Koestler magyar, vagy még inkább „osztrák–magyar” zsidó származású újságíró elmélete mellett. (Ez utóbbi *A tizenharmadik törzs* című munkájában fejti ki alaposabban a véleményét.) ...attitűd... talán nem is megfelelő kifejezés.

De nézzük csak, mi történt Kárpátalján az 1800-as évek végén!

A kazárok túlnyomó része mint kereskedő és korcsmáros telepedett le, és folytatta addigi mesterségét. Emellett mindenféle más ügyekkel is foglalkoztak. Azonnal felismerték a hegyvidéki nép szellemi és gazdasági elmaradottságát, italozásra való nagy hajlamát. Bartha Miklós már említett, *Kazárok földjén* című könyvében számos példa található arra, miként éltek vissza a kazárok szervezetségükkel, hatalmukkal; jóságot, földet szereztek, jogtalanul hallatlan uzorát szedtek, és sorolni lehet a gaztetteiket.

(Egy paraszt 15 év alatt 5 Ft kölcsön után 600 Ft-ot fizetett, és a kölcsön összegével még mindig tartozott. Már ráment a háza, a tehene, a juha és a kenderföldje, és még mindig a kazár adósa volt. Csak a vejénél éldegélt... Másik eset a számtalanból: egy kazár ellen ötven valahány esetben indítottak pert uzsora miatt, ám negyvennégy esetben a vizsgálatot megszüntették; egy lutarkai parasztnak azért gyűjtötták fel a házát, mert a galíciai fát fuvarozóknak szállást és ellátást adott, ezáltal megfosztva a kazárt az „üzlettől”. És vég nélkül lehetne sorolni az atrocitásokat.)

A szegény, egyszerű rutének számára képtelenségnek tűnt fellázadni a kazárok ellen. A nép a maga egyszerűségében azt látta, és úgy érezte, hogy a kazárok mögött ott áll a törvény és a hatalom (mindez természetesen fedte a valóságot), és érdekes módon mindez valamiképp kielégítette a nép biztonságigényét, mert ártatlanságában gondolni sem mert arra, hogy ez az összjáték, mármint a hatalom, a politika és a pénz összjátéka, az ő számára nézve halálos lehet. Azt, hogy igazságtalan, megszokta, de hogy ebbe bele lehet halni, az már túlnőtt az ő erkölcsi beidegződésén. Ita diis placuit – így rendelték az istenek, mondták volna, ha tudtak volna latinul, de nem tudtak, így hát vagy kivándoroltak, vagy belehaltak; a kazár filozófia és praxis ezt a két alternatívát kínálta.

Mit kínált a Magyar Királyság?

Az 1890-es évek derekára a magyar kormányzat és az értelmes vezetők számára is világossá vált, hogy a már-már katasztrófális helyzet javítása, illetve enyhítése csak hathatós állami segítséggel és közreműködéssel lehetséges. (Elvégre 60-70 000 ember került az éhhalál küszöbére!)

A ruszinok körében uralkodó rendkívüli nyomorra nyilvánosan először 1896-ban Halász Géza hívta fel a figyelmet egy Munkácson kiadott röpiratban, melynek címe *Ötvenezer Bereg megyei orosz lét-kérdése*:

„Alacsony, a földdel majdnem egyvonalban álló tetőzetű házakban laknak, 6-8-an egy szűk szobában, vegyesen a birkákkal és sertésekkel. Házaikon kémény nincsen s fojtó füstben szoronganak némely helyen a betegek is. A falba vert két vaskarón deszkák vannak elhe-

lyezve, mely ágyul szolgál nekik. Ez alatt tanyáznak a sertések, az ágy felett pedig bölcső csüng kötélén. Gyermekük majdnem teljesen ruházatlanul, mezítláb futkosnak a bokán felül érő hóban és jég között. Ilyen a nyomor az egész vonalon.”

Ezen előzmény után került sor 1896 március elején Budapesten gróf Bánffy Dezső miniszterelnök és Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspök találkozására, ahol egy öt pontból álló titkos, kézírásos megállapodást kötöttek.

Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspök kezdeményezésére tehát megmozdult valami.

1897 januárjában Firczák Gyula püspök és a vidék 14 országgyűlési képviselője (Szaplanczay Miklós, Urányi Imre, Nyegre László, Jónás Ödön, Szentpály Jenő, Perényi Zsigmond br., Lónyay Sándor, Lónyai Géza, Nedeczey János, Bartha Ödön, Tomcsányi László, Sztáray Gábor gr., Komjáthy Béla, Hegedüs Béla) memorandumot nyújtott be Bánffy Dezső miniszterelnöknek.

Ezt követően 1897-ben Darányi Ignác földművelésügyi miniszter magával Schönborn Ervin gróffal tárgyalt a földbérlettel kapcsolatban, és a megállapodás is közöttük született meg. A kincstári földek bérbeadásán kívül az állam szerződést kötött a Schönborn uradalommal, és 12 660 kh földet bérelt tőle 25 évre, amelyet tovább parcelláztak 4132 kisgazdának.

Schönborn Ervin gróf.

A rágalom, a vádaskodás mindenkit utolért. Schönbornot is. A korabeli sajtó képviselői, sőt a hegyvidéki ruszinok nehéz helyzetével kapcsolatos jelenlegi szakirodalom is többször szavá teszi, hogy részben (mások szerint teljes mértékben) a Schönborn-uradalom volt a felelős a lakosság helyzetéért, mivel a gróf csak a vadászattal törődött, és nem vette figyelembe az új helyzet okozta változásokat (nehezen hozzáférhető legelők, elnyomorított porták).

Ebben az esetben is tetten érhető bizonyos elfogultság, és az elfogultság oka: a Schönbornok ugyanis a volt Rákóczi birtokokat kapták meg hűségük és elkötelezettségük jutalmául. (Adományként III. Károly királytól a Rákóczi-szabadságharc idején a Habsburg-háznak nyújtott hatalmas pénzkölcsönök ellentételezéseként.) Az 1711-es szatmári béke után nem sokkal, 1726-ban már hitbizományi területként kapták meg a munkács-szentmiklósi területet, amely, tegyük hozzá, jó nagy volt. A hitbizomány Bereg vármegyében 233 067 katasztrális holdon – 1350 négyzetkilométeren! – terült el, a megye területének 37, erdőségeinek 71 százalékát elfoglalva.

(Nem mintha a Schönbornok addig nélkülöztek volna: hitbizományi birtokként kezelték a Stájerországban lévő hefesensteini, schönborni, muhibergi, göllersdorfi, mauterni, rossazi, arafelsi, waldöneteini és dornecki birtokokat is.) A család eleinte nem is igen foglalkozott ezzel a területtel (már ami személyes

jelenlétüket illeti, a gazdálkodásból befolyó haszonnal annál inkább), Schönborn Ervin gróf volt az első, aki komolyan és személyesen részt vett a gazdálkodásban és annak irányításában. Az 1885-ös budapesti Országos Kiállítás alkalmával a gróf a munkácsi uradalmat bemutató önálló pavilont állíttatott, minden az uradalom által forgalmazott termékkel és a vidék népi kultúráját bemutató tárgyakkal. Jelentős volt a kiállítás vadászati részlege is, amely híven tükrözte a tulajdonos ebbéli nagy szenvedélyét. Schönborn Ervin élete során gyakran fejtett ki jótékonyági, illetve szociális tevékenységet. Főispáni kinevezésekor a szokásos ünnepi beiktatás helyett a munkácsi reáltanodának ötezer forintot juttatott, belső titkos tanácsossá való kinevezése alkalmából pedig 150-150 forintot adományozott Beregszász, Munkács, Verecke és Lucska szegényeinek. Ezek mellett gyakran segítette adományaival jótékonyági egyletek működését, iskolák és kórházak felújítását, a Magyar Tudományos Akadémia székházának építésére 7000 forintot adományozott, a millenniumi ünnepségsorozat alkalmából pedig 10 000 koronával támogatta a munkácsi római katolikus plébániatemplom felújítását. Amikor 1881 elején az uradalom verhovinai (hegyvidéki) részén éhínség tört ki, Ervin gróf az éhezőknek gyűjtést szervezett, ahol 300 forintot sikerült összegyűjteni. Az adományozók között volt Rudolf trónörökös, emellett pedig a magyar kormány is próbált segíteni a nélkülözőknek: 200 000 forint kölcsönt küldött jó minőségű vetőmag vásárlására, melyet szétoszthattak az ínségben szenvedőknek, ezenkívül 16 000 forint könyöradományt is átutalt.

Darányi Ignác földművelési miniszter tehát leült Schönborn gróffal tárgyalni, és a következőkben egyeztek meg: a munkács-szentmiklósi uradalom hegyi gazdaságaiból mintegy 12 660 kataszteri holdat az állam 25 évre bérbe vett. (A későbbi tárgyalások során ezt a területet kibővítettek.) Az egyezés szerint a közterheket az uradalom a saját anyagi erejéből volt köteles viselni, az épületek karbantartását pedig az államkincstár vállalta, de az ehhez szükséges összes építési anyagot az uradalomnak díjtalanul kellett biztosítania. Darányi Schönborn gróffal megállapodott arról is, hogy a bérlet egyik majorjában a járás összes községének tenyészállat-teleltető állomást, illetve elszórtan néhány paraszti mintagazdaságot létesítenek.

Az egyezés után Darány Ignácnak meg kellett találnia a megfelelő embert, aki ezt a herkulési feladatot képes elvégezni. És meg is találta. Egy bizonyos Egán Edét nevezett ki kormánybiztosnak, aki ír hercegi családból származott, és különböző német, cseh és magyarországi gazdaságokban – köztük apja borostyánkői uradalmában – tevékenykedett. (Apja korábban telepedett le Magyarországon.)

Mint később kiderült, Egán volt a legmegfelelőbb ember erre a feladatra. A sajtónak így nyilatkozott: *„Fogjunk össze, hogy a magyar glóbus ezen legsötétebb Afrikájában európai viszonyokat teremtsünk és hogy Magyarország hegyvidéki részeit valóban magyarrá tegyük!”*

Bartha Miklós pedig ezt írta róla:

„Hónapokat töltött a hegyvidéki megyékben. Községről községre, emberről emberre vizsgálódott, adatokat szerzett, meggyőződést értelt. Kezét rátette a viszonyok ütőérére. Figyelemmel hallgatta a nyomor szívdobogását. Méregette azon lejtők esési viszonyaira, amelyeken ez a nép a mélységekbe süllyedt. Tanulmányozta a nép testi-lelki állapotát. Egyszerre dolgozott lélektani, orvosi, gazdasági és szociológiai módszerekkel. Éles szemét semmi sem kerülte ki. Mindazon szálakat összegyűjtötte, melyek a népet a földhöz, a keresethez, a kocsmárhoz, az uzsorához, a templomhoz, a jegyzőhöz, a bírósághoz, a vármegyéhez, az adóhivatalhoz, az erdőhöz, mezőhöz, baromhoz, hazához, Istenhez és családhoz fűzik. Ezen szálakból fonta meg jelentését, melynek első része a rutén nép gazdasági és erkölcsi állapotával és a nyomor okaival foglalkozik.”

1898. március 28-án Szolyván megalakult a hegyvidéki miniszteri kirendeltség, mellyel ténylegesen útjára indult a magyar állam által anyagilag támogatott hegyvidéki akció. Ugyanezen a napon tartották meg az első bizottsági ülést is Munkácson, április 21-én pedig Szolyván. Egán javaslatára a munkácsi országgyűlési képviselő mellett néhány görögkatolikus lelkészt és a munkácsi uradalom több gazdatisztjét és főerdészét is bevonták a szervezőbizottság munkájába.

Egán azokat a rutén parasztokat, akiket még nem tettek teljesen tönkre, akik jellemileg megbízhatóak, és akik még nem voltak kizsákmányolóiknak teljesen a hatalmában, a két községben összeíratta egy bátor pappal, Tegze Gézával, akit hat hétre Máramaros vármegyéből szabadságoltatott a püspök. A lelkész ott alakította meg az első hitelszövetkezetet. A két faluban ugyanis a helyzet teljesen elmérgesedett, ezért Egán felkérte a lelkészt, világosítsa fel a népet. (Tegze annak ellenére vállalta a küldetést, hogy a szövetkezetek körüli áldásos munkája miatt házát négyszer felgyújtották, egy ízben az életére törtek, a feleségét pedig ismeretlen tettesek megkésélték.) A számos nehézség ellenére sikerült megalakítania a két község hitelszövetkezetét, melyeknek már mintegy száz-száz tagjuk volt.

A szerzett tapasztalatok alapján Egán három területen készítette elő és szervezte meg munkáját az uzsorások ellen:

1. földet és állatokat adott a szerencsétlen sorban élő ruszinoknak,
2. legelőket és téli aklokat építtetett,
3. valamint a legnagyobb csapást azzal mérte az uzsorásokra, hogy hitelszövetkezeteket hozott létre, ahol a tisztességes emberek tisztességes kamatra kaptak kölcsönt, tisztességes kocsmákat nyithattak, amelyekben nem mérgezett, silány pálinkát mértek a munkásoknak.

Így, első olvasásra talán értelmezhető is ez a lényegében nagyon leegyszerűsített történet, de most jutunk el a bevezetőben említett *Rágalom* című alkotás analógiájához. A vádaskodáshoz, amely Pamphilosz sértettségének és féltékenységének kifejezése lett. És az Alattomosághoz, az Irigységhez és a Tudatlansághoz.

Mert nézzük csak meg, miféle dicséretetek és vádak keringtek a magyar társadalomban, sajtóban a felvidéki akcióval és Egán tevékenységével kapcsolatban!

Mert az kétségtelen, hogy a harc az Egán Ede által képviselt és megszemélyesített felvidéki akció pártolói, és a titokban a kazárok által pénzelt és felügyelt sajtó és az általa befolyásolt közvélemény között folyt, méghozzá oly módon, hogy az érintett ruszinok mindebből vajmi keveset értettek. S amiképp képtelenek voltak harcolni az uzsorakamatok ellen, éppolyan értetlenül szemlélhették a sajtóban megjelenő cikkeket. Már ha olvasták őket.

Követhető és érthető a magyar állam terve, amely ezt a 60-70 000-es tömeget, amely az állam fennhatósága alatt élt és szenvedett, a görögkatolikus vallás meghagyása mellett egyenrangú polgárokká akarta változtatni. Ez ellen egyetlen ruszin sem tiltakozott. (Ezek a ruszinok magyarok akartak lenni szívvel-lélekkel, nem számításból...)

Érthető, hogy az állam és megbízottjai ennek érdekében lépéseket tettek. Ami kevésbé érthető, az ennek a tervnek az ellenséges fogadtatása.

Egánt például – aki éjt nappallá téve hajszolta magát – a vereckei kocsmáros meg akarta mérgezni. Megint más rálőtt a sötétben. De országos viszonylatban is nagy „népszerűségnek” örvendett, állítások szerint a liberális sajtóban 376 hírlapi közlemény jelent meg Egán Ede ellen (!), és az ellenzéki, kormányellenes sajtó is heves ellenszenvvel kísérte működését, és azzal vádolta, hogy reakciós politikai irányzatot szolgál ki. Maga Ady Endre is elítélően nyilatkozott személyéről. (Bár Egán halálakor már más hangokat ütött meg.)

Mindezek után érthető, hogy a biztosítótársaságok nem voltak hajlandók vele életbiztosítást kötni, ez csak Darányi Ignác személyes közbenjárására sikerült.

Végül, a kazárok részéről oda fajult a helyzet, hogy mint Egán az egyik levelében írja: *„Engem pedig »Hástedt«-be tettek (a legborzasztóbb felekezeti bosszú, átok), mely, mint a beavatottak állítják, annyit jelent, hogy minden igazhitű, a kis gyermektől kezdve a tehetetlen aggastyánig, köteles mindennapi imádságába azon forró óhajt bevenni, hogy Jehovah engemet legkésőbbben egy év alatt okvetlenül elpusztítson.”*

Közben Egán Ede már 1900-ban szembekerült egyes politikai körökkel is, akik nem akarták az akció szélesebb körű kiterjesztését. Ezért 1901 elején kinevezték mellé Paris Frigyes ny. kolozsvári királyi ügyészt, hogy a „kerékkötő” szerepét játssza mellette. Ő – mint ez várható volt és miként ezt „egyesek” elvárták tőle – törvényellenesnek minősítette a hitelszövetkezetek és az áruraktárak szervezését. A kettőjük közötti ellentét áthidalhatatlanná vált, Paris kifogásolta is Egán működését egy miniszteri tanácsoshoz írt levelében. Egán viszont megvádolta őt, hogy egy érdekközlő szolgálatában áll. Darányi végül Parist figyelmeztette, amire Paris lemondott. Mindez 1901 júniusában történt, szeptemberben pedig „véletlen” baleset következtében elhunyt Egán Ede.

Nos, valóban nehezen követhető, mitől is vált ilyen veszélyessé Egán Ede és az eszme, amit képviselt. Honnan eredt, miből fogant az a hallatlan közöny, amely a 60 000 ruszin sorsát fogadta? Miért volt fontosabb a magyar közvéleménynek az afrikai helyzet, mint északkelet polgárainak sorsa? Miként Ady is megírta: / *Hogy*

most ezerszer izgatóbb / A búrok sorsa, mint a tót / Avagy ruthén kenyere. / Valljuk be: így vagyunk vele.

Ugyan a tudományok melyike képes kielégítő választ adni ezekre a kérdésekre?

A felvidéki akció végül is leegyszerűsítve egy zsidópártoló és egy zsidóellenes tábor harcává torzult. Akik támadják a kazárokat, azok a helyi (értsd: már régen itt lakó vagy régebben betelepült) zsidókat is támadják, mondta az egyik fél, míg a másik nem győzte hangsúlyozni, hogy nem a magyar értelmes zsidó réteggel van baj, hanem az uzsoráskodó, a „rendes” zsidók mögé bújó „kazárokkal”.

Egy akkoriban végzett felmérés, vagy inkább körkérdés válaszait olvasgatva ugyancsak érdekes gondolatok párosíthatók e témával. Az egyik folyóirat által a közélet prominens személyiségeinek szegezett kérdés lényege: van-e zsidókérdés Magyarországon?

Néhány válasz (részlete):

BUDAY BARNA — *v. orsz. képviselő:* „Az az import, mely szóba jött a múltban és szóba jöhet a jövőben is: a kazár. Beözönlése annak idején népvészedelem volt és sokan mégis zsidókérdést csináltak belőle. Pedig a kazár méltatlan a magyar zsidósághoz. Fagyöngye mindkettőnknek. Nem, a két kéz munkájára támaszkodó exisztencia ez, hanem a falusi nép zsarolója, a gyámoltalanság és könnyelműség irgalmatlan adószedője...”

„Ha megszorul kalandor útján, felekezeti alapon a saját érdekeivel szolidaritásba igyekszik kényszeríteni a hazai zsidóságot...”

„A magyar paraszt életét a zsidókérdés eddig nem nagyon érintette. Ott, ahol a zsidó a földet is akarta, például a ruténeknél, ott el is kezdődött a nagy zsidókérdés.”

Dr. HAJDÚ MIKLÓS, „A Nap” felelős szerkesztője elkeseredetten írja, hogy a magyar zsidóság politikai hetilapja, amely húsz esztendőn át díszmunkatársaként ünnepelte őt, a Makkabea-cionista egyetemi ifúság felkérésére tartott őszinte előadása után, ahol kijelentette, hogy a magyar zsidóság úgynevezett hivatalos sajtója házitenyészetben gondolzza az antiszemizmus baktériumait, csak azért, hogy legyen kivel szélmalomharcát harcolnia, meg azért, hogy elterelje a figyelmet a felekezet belső bajairól, tizenkét hasábos cikket szentelt csekély személyének, szó szerint kivégezte őt.

A felvidéki akció által támasztott sajtóviharba valóban keveredett antiszemita felhang. Az elfogulatlan és intelligens zsidóság azonban nem látott benne antiszemita tendenciát. Igaz, ennek nem is adott nyilvánosan hangot. Mert kényes téma, és ebbe ők nem szerettek volna belekeveredni.

Így igaz. Kényes téma. És ugyanakkor – mint többen megjegyezték – felesleges. Mivel sem jobb, hasznosabb az 1240-iki párisi disputánál, melyet Blanche királyné vezetett, ahol Rabbi Jechiel Parisból és Rabbi Mose Coucyból védtek meg a zsidóságot a kitért Donin Miklóssal szemben, nem jobb az 1263-iki barcelonai hitvitánál, mely Don Yayme arragoniai király vezetése alatt folyt le, s ahol a nagy Nachmanides védte négy napon át (július 20–24.) a zsidóügyet a dominikánus

Pablo Christianival szemben, és végül, de nem utolsósorban semmivel sem jobb a tortosai hitvitánál, mely 1413-tól 1414-ig tartott, s ahol Benedek pápa előtt 16 zsidó tudós szállt szembe Josua Lorqui nevű kitért zsidóval.

Pedig nem felesleges. Szégyenletes.

Apellész Rágalom című képe nek legmozgalmasabb részét látom magam előtt: jelen van a Rágalom, a Hitszegés, az Alattomosság, csak Apellész helyett Egán Ede fekszik a földön meghurcolva, megvádolva és megölve. Mert Egán Edét a lázi dombon meggyilkolták... Hivatalosan máig sem tudni, kik tették, sőt mi több, a korabeli sajtó és minden hivatalos jelentés szerint öngyilkos lett.

Még a rágalmazó személye is – Pamphilossal ellentétben – ismeretlen. A vádaskodás, a rágalmazás, a feljelentés mára szofisztikáltabb lett, már nem Pamphiloszok mondják szemtől szembe vádjaikat, hanem „valakik” sunyin terjesztik ocsmányságaikat, s legfeljebb egy jóindulatú jóbarát közel hajolva a füledbe súgja, hogy hallott valamit, de nem mondhatja meg kitől, valamit, amiről te nem tudsz, a többiek viszont a személyes beavatottság gőgös érzésével írnak le és zárnak ki köreikből... És persze, nem kérdezik meg: – Igaz-e?

Senki sem mondta ki nyíltan, hogy Egán Ede veszélyeztette a kazárok fő bevételi forrását, az uzsorájukat. Senki sem nevezte nevén azokat, akik befolyásolták a sajtó képviselőit, néhány parlamenti képviselőt, néhány ügyvédet, néhány bírót. Egán viszont nagyon sokak számára áruló volt, és ki tudja még mi minden, míg meg nem ölték.

A kép, a Rágalom már nem a rágalomról szól, már rég nem ő a főszereplő, hanem a rágalmazotról, az áldozatról: Egán Edéről és mindarról, amit képviselt.

1901.szeptember 20-án reggel, miközben Ungvárról Munkács felé tartott, a lázi-dombon megállt egy pillanatra, hogy kiszellőztesse a fejét. Vagy ki tudja, miért? Elsétált egy darabon, és a vele utazó, de addig a lovas fogaton maradó Rochlitz *Nándor* királyi főerdész, a hegyvidéki kirendeltség Ung vármegyei megbízottja már csak a lövésre figyelt fel, és oda pillantva annyit látott, hogy Egán elesik. A súlyosan megsérült Egánt fogaton vitték vissza Ungvárra, ahol a közkórházban meghalt anélkül, hogy visszanyerte volna öntudatát.

a) A helyi törvényszék két tagja, *Orosz Ádám* vizsgálóbíró és *Polányi Aladár* királyi alügyész, valamint orvosa a helyszíni szemlén felvett jegyzőkönyvükben „Az öngyilkosság esetét teljesen kizártnak nyilvánították”

b) A hetekig tartó nyomozás után a hivatalos vizsgálóbizottság véletlen balesetet állapított meg.

c) Egán halálát követően a biztosítótársaságok képviseletében orvosi minőségben Ungvárra utazott Virág dr., Gerber Béla, Rózsa Félix és a helybéli Tüchler Sándor dr. ügyvéddel együtt Orosz járásbírótól a holttest megvizsgálását kívánták. A vizsgálatnál rajtuk kívül ott voltak Nujo Kálmán dr. városi főorvos és Róth Herman dr. A koporsót felnyitván az orvosok a boncolásról szóló

jegyzőkönyv helybenhagyásával megállapodtak abban, hogy „...a halál oka lehetett öngyilkosság, de lehetett véletlen baleset is. Egyik sincs kizárva.”

- d) Bihar Jenő újságíró, a Magyar Állam című lap akkori belső munkatársa beható magánnyomozást folytatott, és büntetőjogi részletességgel, a végzetes út körülményeinek alapos feltárásával, az ellenérvekkel és éles logikájú cáfolatával arra a következtetésre jutott: „*nincs kétség benne, hogy Egán Ede öngyilkos-ságnak áldozata lett*”.

Közben a fővárosi lapok – kivétel nélkül – kezdettől fogva balesetről vagy öngyilkosságról írtak, sőt Egán tragikus halála után két nappal, 1901. szeptember 22-én az egyik budapesti hírlapban megjelent tárcájában Bródy Sándor író a ravatalán fekvő Egán Edét megrugdalta, „*elnevezvén őt sehonnainak, bolondnak, jött-mentnek, aki az ártatlan tincsek ellen indított harcot és nem csoda, hogy öngyilkos lett*”. Merthogy miért vállalt munkát erején felül...

Persze igazságtalanság lenne úgy feltüntetni a tényeket, mintha a magyar nemzet teljes egészében elfordult volna Egán Edétől. Szó nincs róla!

Bródy Sándorral ellentétben Ady Endre más véleményt fogalmazott meg. 1901. szeptember 21-én a Nagyváradai Naplóban a következőket írta: „*Szomorú, gyászos végéről egy sokat emlegetett szereplő embernek hoz hírt a telegráfról. Egán Ede, a felvidéki ruténság helyzete javítására indított akció kormánybiztosa agyonlőtte magát... (Ekkor még Ady sem tudott/tudhatott semmit Egán halálának igazi okáról.) ...Nem kímélt senkit, de legkevésbé kímélte önmagát... Dolgoit, akciójának fanatikus voltát nemegyszer láttuk nagy veszedelműeknek. Sokszor bíraltuk nagyon erősen. De elismertük jóhiszeműségét. Elismertük s elismerjük, hogy fanatikus munkálkodása, energiája nagyon sok hasznosat művelt. Mindenesetre ellenfelei voltunk. Ám most, mikor az előhívott halál kitiltja a tollból a kritikát, mi csak egy tudós, lelkes, rajongó ember megdöbbenő tragikumát látjuk. Ez a sötét tragikum könnyet érdemel.*”

Találtam pár cikket a Magyarország című lapban, melyek – a halála utáni nekrológokban – méltó módon emlékeztek meg Egán Edéről:

„*Egán az igazi munka embere volt. Ha megérkezett a fővárosba, reggeltől estig, sőt gyakran késő éjjelig dolgozott. Aktáiba elmerülve töltötte legtöbb idejét vagy sorra járta a minisztériumokat, hogy személyesen intézze el az akcióra vonatkozó ügyeket. Egy ízben valamelyik írógéptársaságtól tizenhét gépíronót rendelt föl a szállóba és egyszerre diktált fontos jelentést mind a tizenhétnek*”

„*Egán Edében megvolt mindaz, ami más országokban a nemzet háláját szokta kiérdemelni. Hazafiság, lángbuzgalom, óriási munkabírás, magas szakértelem, és nemes, mélyen érző szív... ...nem ismerte a pihenés óráit, ...csak egy célt ismert: hogy kiemelje a súlyedségből, a szívet tépő nyomorból a népnek azon ezreit, melynek sorsát a kormánya reá bízta. Pedig hát mennyi nehézséggel kellett megküzdenie! A rosszindulatnak és irigységnek mekkora tengerét zudította magára!!!*”

És még egy érdekes mondat a Magyarország lap méltatásaiból: „*Legyőzte valamennyit. Minisztere az ország színe előtt megadta neki a legfényesebb elégtételt, és a nemzet jobbik része tapsolt, ujjongott ehhez az elégtételhez.*”

Tehát a nemzet jobbik része...

És mit írtak a nemzet „rosszabbik” részéről?

„*Vájon elnémul-e most, e tragikus ravatalnál a rágalom, a gyanú, az üldözés? ... Van-e ezeknek az embereknek lelkiismeretük? És ha van, nem félnek-e attól, hogy Egán Ede véres árnya megjelenik előttük? Abba fogják-e már valahára hagyni a jó hazafiak kíméltlen, elvadult üldözését? Vagy arra várnak, hogy a nemzet feltámadó haragja némítsa el kábító lármájukat, szüntesse be kárhozatos munkájukat?*”

A „képen még végzek pár ecsetvonást, itt-ott ki kell emelni néhány árnyalatot”:

- A miniszteri megbízott halála után Kazy József került a helyére, akinek irányítása alatt a megfelelő alapokkal rendelkezve, a hegyvidéki akció tovább bővítette tevékenységét.
- Rochlitz erdőtanácsos jóval később, a halálos ágyához kért két tanúnak monddta el a gyilkosság hiteles történetét. Egánt meggyilkolták. Ám hivatalosan ezzel már senki sem foglalkozott.
- 1914 szeptembere és 1915 áprilisa között három alkalommal tört be a cári orosz hadsereg az északkeleti Felvidékre, és megsemmisítette a hegyvidéki gazdasági akció eredményeinek jelentős részét.
- Napjainkban a csonka hazában sem utcanév, sem emléktábla nem örökíti meg Egán Ede emlékét. Még Budapesten sem, pedig ő volt a főváros korszerű tejjelátásának a megszervezője.
- A kárpátaljai ruszinok és magyarok a mai napig nagy tisztelettel emlékeznek Egán Edére, mint a kárpátaljai ruszinság jóttevőjére. A rendszerváltás után, 2002 márciusában ifj. Vaszil Olásin ungvári szobrász és Vladiszlav Hanzel építész kivitelezésében új emlékművet emeltek Börvinges (Barvinok) határában.

Nos, így sikerült egy hallomásból ismert kép „újrafestése”, egy hallomásból ismert történet újramesélése. Botticelli Lukianoszra és Battistára hagyatkozott, mikor megfestette Rágalom című képét, én elsősorban Dupka György elbeszéléséből, és Botlik József nagyszerű, alapos munkáiból indultam ki. És persze sok más szerző írásából. A történethez – mely sokak számára ismert – sokat nem tudok hozzátenni. Egyetlen célom volt: leseperni a történetről a sallangokat, a felesleges, méltatlan vádakat, és fejtet hajtani egy olyan ember előtt, akit önfeláldozó, szívós, becsületes munkája ellenére méltatlanul próbálnak elfelejteni. Arra kívánok buzdítani másokat is, hogy értelmezzék újra, meséljék el újra és újra az olyan emberek történetét, mint amilyenek Firczák Gyula, Darányi Ignác, Tegze Miklós, Bartha Miklós, Egán Ede és a többiek voltak.

Ferdics Béla: *Corpus XI.*, 2019, faág, madzag

A cél: megismerni a világmindenség titkait

Sarah Bartlett: 100 szimbólum az univerzum titkairól

Gyanítható, hogy amióta az emberi faj önnön tudatára ébredt, azóta próbálja az őt körülvevő környezet elemeinek eredetét és hatásaik okait kipuhatolni. Minekutána azonban a legtöbb esetben nem jön rá a cáfolhatatlan válaszra, évezredek óta nem ismeri fel számtalan jelenség és megtapasztalt élmény hátterét, a természet gyönyörű és egyben bonyolult összefüggéseiből adódó megnyilvánulásvariánsokat, ezért a maga megnyugtatóra szükségét érzi, hogy kitaláljon háttértörténeti indoklásokat. Mára rengeteg természeti jelenségnek, a világegyetem néhány törvényszerűségének is közismert a tudományos szintű leírása. De ez korábban hiányzott annak dacára, hogy évezredekkel ezelőtti időkből is maradtak ránk csillagászati szövegek, filozófusok és mások, okfejtő szándékú emberek írásai. Mármost miután mindig voltak olyanok, akik elmélyülten törték a fejüket az eredetkeresésen, szerte a Földön seregnyi „megoldás” született. Ennek következtében szinte ahány ember, annyi útvonalat tapostak a megfejtések irányába.

Közülük mutat be Sarah Bartlett egy jókora csokorra valót. A kiadvány flexibilis, célnafűzőtt, fényes felszínű, és húsz fényképrészlettel színessé tett, füles borítója 256 oldal tartalmat rejt. (A 2015-ös eredeti, angol nyelvű kötet címe: *The Secrets of the Universe in 100 Symbols*.) Az első fülön témafelvilantó szöveg olvasható, a hátsón a szerzőről van egy rövid bemutatás, továbbá a borító és a hátlap képei-
nek forrásai. Habár olvasottnak tartom magam, rengeteg olyan ismerettel lettem több e könyv által, amelyekről ezen írásmű elolvasása előtt sosem hallottam.

A különböző népek számos istenére, a teremtésre, az univerzumra, az emberi érzékek által megtapasztaltakra vonatkozó régi ismereteket, hitvilágok gondolatosságát villantja fel. Sok információt kap az olvasó a hinduizmus, a buddhizmus, a kereszténység, az iszlám, az amerikai indiánok szellemvilága, a vudu, vagy éppen a sámánok világáról. Olvashatunk arról, hogy fajunk idestova legalább 6000 éve rajzol ötágú csillagokat, és hozzá azt is megtudhatjuk, kezdetben mit szimbolizáltak velük. Tudták, hogy van egy bizonyos geometriai minta, ami egyesek szerint lényegében a világegyetem tervrajza? És hogy a kelta mitológia szerint mik a szellemvilág kapui? Visszarepítenek az oldalak a vadászó-gyűjtögetők időszakának sziklarajzaihoz, az ausztrál őslakosok teremtésszellemeihez, az ókori egyiptomi hitvilághoz, mezopotámiai, görög, maja, hindu istenségekhez, japán és kínai istenekhez. Bemutatásra kerülnek egyes népek számára szimbólumértékkel bíró vi-

rágok, madarak... A szerző leír egy japán babonát, mely szerint, ha egy a szobába berepülő pillangó megpihen a bambuszparaván mögött, akkor az ott élő embert meglátogatja valaki, és hogy ki, azt lásd a könyvben. A sok fotó közül az egyik egy Afganisztánban lelt ereklyetartót mutat be, melyen az ismert legrégebbi glória-ábrázolás díszleg. A hithű zsidók által a reggeli ima során a fejen viselendő rituális tárgyat szintén bemutatja Sarah Bartlett. Olyan fölöttébb titokzatos tárgyakról, leletekről is ír, mint például a Voynich-kézirat és a Pompei területén talált Sator-négyzet. Ismereteket nyújt a legkülönbélebb keresztkekről. Helyet kaptak az oldalakon az egyiptomi hieroglifák és a sumér ékírás. Mint minden fő témát, a szvasztika 10 000 éves történetét is két oldalon ismerteti. Kiderül továbbá, hogy melyik a legszentebb szó (hang) több vallásban is. Feltárul a navahó indián népcsoport homokfestő világa. Talán meglepőnek tűnhet, de még a Fibonacci-számsor és a végtelen jele is említettik, miként a Vitruvius-tanulmány is. Ha azonnal kellene válaszolni, tisztelt olvasóim, vajon tudnák, hogy mi az, ami egyszerre minden és semmi? A válasz a 156–157. oldalon található.

Mint fentebb említettem, mára nem egy természeti jelenség tudományosan megvizsgáltatott, és ezek alapján születtek magyarázatok. Ez azonban okvetlenül kiegészítendő azzal, hogy a természet sokrétősége folytán azt sem szabad teljesen kizárni, hogy lehetségesek egyéb magyarázatok is. Elvégre lehet, sőt számos esetben szinte biztosra tehető, hogy a vonatkozó kutatási eredmény is csupán egy lehetséges megoldást fejtett meg, írt le, olyat, amit a 21. századbeli tudásszint elfogadhatónak vél, de akár néhány évtizeden belül eljuthat valaki más irányú megoldásra.

A sok – különféle istenséget, jelenséget, történetet jelképező – szimbólumot, motívumot, tárgyat egy kötetben belül értelemszerűen lehetetlen teljes alaposággal bemutatni, de arra tökéletesen megfelel és bőven elegendő, hogy rámutasson a világ sokszínűségére és a még szerteágazóbb értelmezési kísérletekre – mely próbálkozások napjainkban is folyamatosak. Természetesen. Hiszen még bőven vannak a természetnek rejtélyei. Ezért ne csodálkozzunk eleink gondolatvilágának sokrétőségén, a mítoszok, a vallásos és egyéb töltetű magyarázatok hallatán. Ők is azt tették, amit mi teszünk most: az adott kor ismereteihez és a lehetőségekhez mérten igyekszünk megérteni mindazt, ami körülöttünk van. Azt eldönteni pedig lehetetlennek tűnik, hogy vajon nekünk jobban igazunk van-e, közelebb lehetünk-e az igazsághoz, mindenek alapjához, a kezdethez, a kiinduláshoz jelen levő parányi részecskéhez és az „indítóhoz”, mint az évezredekkel korábbi emberek. Sokak szerint az alapkérdés: egy kezdet volt-e egyáltalán? És akkor már ugyancsak válaszra vár, hogy mi volt a semmi és a starter előtt? Kérdések kérdéseket szülnék, a válaszok meg talán mindig *odaát* maradnak. És ki tudja, az is lehet, hogy jobban járunk, ha örökké így marad. Amennyiben van mindörökké. No lám, megint egy kérdés, amire kigondolhatók különféle elméletek. Igaz, abban biztosak lehetünk, hogy erre a választ fajunk sosem fogja megtudni.

A teljes kép kedvéért, mivel akadnak, néhány mondat a negatívumokról. Eké-
ként említhető, hogy – noha az első fülön olvasható szöveg szerint – a könyv
kronológiailag rendezett útmutató, ez így nem pontos, mert a négy fejezetre (A
természeti világ, Az isteni világ, Jelek és rendszerek, A misztikus világ) osztott mű
harmadik szakasza helyenként kusza sorrendet követ. Az egyik oldalon két fotó
szövegezése felcserélve szerepel, egy másik helyen egy kép mintha fejjel lefelé
lenne – ezek azonban nagy valószínűséggel nem a szerző hibái. Nem az egész
oldalak fehérek, felső részük különböző kiterjedésig különféle színes alapú, ami-
re ráadásul mintázat is került (négy fejezet, négy minta); ám némelyik szín és
mintázat párosítása kifejezetten a kellemes olvashatóság élménye ellen van. A
magyar kiadáson dolgozók figyelmetlenségéből adódóan a szöveg nyelvtanilag
több helyen hibádzik. Ezekről eltekintve, kizárólag a tartalmat nézve, remek és
bőséges olvasnivaló, amit nem kell feltétlenül az elejétől haladva olvasni, bárhol
fellapozható, hiszen egy-egy oldalpárra elegendő néhány perc.

Értelemszerű, hogy e könyv soraiból sem ismerhetjük meg a világmindenség
minden titkát. Inkább csak arra vállalkozott a szerző, hogy információk garma-
dáján keresztül megkísérli bemutatni, hogy az emberiség a háta mögött hagyott
évezredek során miféle magyarázatokkal állt elő, miképpen igyekezett értelmez-
ni a külvilágot.

*(Sarah Bartlett, 100 szimbólum az univerzum titkairól,
Bioenergetic Kiadó Kft., Budapest, 2016)*

Ferdics Béla: *Akadály X*, 2019, tölgyfa, faág, madzag

A percepció kérdései

Vannak gondolkodó írók, és vannak író gondolkodók. Első hallásra talán nem is tűnik föl a különbség, de ha belegondolunk (ez a bökkenő), észrevehetjük, hogy az előbbi amolyan (szintén) filozofáló íróféleség, míg az utóbbi olyan filozófus, aki (elméleti szinten) le is írja azt, amiről gondolkodik, s aminek lehetőleg van füle-farka. Ez utóbbival némi bajban vagyok, mivel az írásmű ízlés kérdése (is), a gondolat pedig tőlünk (is) függ, a percipiálóktól. Hogy György az előbbiekhöz tartozik, efelől könyve olvasásakor aligha lehetnek kétségeink. „Egy gondolat bántja”, s az végigkísér kötetén, amelynek mottójában idézi Dávilát: „*A könyvekben csupán előítéleteink megerősítését fedezzük fel.*” Tehát hogy azt találjuk jónak, amivel egyetértünk, mert azt akár mi is föltaalál(hat)tuk volna. Másként kifejezve: az előítélet a gondolat – amivel pedig nem tudunk egyetérteni, az nyilvánvalóan badarság. Ez valahogy tényleg így működik, hiszen mindig önmagunkat keressük, önmagunkhoz viszonyítunk, akár bevalljuk, akár nem. Ilyen nyomon haladva azt a kérdést is föltehetjük, mikor elbeszélés egy mű, s mikor már nem. Hogy a írásait akár töprengésnek mondhatjuk, úgy súrolja az esszé határait, mintha megérteni próbálná a lét, a történelem lényegét, értelmét – már amennyire ezt érzékszerveink megengedik. Eléggé abszurd vállalkozás, szinte reménytelen, de Hogy ehhez illeszti eszközeit, mondanivalója pedig nem légből kapott. A műfaji kérdés (bár nem ez a lényeg) tehát a következő: a könyv önmeghatározása szerint elbeszéléseket, novellákat tartalmaz – ám az írásokat a hagyományos értelemben bajos műfajilag ide sorolni, sokkal inkább átmenet ez az elbeszélés és esszé között, a két műfaj eszköztárát egyaránt kihasználva. Egyszerűbb az írásokat „szövegnek” nevezni, ráadásul egy-egy részlet inkább hasonlít gondolkodóba ejtő jegyzetre, mint elbeszélésre. (S ha már a formánál tartunk: eléggé bosszantók a sajtóhibák, mintha nem lett volna korrektúra. Az elírások még hagyján, de a hiányzó pontok, vesszők értelemzavart okozhatnak.)

Szinte mindegyik hosszabb szöveghez Hogy odailleszt egy rövid „magyarázatot”. Daszvanthoz tartozik a Nem vállalt valóságunk, ill. Az jutott eszembe, az Asylumhoz a T. a híres költő, stb., illetve egy-egy illusztráló fénykép. A *Nem vállalt valóságunk* című szöveghez társított illusztráció is tulajdonképpen kiegészítés, s ez valójában a legbeszédesebb, annak ellenére, hogy nem az egész Duchamp-képet látjuk, csupán annak részletét. Duchamp ugyanis (többek között) kubista is volt, s a kubisták így ábrázolták a mozgást, a sokrétűséget, ilyen töredezettséggel, atomizálva, ahol az egész elveszik a részletekben. A kép egy akt, „*a visszavonhatatlant*

sugallja... és a töredékké hasadó őszinteséget". Egy sorral lejjebb pedig így fogalmaz Hogya: „úgy mutatja a meztelenséget, miként a mai ember a valóságot: felismerhetetlenül.” Majd: ez az akt „*az ember nem vállalt valósága*”. S ez akár a könyv kifejezőbb mottójának is megfelelné. A könyv ugyanis erről szól, a fölismerhetőségről, az agy munkájáról, ahogy az észlelt, tapasztalt érzékelést földolgozza.

Hogya előszeretettel nagy kerülővel közelíti meg mondanivalóját. A *Daszvant árnya Fatéhpur felett* című írásában egy kísértetiesen ismeretlen világba visz, a mogulok világába – ha pedig hiányoznak az ismeretek, az mindig kedvez az írói fantáziának. Idézi Abul Fazlt, Nagy Akbar indiai mogul barátját és történetíróját, valamint Fatéhpurt, Nagy Akbar tervezett fővárosát (jelentése: a győzelem városa). Ez pedig egy olyan távoli világba visz, amely nem csak a szlovákiai magyartól, de Európától is távol áll. Metaforát vár az ember. S az meg is jön, igaz, fölfogásunk által késleltetve.

Akbar mogul vallási gondolatai úgy hatnak, mint a három monoteista világvallás (judaizmus, kereszténység, iszlám) kritikája és összevonása, hogy egy mindent megoldó vallás legyen belőle. Akbar tépelődik, de történésze is, miközben fölmerül az egyén és a tömeg (a nép!) meggyőzőhetősége, és a kettő (a tömeg és a nép) közötti különbség. De hiába veti be Akbar a (szerinte) jó érdekében a vagyont, az erőt, hatalmat, az új vallás – a jó – mégsem jön össze. Ennek persze más akadályai is vannak: a nemzetek eltérő történelme, kultúrája, hagyománya, ami a vallással szorosan összefügg és egymást föltételezi, de azt Akbar, ez a felülről forradalmat alkalmazni igyekvő uralkodó nem veszi figyelembe. Emlékeztet ez a klasszikus példabeszédre a jó királyról, aki azon gondolkodik, mit tehetne népe érdekében, hogy az boldog legyen. És kitalálja, hogy a haladás és boldogság bizonyosságaképp ebben az országban 2 x 2 immár öt. A nép pedig kiment az utcára, ujjongott, milyen jó, milyen boldogok vagyunk, hiszen nálunk 2 x 2 immár öt. Mégis akadt kételkedő, azokat a jó uralkodó, aki népének csak a legjobbat akarta, bezáratta, kivégeztette. S aztán tovább gondolkodott, mit tehetne még, hogy népe még boldogabb legyen, s kitalálta, hogy ebben az országban 2 x 2 immár hat lesz. A nép pedig kivonult, ujjongott, zászlót lengetett, milyen boldogok vagyunk, hiszen nálunk 2 x 2 immár hat. De most is akadtak, akik ezt megkérdőjelezték, s a jó király, aki népének csak a legjobbat akarta, begyűjtette őket, s megkérdezte tőlük: emberek, mit akartok, azt akarjátok, hogy 2 x 2 ismét öt legyen? Logikus tehát, ahogy Hogyánál a konklúzió kérdés formájában jelenik meg: „*Talán mégis az erőszak a vallás és a hit kellő térítője?*”

Végül nem is metafora, inkább parabola alakul ki s kap értelmet: a birodalmaknak és hatalmi politikából fakadó ideológiáiknak, amelyen alapulni igyekeznek, az a sorsuk, hogy előbb-utóbb a történelem süllyesztőjében végezzék. A címben szereplő Daszvant mellékfigura, halálhíre csak megerősíti a tapasztalatot, hogy a jó ideális vallását nem lehet univerzálissá tenni, hiszen túl különbözőek vagyunk – olyan ez, mint Fatéhpur elhagyott városa: eszme van, de követője nincs, a hely-

zet mégis ismétlődik, mint a történelem általában, csak éppen más díszletekkel. Mivelhogy univerzális recept nem létezik, csak önjelölt megváltók vannak. Csak a tanulság egyetemes, mert ilyen az ember, s az elégedettséghez, boldoguláshoz vezető út általában tévút: az ember saját lényege, atomizált mássága miatt képtelen rá. A szerző sajnos kissé túlmagyarázza a helyzetet, a következményt, a tanulságot expressis verbis kimondja, holott az utalás itteni létünkre (Szlovákia, Európa) anélkül is kifejezésre jut: Akbar mogul ugyan lényegében totalitárius rendszert próbál kialakítani, mégpedig békés eszközökkel, meggyőzéssel, csakhogy az sem működik: a totalitarizmus kizárólag erőszakkal képes érvényesülni. A mai világban pedig azért sem, mert (miként az *Az jutott eszembe* toldalékban kifejezi) „mindenki annyira felvilágosult, hogy ezt az elképzelést irreálisnak, megmosolyogni valónak találja”. Aztán pedig jön a hideg zuhany: „Mivel Mohács is ismétli önmagát”.

A nagy kerülővel indulás, majd apropóként más témára váltás az *Asylum* című írásra is jellemző: kezdi az álnévvel, ami lényegében a valóság elkendőzése, folytatja a valóság megismerhetetlenségének a lehetőségével, magyarázó levélíró stílusban, mi pedig kíváncsian várjuk, vajon hol lyukadunk ki. Kedves, üde mellékízt ad. Hogy a írásainak az önirónia (ez több szövegére is jellemző), szimpatikus, ahogy önmagáról (az elbeszélőről) is úgy ír egyes szám első személyben, mint egy félresiklott, minden gyakorlatiasságot nélkülöző íróról. A „levélírás” mintha kifogást, megértést keresne másoknál, holott sokkal inkább önmagával viaskodik. Ilyen bevezetés után tér át magára a menedékjog tárgyalására: ki az, akinek van lakása és még sincs, és mi az tulajdonképpen. Megismerkedünk a szükséglakás lakóival, csupa társadalom szélén létező figurával. De amíg ide jut, fölmerül (s nem utoljára) az arányosság kérdése, ami már Daszvantnál is tapasztalható, nevezetesen, hogy aránytalanul sokat foglalkozik a helyzet megközelítésével, hogy elragadtatja magát saját gondolataitól, míg a lényegre tér. Problémának ez viszont aligha nevezhető, sokkal inkább stílári kérdésről van szó. A menedék lakóinak leírásánál ez kevésbé föltűnő: menthetetlen, reménytelen alakok, akikről kiderül, nemhogy hálátlan, de egyenesen fölösleges velük bármit kezdeni, annyira öntörvényűek. A mai „érzékenyítő” módszereket használók/propagálók számára ez lehet kirekesztő, xenofób, stb., pedig egyáltalán nem az, hiszen a társadalom perifériájára került alakok realiztikus leírásáról van szó.

A „megkerülő” bevezetés után az olvasó újfent metaforikus befejezést, mondanivalót vár. Ám a problémát inkább az elvarratlan mellékszálak okozzák, az író saját kifejezésével az apropó által megjelent „intertextuális” indító szövegek. Hogy aránylag bonyolult fogalmaz, s nem mindig világos, ezek a mellékszálak csupán dísz, esetleg később fölmerülő helyzetre való utalásról van-e szó, netán épp ez volna a lényeg. Holott tudomásul kell venni, vannak művek, amelyek épp azáltal érdekesek, s arról szól mondanivalójuk, hogy csupán bemutatnak valamit, leírnak, azon az alapon, hogy ez van. Ez a szöveg pedig éppen olyan, mintha épp

ez volna a világ értelme. S kénytelenek vagyunk megengedni, hogy talán tényleg az.

Ugyancsak jellemző Hogya stílusára a sajátos eszmefuttatás, mint *T. a híres költő* című szövegében, ahol a végén derül ki, miszerint a tökéletes író az, aki nem ír semmit, mert műve nem lehet, s nem is lesz tökéletes, miközben klasszikus ókoriaktól idéz, Apellésztől például, akiről az utolsó mondat alapján a festő Apellészre gyanakodunk. Ami föltűnőbb: olyan benyomást keltenek Hogya írásai, mint a klasszikus regények bevezető helyzet- és szereplőleírásai, a hangulatteremtés, hogy tudjuk, hol vagyunk, kivel van dolgunk, mire számíthatunk a fölvázolt/leírt helyzet alapján. Csakhogy Hogyánál nincs epikai folytatás – az epikum maga a helyzet, a mondanivaló a fölvázolt, elmondott adottságból ered –, te pedig, nyájas olvasó, tégy vele, amit akarsz. Pedig nem először és nem utoljára e kötetében elsősorban magával az írással foglalkozik Hogya, azzal, mi a valóság, s mi nem, mi alkalmas megörökítésre, mi nem, s hogyan lehet azt egyáltalán megragadni. Az írás tökéletességét ilyen értelemben a különböző, eltérő percepció gátolja, a különböző másságok igazságkereső bonyodalma.

Hasonló a helyzet *A magány Achilles-sarka* című írásban. Fölsorakoztat néhány alakot: akad egy volt katonatiszt, ügyvéd, pap, s leendő pap, valamint azok helyzetei, jellemük. És van az álsztori: a tiszt bort vásárol, ittasan hazamegy, útközben halálra gázolja a papnövendék fiút, az ügyvéd pedig véletlenül arra megy, és fölismeri a tiszt autóját. Minden további az alakokhoz tartozó jellemzés, ráadásul mindez nincs is egymással kauzális összefüggésben, kapcsolatban, éppen csak van, mert véletlenül így történt, minden csak az alakok saját belső világához tartozik, így önmaguknak maradnak. Pontosabban „csak” egyedül vannak. Még pontosabban: magányosak. Mert ilyen a világ.

Vagyis „csak” vannak, mert Hogya így írta le őket. S elgondolkodhatunk azon, ki mindenki „van” így. Az olvasó is: ő tulajdonképpen hogyan „van”, tehetjük föl a kérdést. Valamint: mi hogyan „vagyunk”?

Az *Asylumból* ismert egyes szám első személyével az *Elárvult esszé egy vértanú mosolyáért* című szövegében is konkrétumot épít be az író, s ezzel az autenticitás benyomását kelti, mintha mindaz, amit leír, vele személyesen megtörtént élmény volna. És ez így is van – még akkor is, ha az élmény csupán virtuális volt. Ha föltesszük a kérdést, vajon valóban megtörtént élménye is volt ez, tévúton járunk: irodalmi szempontból ez teljesen irreleváns, hiszen az ilyen legföljebb útszéli pletyka szintjén lehet érdekes. E kettőt viszont hasznos megkülönböztetni.

Az írásban különböző mellékszálakon folytatódik a fejtegetés (említettem már: ez Hogya stílusának jellemzője), és így kerülgeti a mondanivaló lényegét. Pedig ezek a mellékszálak voltak a tulajdonképpeni lényeg, a központi sztori pedig csak álca, ami összefogja az egészet, apropó, amely lehetővé teszi, hogy a mellékszálakat elmondja. Egy régi kolostor vértanúja körül mozog az egész, a végén derül ki a parabola mondanivalója: a magyar kisebbség is olyan, mint a megölt páter:

halálra van ítélve, mivel kiállt hite mellett. Aki nyíltan, őszintén harcol (ezt tartjuk becsületesnek!), annak gyakran épp ez a sorsa. Ezt egészíti ki *A múlt sötét alagútja*, amely, mint a többi „kiegészítő” írás, inkább jegyzet, mint elbeszélés. Mécs László védelmében szól földije a mécslászlókról. Mert ez is a percepcióról szól. A felületes ítéletről/ítélkezésről, arról, hogy túl gyakran elítélünk bármit anélkül, hogy mélyebbre ásnánk. Csak úgy, l’art pour l’art. De vajon Mécs László megbukott?

A mondanivaló lényegének kihámozása Hogyánál gyakran nehézségekbe ütközik, annál inkább, hogy gyakran elgondolkodhatunk: valójában mi a mondanivaló lényege, s mi a köret, mert a fő sztori és a mellékszálak néha fölcserélődnek, legalábbis azt a benyomást keltik. Végül pedig összefolyik a kettő, Velásques apropóján már kendőzetlenül percepcióról van szó: csak az rezonálhat bennem, ami már eleve bennem van. Ez amolyan főntről adott helyzetet evokál, sorskérdéssé válik, amit aligha lehet befolyásolni. Ráadásul nem az van, amit az ábrázoló áttételesen tudatni akar, s ez más írásban is így alakul, így válik a *Jamais vu* az írás szükségének, értelmének, megértésének alapjává. (A francia kifejezés annyit jelent, mint „sosem látott” – Hogy a értelmezésében a „dèjà vu”, a már megélt, percipiált érzés ellentéte). Eltöprenghetünk azon, vajon Velásques képe nézegetése közben eszébe jutott gondolatok a percipiáló sajátja-e, vagy közvetettek azáltal, ami a percipiálással került oda, ahol már (eleve?) voltak, s így lettek befogadóképesek („csak azt tudom befogadni, ami bennem van!” írja Hogy). Maga is fölteszi ezt a kérdést: „az intertextuálítás afféle varratmentes beillesztése példájának szántam saját történetem felvezetéséhez”, majd „ha abból az állításból indulok ki, hogy bármely irodalmi szöveg kapcsolatban áll bármely másik irodalmi szöveggel, akkor úgy gondolom, mindegy melyik »remek« gondolattal indítok”.

Hogya hajlama fantasztikus realistiként megnyilvánulni jól nyomon követhető *Mielőtt Berlioz meghalt* című írásában. Sok az utalás olyan dolgokra, amelyeket nehéz követni, ellenőrizni (pl. Csehov egy elbeszélésére: aki nem olvasta vagy nem emlékszik rá, aligha érti az összefüggést). Természetesen fölmerül a gyanú, hogy nem is valódi az utalás, csupán kamu, írói fantázia, vagy miként maga az alcím-ben mondja: Ártatlan tréfa Bulgakov születésének 125. évfordulója tiszteletére. Az utalás konkrét, holott az egész eléggé irracionális, tudaton túli. A helyszín Moszkva (majd az ókori Betlehem). Az egyik hős (Bulgakovra utalva) Berlioz és Ponirjov, majd előkerül Woland is, aki szintén Bulgakov Mester és Margarita regényéből került ide, később pedig a fekete barát Csehov elbeszéléséből. Nem mellékesen Bulgakov életpályája Csehovéhoz hasonló: mindketten orvosként lettek írók. Berlioznak tehát nem véletlenül jut eszébe Csehov, hiszen Csehov és Bulgakov hőse (a fekete barát, illetve Woland, aki a fekete mágia nagymestereként mutatkozik be) úgyszólván egy és ugyanaz, áttételesen pedig a főhős (s gyaníthatóan az író) alteregója, s olyan tényezőkkel szembesíti beszélgetőpartnereit, amelyek túl vannak a reális fölfogóképességen: „Önök most olyan eseményekkel szembesülnek, ami erősen kikezdi meggyőződésüket”, adja Hogy a Woland, „a hang” szájába.

Létezett Jézus, vagy nem – ebből indul az egész, hogy aztán misztikummal folytatódjon, föltételezve, hogy így majd eldől a kérdés. Lényegében azt feszegeti az író, hogy miben hiszünk, mit hiszünk el, mivel tudunk azonosulni, melyik percepciót vagyunk képesek valóságként elfogadni: „Önökön múlik, hogy hisznek-e önmaguknak, hisznek-e annak, mit láttak... vagy abban hisznek, hogy képtelenek megítélni a helyzetet.” Ezt előzi meg az utalás Szent Ágostonra, ki azt találta állítani, hogy *„mindaz, amit csodának tartunk, nem mond ellent a természetnek, csak a természetről aktuálisan vallott ismereteinknek”*. Miközben azért hozzá kéne tenni, hogy a tudás és hit két különböző tényező: vannak dolgok, amiket bizonyítani lehet és kell, de vannak olyanok is, amit egyszerűen hinni kell, s ott a bizonyítéknak nem sok helye van.

Ezt egészíti ki A *„haláli nyugalom”* című rövid, műfajilag nehezen azonosítható írás – ez is inkább jegyzet a történelem tragikus időszakát jellemezve Szomorj Dezső tragikus halálára utalva. Bár tulajdonképpen hasonlóan sejtelmes és érthetetlen, mint a fekete barát, illetve Woland megismerésről, megértésről szóló gondolatai. A szöveg befejezése is eléggé misztikus, bár nyilván Csehov elbeszélésének, valamint Bulgakov regényének ismerete nélkül érthetetlen – viszont talán nem abszurd az elvárás, hogy egy irodalmi mű ugyan tele lehet mindenféle utalással, ám azért lényegileg önmagában is értelmezhető legyen.

Látszólag nagy kerülővel, látszólag kuszán és összefüggéstelenül indul a *Kiegészítések az emlékezet apológiájához* című írás is. Különlegessége a föltűnő szedés: egyes részek különböző betűtípussal vannak nyomtatva. Kmeczkó Mihálynak voltak ilyen versei, ahol egyes lényeges szavak, mondatrészek verzállal voltak szedve, hogy azokat kiemelje. Az ilyen szedésnek nyilvánvaló oka van, ám ez Hogyánál nehezen bontakozik ki, bár az nyilvánvaló, hogy a félkövér szedésű szövegrészek a fejtegetés helye. Az értelmezést nehezíti az író kalandozási hajlandósága, mikor olyan részletekbe bocsátkozik, amelyek látszólag nem függenek össze az alaptémával, viszont egyértelműen kiemelik azt. Ugyanakkor nem egyértelmű mindez (annak ellenére, hogy nagyon helyénvaló), mivel a különböző szedésű, „szétszórtan” elhelyezkedő szövegrészek nem következetesen egyféle szöveget jelentenek. A gondolatmenet és az elvarratlan szálak itt is keverednek, miközben a félkövér szöveg egy más, egy filozófiai világ, a normál betűvel szedett szöveg pedig a mondanivaló kerete. Látszólag Trianon értelmezése/megértése körül forog a téma, bár az is inkább a látszat, inkább az álom és a valóság, a vágy és realitás összefüggése körül mozog, annak percepciójáról szól. *„Nem izgat, hogy a befogadó érti-e, miről szól az egész ... az izgat, milyen emocionális jelentőséggel bír számodra az egész”* – írja Hogyá. Másutt pedig: *„hogy ... (az) egymástól függetlennek tűnő események között megtaláljam az összefüggéseket”*.

A probléma a kötet minden írásában fölbukkan – így a *Mielőtt Berlioz meghalt* c. írásban is: milyen a valóság objektíve, és milyen szubjektíve, mit hogyan élünk meg, hogyan érzünk át, hogyan értékelünk, hogyan értünk meg.

Ez a sajátos szöveg úgy kezdődik, hogy az egyes szám első személyként szereplő főhős vízzel telt kádba merül egy elzárt helyiségben, alias saját tudatába, más tudattól lég- és vízmentesen elkülönítve, amolyan ideálisan tiszta, minden külső hatástól csíramentesen elzárt közegben. Az író úgy fogalmaz, hogy ilyen ingermentes állapotban csak az emlékekből élünk, holott igazából mindig a jelenben létezőnk, az változik folyamatosan múlttá, tehát a jelenemet is meg kell éljem, abból adódik a jelen és az emlék kölcsönhatására a megbolondulásunk, kulturáltan fogalmazva „*maradandó agyi károsodásunk*” – ám ha belegondolunk: a megbolondulásra van-e más ok?

Ebben az ingermentes közegben az álmokat boncolja, hogyan és miből alakulnak ki. Az álmok tulajdonképpen a valóság (sajátos) tükörképe, ám annak ellenére torz kép alakul ki, s mégis azzal vesszük magunkat körül, az válik valósággá, önismeretünk alapja. Csak az a kérdés, ez mennyire reális, mennyire vagyok én azáltal, ami az emlék (az álom) által megvalósulni tűnik. Nem biztos, hogy a leírt események (a sztori) fontos, itt is inkább csak körítés, apropó, hiszen elsősorban az emlék, az emlékezés tulajdonságait, változatait, lehetőségeit járja körül az író, annak hatását kutatja – ehhez alkalmasak az asszociációk, amelyek viszont gyakran ismeretlen (?) helyekre visznek.

A félkövér/normál betűvel szedett szövegrészek nem föltétlenül kontinuálisan folytatódnak, nem lehet szigorúan csak az egyiket, majd csak a másikat olvasni, hogy így a két önálló, összefüggő szöveg egy harmadikat generáljon, gyakran ugyanis összefonódik a két rész, egymásba ékelődik, azaz nem egyértelműen két autonóm, de egymást kiegészítő szövegről van szó. További sajátosság, hogy Hogya gyakran alkalmazza a szövegbe szőtt belső monológ technikáját, ami némileg nehezíti az értelmezést, mivel ezáltal a történelmi betétek (pl. a Kelmecről, értsd Királyhelmecről), a különböző kitérők, mellékszálak miatt hovatovább a sok fától nem látni az erdőt.

Ilyen helyzetben Trianon mint emlék merül föl, s azzal együtt a kérdés, azt majd hogyan ítéljük meg az emlékekről szóló fejtegetések tükrében: ez is a percepció kérdésévé válik. Egy más jelenetben azt mondja Hogya, hogy az igazság, a valóság a maga meztelenségében „*elkeserítőnek és szégyenletesnek is tűnik egyben*”. Ilyen értelemben logikus a kérdés: milyen tehát ez a Trianon? Hangsúlyosan kerül szóba az igazság – de az is vajon mi? Elgondolkodhatunk azon, miképpen kaphat nyilvánosságot, hogyan válhat a köztudat részévé, hiszen az igazság egyben politikum, s evégett a politika azonnal rászáll – ilyenkor az igazság, az igazságosság más dimenzióban szokott előfordulni.

Így hát végül miről emlékezünk? És hogyan? A válasz kézenfekvő: úgy, ahogy az aktuális hatalomnak megfelel.

Az elbeszélés végén a két fiatal lányalak meghal: az egyik reménytelenségében öngyilkosságot követ el, a másik élete külső behatás következtében ér véget (trianoni megemlékezésen vett részt, amit erőszakkal szétvernek). Haláluk, mint

minden halál, értelmetlen, egyúttal szimbolikus, mint maga az emlék, amelynek tudatunkban nem találtuk meg az értelmét és megfelelő helyét. A „kiegészítés”, a *Rim 941*, is erről szól: leírni sok mindent képesek vagyunk, megérteni viszont szinte semmit. Ez pedig Trianonra is találó jellemzés.

A kötet lezárása (*És végül a dedikálás*) egy író-olvasó találkozó szimpatikus (ön) ironikus leírása. Az, hogy az író is a szöveg alakjaként jelenik meg, itt úgyszólván kulcsot ad önmaga megértéséhez. Maga a dedikálás csupán keret, indok, lehetőség arra, hogy az író kifejtse: „*az írás ... pedig állandó készenlét. Ez a bizonyos készenlét – számomra legalábbis – mindig az éppen készülő mű háttéréről szól.*” Tehát az írás úgy jellemezhető, hogy az tulajdonképpen asszociációkon, képzettársításon alapul. Apollinaire volt ennek jeles művelője: egy-egy szó, fogalom, történet egy új gondolatmenetet, írást inspirálhat – nyilván úgy, hogy azt szólítja meg bennem, ami már bennem van, tehát (akár a tudat alatt) már ismertre rezonál. Ilyen értelemben aligha van új a nap alatt, minden már volt, csak más kulisszák háttérével újrafogalmazzuk, azaz „csak” másként kell az alapfogalmakat absztrahálni. Ez bizonyos értelemben így is van, csak nem abszolutizálható, mivel azt föltételeznék, hogy már minden ismeretünk, tapasztalatunk birtokában születünk. Pedig egy fiatal embernek a szakállas vicc is új.

Rendkívül érdekes könyvvel van tehát dolgunk, töprengésre, továbbgondolásra bőven nyújt lehetőséget, inspirációt. Hogy a mondanivalója épp ezáltal teljesül ki, bár iróniája lényegében önmagát cáfolja. Pedig a percepció, a tudatunktól független valóság érzékelésének ugyancsak bonyolult mechanizmusa egyáltalán nem egyértelmű. A könyvet akár úgy is értelmezhetjük, hogy tulajdonképpen a percepció illusztrációja: Daszvant árnya körüllegi az egész kötetet, egyúttal áttételesen saját befogadóképességünket is, hiszen mindig az a kérdés, a történelemből (a történelemből) mit fogadunk el valóságnak, mit tartunk hitelesnek, milyen kritériumok alapján tesszük azt. Mindennapi tapasztalat, hogy különbözőségünk következtében nem létezik egyetemes megoldás. Rajtunk múlik, hogyan gondoljuk ezt végig, hogyan viszonyulunk a realitáshoz, ami a sok hamis hírt, valótlanyságot halmozó világunkban nem is olyan egyszerű feladat.

(*Hogya György: Daszvant árnya – elbeszélések, novellák, 2019, Királyhalmec*)

Ferdics Béla: *HAT 4zet*, 2010, festett, égetett üveg

Ha nem fog fújni a szél...

Ami lent van, az megfelel annak, ami fent van.

Évekkel korábban történt az eset. Mintha tudatom elzárt szekcióiba került volna, egyáltalán nem is emlékeztem rá. Egészen ma reggelig: álmomban újraéltem. Mindent pontosan úgy, ahogy akkor történt. Most azért írom le, mert attól félek, megint elfelejtem, hogyan menekültem meg.

Egy idegen házban voltunk, néha mégis a sajátunkra emlékeztetett. Ez viszont egyébként csak a képzeletem játéka lehet, mert a tengeren túl laknak ilyen házakban. Minden helyiségnek két ajtaja volt. Ha a tágas előszobából elindultunk az egyik irányba, vissza lehetett oda jutni anélkül, hogy sarkon kelljen fordulni. Még a kamrának is volt két ajtaja. Láttam, hogy ez jó: bármerre is mész, mindig ugyanoda jutsz. Nincs zsákutca, nem lehet sarokba szorulni. Bárki legyen a nyomokban, van kiút. Legalábbis, ha egyedül van. Ha bekerítenek, az más...

A húgom volt még velem, Farkas Adél, és egy apafigura. Semmi jel nem mutatott arra, hogy a saját apám volna. Adél biztosan tudja, ha emlékszik még.

Eleinte mindhármunkat lekötött a földszint felfedezése. Járkáltunk körbe-körbe, benéztünk minden sarokba. Amikor szembe találoztunk, futólag biccentettünk egymásnak. Az emelet le volt zárva, az első két lépcsőfokon túl nem jutottunk. A pincelejáró a lépcső alatti zugban lehetett, de az ajtaja be volt deszkázva.

Egyhangúlag úgy döntöttünk, ideje távozni. Magától értetődött, hogy az utcára nyíló ajtót csak az utolsó esetben használjuk. Mielőtt nekiláttam volna más kijáratot keresni, megakadt a szemem a folyosó falán függő ábrák egyikén. Nem láttam jól messziről. Olyasmi volt, mint egy sokemeletes torta, csak fejjel lefelé. Szemügyre akartam venni közelebből is, de Adél meglepett hangja elterelte a figyelmem.

A nyitott ablakot mutatta. Először nem értettem, mi a gond. Aztán láttam, hogy valójában vakablak. Az üveg mögött a reggeli utcakép csak fotó. A fény, ami beszűrődik rajta, a túloldaláról árad. Nem természetes fény.

Megkopogtattam. Érződött, hogy a nagyrésze mögött űr van. A közepe táján tompább hangot adott. Volt valami a farostlemez mögött, talán a merevítés része. Adél nyugtalanul nézett rám, de én csak a vállam vonogattam. Az összes ablakot végignéztem, kivéve a bejárati ajtó két oldalán. Mindegyik ugyanolyan volt, persze más-más fényképpel. A hátsó ablakok a kertet mutatták, a szélsők meg a

szomszédokra néztek, és a nyugati oldalon lévők kevesebb fényt árasztottak. Kimászni egyiken sem lehetett.

Meglazítottam a gallérom, mert teljesen átmedvedesedett. A homlokom is kiverte a víz. Jobbnak láttam pihenőt tartani. A fürdőszobába mentem, hogy megmosakodjak. Éppen onnan jött az apafigura, adta a kilincset. Roppant kellemetlen szag fogadott a helyiségben. Mindjárt láttam, hogy dolga végezte után arra már nem volt esze, hogy leöblítse a vécét. A fürdőszoba ablakát nem lehetett kinyitni, és a ventilátor sem működött. Kelletlenül nyúltam a krómozott gombhoz. Vonakodva kattant, a porcelán tartály kongott az ürességtől. Bosszúsán fordultam a mosdóhoz, hogy végre felfrissítsem magam, és folytathassam a kijárat keresését.

A csap is száraz volt. A mosdókagylóban finom porréteg. Türelmetlenül mentem át a konyhába, de az a csap sem látott vizet. A hűtőhöz léptem, hogy legalább igyak – üres. A gyümölcsökkel megrakott tál felé fordultam. A felületükön játszó viaszos fény árulkodott: mind műanyag.

Adélt a nappaliban találtam, szépen sorjában dobálta le a könyveket a polcról. Mindegyiket felütötte, aztán a kanapé tövében gyarapodó halomra vetette. Kérdő tekintetemet elkapva, izgatottan mondta: egyiket sem olvasta még senki. Sem egy gyűrött lap, sem egy megtört gerinc. Nincs egy jegyzet a margókon, vagy szármáfül. Ahol volt könyvjelző, ott az is behajtvá, ahogy kijött a nyomdából. Olyan könyvet is talált, ami fel sem lett rendesen vágva.

Az apafigura a bárszekrény körül ólálkodott már egy ideje. Amikor említettem, hogy a csapból nem folyik víz, végre rászánta magát: kivette a kristálypalackot, és teletöltött egy kristály poharat. Aranybarna színe alapján whiskeynek tűnt. Nagyot akart nyelni, de már a korty közepén a padlóra köpte. Panaszkodott, hogy olyan az íze, mintha pocsolyából merték volna. Adél a fejét csóválva vette ki a kezéből a poharat. Megszagolta, beledugta a nyelve hegyét. Mondta neki, hogy ebben csak ételfesték van, tiszta víz. Ha szomjas, igyon.

Máris felhajtott két pohárral. Megfordult a fejemben, hogy kérjek. Elhessegettem a gondolatot.

Még egyszer körbejártam a földszintet, de a konyhából nyíló hátsó ajtó kutya-bejáróján kívül nem találtam más kijáratot. Azon átdugtam a lábfejem. Nem ütközött semmibe, de nem foglalkoztam vele többet. Ahhoz egyébként is túl kicsi, hogy arra jussunk ki. A nappaliba visszatérve Adél tanácstalan tekintete fogadott. Ő sem jutott többre. Az apafigura éppen az utolsó pohár italt ürítette. A hatalmas kortyok közt olykor csettintett a nyelvével.

A főbejáraton megyünk ki, mondtam, és hirtelen sarkon fordultam.

Határozott léptekkel vágtam át a folyosón és az előszobán. Mielőtt azonban a kilincshez nyúltam volna, jobbnak láttam kilesni az oldalsó ablakon. Vesztemre született a gondolat. Belegabalyodtam a függönybe, és olybá tűnt, soha nem szabadulok. Minél többet forogtam, annál szorosabbra húzódott körülöttem a

műszálás, fátýolszerű anyag. A végére már minden teljes sötétségbe borult, nem kaptam levegőt. Kisfű koromban csináltam utoljára ilyet. Az egyik első emlékem.

A roló még le volt húzva a szobában, de a réseken áttört a napfény. Egy darazsat üldöztem, a csipkés függöny fodrai közé menekült. Mire észbe kaptam, már engem is körbe ölelt, mint egy éjig érő palást. A darázs megharapott, ahogy agyonnyomtam. Akkor is úgy szabadultam meg, mint most: leszakítottam az egész karnist. Anyám megvert érte, aztán petrezselyem zöldjével dörzsölte be a csípést.

A bíbor sötétítő is körém tekeredett, de a padlón elterülve már le tudtam fejteni magamról a szövetet. Feltápaszkodtam. Az ajtó két oldalán lévő ablakok mögött nem fotók voltak.

Odakint sűrű köd. A szemem sarkából láttam, hogy az üvegezett bejárati ajtónál mozgás van. Idegen nő. Hosszú kabátban, kalapban. Egy kevés napfény áttört a ködfátylon: halványárga derengés vette körül az alakját. Csak azt világította meg, amit már ismertem, az arcát nem. Sejtelmem sem volt, ki az. Vártam egy ideig, de nem mozdult. Eszembe jutott, hogy félnem kellene. Talán azért, mert fenyegetőnek tűnt a testtartása, vagy csak azért, mert nem ismertem.

Nem tudtam, ki az. Ő meg nem mozdult, csak állt az ajtóban.

Visszatántorogtam a nappaliba, és elmeséltem, mi történt. Az apafigura bágyadt tekintettel nézett maga elé, csak annyit mondott, hogy nyugodjak meg: úgyis minden magától megoldódik. Adél összefonta mellén a karját, úgy hallgattott végig. Aztán szó nélkül kiment a szobából.

Alig múlt el két perc és visszajött. Mondta, hogy egy kirakati bábu van a bejárati ajtónak döntve. Hosszú kabátban, kalapban. Arca nincs. Az ajtó kulcsa a zárban.

Ha nem találunk más kiutat, kénytelenek leszünk kinyitni – ezt nem csak én gondoltam, Adél hangosan ki is mondta. Azt is még, hogy amikor készen állok, majd jön utánam.

A folyosó szőnyegén toporogtam, aztán elkezdtem fel-alá járkálni, az elejétől a végéig és vissza. Azt gondoltam, tudatosan gondolkozom. Csak később vettem észre, pusztán arra ügyelek, hogy a szőnyeg mintázatának mely részeire léphetek rá, és mely részeire nem. Ezt is, mint gyerekkoromban. Úgy kellett végigmen-nem, hogy csak feketére lépjek, vagy csak vörösre. Inkább feketére, mert a vörös az láva – éget.

Nem pepita szőnyeg volt egyébként, talán burjánzó virágmintás. Hamar megszoktam, hány lépés a gazdaságos, és hol biztonságos. A végén már lábujjhegyen szökdécseltem feketéről feketére. Persze a mintázat kellően kusza volt ahhoz, hogy kivitelezhetetlen legyen a kísérlet, és a vörös sokszor megegetett.

Adél zökkenett ki. Azt mondta, hogy ugráljak középen. Nem ott, ott középen. Most ott, most megint ott. Láttam rajta, mondani akar valamit, de az antik óra éppen delet ütött, aztán valami éktelen robaj minden irányból.

Azt hittem, földrengés, pedig felismerhetően fogaskerek kotyogására, és súlyos láncok csörgésére emlékeztetett a hang. Valami olajozatlan nyikorgás vegyült még közé.

Tudtam, a legvastagabb fal tövébe kellene bújni, de mégsem indult meg a föld. Az ablakokkal történt valami. A reggeli utcakép jobbra távozott, szürke átmenet követte, majd ugyanaz a kép, verőfényes délben. Sokkal világosabb lett. Több fény áradt a fotók mögül. Adél körbeszaladt a házban. Szólnia sem kellett, a bólintásából értettem: minden ablak lecserélődött.

Dél volt. Eszembe jutottak azok a mechanikus képek, amiket egy múzeumban láttam. Bizonyos elemek cserélődtek rajtuk az időzítő szerkezettől függően.

Néhány percig még hallgatóztunk, de ugyanolyan csend honolt, mint annakelőtte. Odakint a madarak daloltak. Egyszerre fogtuk meg a szőnyeget, és annyira összehangolt mozdulattal rántottuk félre, mintha egy szinkronúszó csapat tagjai volnánk. A folyosó közepén, a mintás szőnyeg alatt, ott volt egy csapóajtó. Úgy tűnt, lefelé lesz a legegyszerűbb.

Mire kettőt pislogtam, Adélnak már csak a feje búbja látszott ki a lyukból, aztán már az sem. Mielőtt még utána mászhattam volna, az apafigura megszólalt. Óvatosan ereszkedj lefelé, másképp szegény húgod arcába taposol, ezt jól véd az eszedbe. Bemásztam én is a lyukba, és már nem volt visszaút.

Valahonnan a mélyből hallani véltem Adél riadt sikolyát. Még egy létrafokot léptem, de már nem volt hova. Mintha szétfolyt volna minden, amibe kapaszkodhatnék. Valameddig zuhantam, majd a folyosó padlójára érkeztem. A mintás szőnyeg tompított, de így is jól bevertem a farcsontom. Adél rángatott félre. Az apafigura fél perccel maradt le mögöttem. Az esés következtében elharapta a nyelvét. Bugyogott a vér a szájából. Onnantól kezdve egy szavát sem értettük.

Olybá tűnt, hogy pontosan ugyanoda estünk, ahonnan lemásztunk. Azonnal a mosdóba rohantam. Makulátlan véccészsze. A tükrös szekrénykéből felmarkoltam egy csomó vattát, és az apafigura szájába tömtem.

Adélt a nappaliban találtam, a könyvespolcot méregette. Minden a helyén. Egy ideig farkasszemet néztünk. Azt mondta, más vagyok. Neki is megváltoztak a vonásai. Az apafigura szájában úgy megduzzadt a vértől és a nyáltól a vatta, mint egy szivacs. Kiköpte az egészet, inkább az ételfestékes vízzel öblögetett. A kristálypallackból alig hiányzott valami.

Egy emberként rohantunk ki az előszobába. A bejárati ajtón túl, láttam, ott állt az idegen. Adél máris sarkon fordult. Hallottam, ahogy a szőnyeg surrog, miközben félrehúzza. Mire odaértem, már azt láttam, hogy a kanapé díszpárnáit dobálja lefelé a csapóajtón, aztán mint aki talpast ugrik, eltűnt a lyukban. Tízíg számoltam, és ugrottam én is.

Még hatszor ismételtük meg ugyanezt. Hatszor zuhantunk még lejjebb, hogy minden egyes alkalommal egy ugyanolyan házban landoljunk. Közben az óra

hetet ütött, és a vakablakok irdatlan lármával éjszakára váltottak. Tűszúrásnyi lyukak voltak a fotókon, azokon szűrődött be a fény. Mint a csillagok.

Talán összességében negyedszer estünk, mikor az apafigura már nem egyenedett fel többet. Négykézláb futotta körbe a házat. Kidugta a fejét a kutyabejárón. Alig tudta visszahúzni. A ki-be nyíló műanyaglemez felsértette a nyakát és a tarkóját. A szája szélén véres hab verődött ki. Rá sem bírtam nézni. Azt hiába kérdeztem, mit látott. Dűnnyögött valamit, de nem is emberi nyelven.

Minél lejjebb értünk, annál inkább eltorzult a mi arcunk is. A ház ugyanolyan volt, de mi egyre rosszabb állapotba kerültünk. Végül már egymásra sem mertünk nézni. Eleinte Adél azzal kezdte, hogy összetörte a tükroket. Egy idő után már azt sem. Félrehúztuk a szőnyeget. Felnyitottuk a csapóajtót. Párnákat dobunk a lyukba. Ugrottunk. Zuhantunk, és a folyosóra estünk.

Azon a szinten volt az utolsó ép gondolatom, ahol Adél az éjszaka közepén ránk gyújtotta az egész házat. Pihenőt tartottunk, elaludtam. Arra riadtam fel, hogy minden recseg-ropog. Hatalmas a forróság, és meg lehet fulladni a füsttől.

Nem volt időm, hogy párnákat vessek a lejáratba. Az apafigura készségesen lebecskázott. Fejjel előre. Biztos voltam benne, hogy kitöri a nyakát. Adél viszont őrzöngött, azt mondta, hogy megvárja, amíg jönnek a tűzoltók, vagy amíg benyit az a kurva bábu. Nem fogunk bennégni, és ne akarjam megmondani, mit csináljon.

Erőszakkal kellett, hogy letuszkoljam a lyukon. Zuhanás közben csak azt kívántam, ne égjen az ház is, ahova jutunk.

Az utolsó állomáshoz érkeztünk. Talán a korábbi forróság miatt, de kimondottan fáztam. A leheletünk fodrozódott, mintha nonstop dohányfüstöt fújnánk. Adélnak kifordult a bokája, a duzzanatot elnézve részlegesen szakadhatott. Legfeljebb vonszolni tudta magát.

Az apafigura az ételfestékes vizet nyakalta, a haja csomós volt a fejéből szivárgó vértől.

Máris nekiláttam a szőnyeg félrehúzásának. Akkor kezdett hajnalodni. A vakablakok mögül érezhetően világosabb derengés áradt. A csapóajtó nem volt ott. Először azt hittem, hogy a szemem káprázik, de nem. Ott volt a vége.

A húgom a sarokban összegörnyedve jajgatott. A bokája olyan színre váltott, mint a cékla, és a formája is a céklához kezdett hasonlítani. Már abban sem voltam biztos, hogy ő az. Belenéztem a tükörbe, aztán belevágtam a kristályhamutartót. Jólesett a csörömpölés.

Odahajoltam Adélhoz, megsimogattam az arcát, de nem bírtam ránézni. Mindjárt kijutunk innen, amint feljön a Nap, súgtam. Odakuporodtam mellé. Könnyögött, csak itt ne hagyjam. Gondolkodás nélkül mondtam: eszemben sincs. A vállamra hanyatlott a feje, elaludt.

Felettünk ott lógott az ábra, mint egy fordított sokemeletes torta. Nem volt már erőm, hogy felálljak és megnézzem. Az apafigura négykézláb rohangált fel és alá.

Kergetett valamit és énekelt, vagy inkább csaholt. Elhalkult, aztán újra felerősödött – aszerint, hogy éppen melyik pontján tartott a házon belül leírt köreinek.

Megint elaludtam, talán csak pár perce. Arra ébredtem, hogy csend van. A hidegtől teljesen elgémberedtek a tagjaim. Percekbe telt, mire újra mozgatni tudtam a nyakam. Adél mellett, még lélegzett. Az apafigura meg a fürdőkádba vackolta be magát.

Eltántorogtam a bejárati ajtóig. Az idegen ott állt és figyelt. Egy nő volt, hasonlított valakire. Kalap volt rajta és hosszú kabát. A sálját felismertem, de az arcát nem láttam jól. Nem tudtam, hogy ki az. Kattant a zár, résnyire nyitottam az ajtót, és mondtam neki: ha kienged, beengedem. Biccintett, és máris félre állt.

Odakint langyos tavaszi reggel fogadott. Néhány lépést tettem csak, mire az ajtót becsapták mögöttem. Jobbnak láttam nem visszanézni. Lebotorkáltam az út széléig, és felnéztem az égre. A kéksége körbeölelt.

Az álom is ezen a ponton ért véget. A valóság, már amennyire a múlt valóságos, álommal vált...

Most látom, mennyit írtam.

Holnapra jó időt mondanak. Reggel átolvasom, aztán kimegyek Adélhoz. Nagyot fog nézni, mikor felelmegetem az esetet. Ő biztosan jobban emlékszik mindenre...

El ne felejtsek tápsót venni a virágainak! Öntözőkanna most nem kell, a csapnál is tölthetek vizet a vázába. Aztán megpihenek a padon. Apámat is megnézem, de neki felesleges mondani. Majd azt hiszi, az apafigura valami burkolt célzás. Pedig tudhatná, ő még csak apafigura sem volt. Neki virág nem kell. Talán egy mécses, ha nem fog fújni a szél...

(A Pegasus Alkotópályázat próza kategóriájának nyertes pályaműve 2020-ban)

Ferdics Béla: *Alaprajz*, 2012, akril, vászon

Kapcsolathullámok

1.

Jön egy új fejezet, kiterítem
magam előtt az elmúlt
háromszázhatvanöt napot
a verandán száradó szőnyegen.

2.

Az ágy a kapcsolódási pont.
Letört rúzsdarabot ragasztasz vissza,
szemem helyén lógó szatyor.
Szeretnék az a szájfény lenni,
amit mindennap felviszel.

3.

Ha lennének üres polcok,
rápakolnék
mindent, ami
a kezemben van. Magunkat is.
Mindig rosszkor
nevetsz, ezt
nagyon szeretem.
A plüssmacim mosolyog.
Csókos szmájlit eszünk vacsorára.

4.

Most lennék függöny, vánkos,
eső utáni illat. Könyv,
amiben a főhőst kedvelik.
Szavakat dobálok,
a mondatokat inkább görgetem.
Mártsd belém arcodat.

5.

Újrarendezni az égtájakat.

Mindig összekeverem.

Az órákat és persze

az életet. Jelent,

múltat, régi -

új - ént.

Semmi ne jelentsen semmit,

azonkívül, hogy

itt és most.

6.

Pontos helyem van a térben.

Vonalzóval kicentizem gesztusaim.

A felesleget ollóval

levágom, elrakom

szűkösebb napokra.

Most esett. Hőmérsékletemet

a skála fokozataihoz

igazítom.

7.

Sokan próbáltak elkapni,

de csak neked sikerült:

dobbanás szívben.

Mindenhol és sehol.

Káprázat vagyok.

A kalapban rejtőző

bűvésztrükkre senki

sem jött rá,

hogy világokba rejtett világ vagyok.

Napokba és csillagokba hajtogatva

próbálkozhatsz.

Csak bizonyos ujjak

érhetnek hozzám.

8.

Simogasd hosszan testem.

Suttogd.

Nincs otthon hozzád fogható

9.

Most minden jó lesz.

A kerék megáll.

A tér felemel.

Lelkem bolyong,

testem idebenn.

Zárd be az ajtót.

10.

Minden kiejtett

sakk-figurának,

vízben süllyedő

testnek,

megalvadt tejnek.

Eleje van, vége is.

De te mindig

a közepén állsz.

Nem látsz semmit.

Csak szürkületkor

kapura ragadt

papírsárkányok

madzagjai.

11.

Néha ki kéne dobnunk

Dolgokat. Ráma nélküli

képkereteket.

Megrepedt virágcserepeket.

A pohárban hagyott teafiltert.

Vagy egymást.

12.
Ő nem pornókatagóriás.
Nem az a típus, akit
egy lerészegedett este
után kell lefektetni.
Nem igényes.
Nem sóvár.
Gyengeségei tesznek
erőssé.

13.
Az emberek szépségideálja
mesterséges.
Én nem vagyok az.

14.
Egyik kezem a holnap,
másikkal kezéd átkulcsolom.
Úgy viszlek a szabadságba.

(A Pegazus Alkotópályázat különdíjas pályaműve 2020-ban)

Ferdics Béla: *Transzformáció*, 2017 faág, madzag

Az időjárás miatt

Fekete madarak kísérték az esőszagú hajnalon.
Sokadik éve már, hogy ilyenkor nem hullik
a hó. Fehér, vadiúj Audi parkolt égő
lámpákkal az út mentén. Ideiglenes
rendszámtábla, egy férfi ült benne éberen,
mozdulatlanul. Hajléktalanok remegtek
félálomban az állomáson, a hideg meg
más miatt is. Elbóbiskolt a jegyáros,
egy türelmetlen néni megleste az óráját, majd
sopánkodva kopogtatott az ablakon. Kiábrándultan
szolgálták ki, a jegyhez járt egy kényszeredett
mosoly. Apja kísérte a peronhoz kislányát, elvált
szülők – gondolom. Telefon, pénztárca, minden
megvan? Automatikusan válaszol. Felszálltam
az üres vagonba, nemsokára a lány is. Miután
szétnézett, felém indult, szelíden rám mosolygott és
leült hozzám közel, háttal

... – *kérdezte Jézus a*

Getszemáni-kertben.

Én is kérdezhetném

tőletek, kedves testvéreim,

kit kerestek?

Megkérdeztem.

Szedegetem le a héjat erről a mandarinról, nem adja könnyen magát,
kőkemény, mintha oda lenne pillanatragasztózza, részsikerekkel tudom
csak lefejtetni róla, fonnyadtnak és száraznak tűnik, nincs rá gusztusom,
látni, hogy a belseje is tele van magokkal. Aggódva a számba
veszek egy gerezdet, gyanúsán édes az íze, kicsit mintha már rothadna,

éppen köpködöm ki a tenyerembe, amikor felhajol keresztanyám
a mosogatásból,
olyan, mintha nem is karácsony lenne...
– majd gyorsan hozzáteszi:
nincs olyan hideg.

(A Pegasus Alkotópályázat líra kategóriájának győztes verse)

Ferdics Béla: *Idegpálya II.*, 2012, akril, tus, falemez

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei

2020. szeptember 10-én a bécsi Collegium Hungaricum szervezésében került sor az Ötágú síp című programsorozat első estjére, mely a határon túli magyar irodalmat hivatott bemutatni a bécsi közönségnek. A felvidéki irodalmat bemutató est résztvevői Hodossy Gyula, a SZMÍT elnöke, Tóth László költő, műfordító, illetve Végh Zsoldos Péter műfordító voltak.

*

2020. szeptember 18–20. között került sor a Nagyszegpusztán található Villa Filiában a SZMÍT már hagyományosnak tekinthető őszi Text-túra műhelymunkájára. A fiatal tehetségeket felkaroló rendezvény mentorai ezúttal Z. Németh István és Hoga György voltak. Az idei Text-túrákon született művekből az Opus következő számában olvashatnak.

*

Az irodalomnépszerűsítő Litera-túra rendezvénysorozatnak október 24-én a szenci Labirintus Galéria adott otthont. A rendezvényen Csáky Pál, Hodossy Gyula, Ravasz József és Rajczi Adrienn volt Polák Margit könyvtáros beszélgetőpartnere. Másnap a somorjai Corvin Mátyás Alapiskola látta vendégül Csáky Pált, Ravasz Józsefet és Nagy Erikát egy rendhagyó irodalomóra.

*

2020. október 26-án Budapesten Latorcai Csaba, az Emberi Erőforrások Minisztériumának közigazgatási államtitkára a köztársasági elnök megbízásából Magyar Arany Érdemkeresztben részesítette Hodossy Gyulát. Az író, költő, szerkesztő, a Szlovákiai Magyar Írók Társasága elnöke, a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség alapító elnöke, a Cserkész és a Katedra című lapok alapító főszerkesztője a felvidéki magyar kulturális életben íróként és művészeti események szervezőjeként betöltött jelentős szerepéért kapta a jeles elismerést.

*

Megjelent:

Cselényi László: *Akadályok földje*

Csóka Ferenc: *Színország lovagja*

Fellinger Károly: *Barangoló*

Fellinger Károly: *Lófráló*

Hodossy Gyula: *Minden addig*

Végh Zsoldos Péter: *A tenger sós kenete*

Fiatal írók antológiája (szerk. Z. Németh István)

Szlovákiai magyar szép irodalom 2020 (szerk. Nagy Erika)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Aich Péter (Pozsony, 1942): költő, prózaíró, szerkesztő, tankönyvszerző. Mosonmagyaróváron él. A Pozsonyi Casino alapító tagja.

Balázs Sándor (Gödöllő, 1967): művészeti író, műkritikus. Budapesten él.

Mario Benedetti (Paso de los Toros, 1920 – Mondetideo, 2009): uruguayi író, költő, újságíró.

Roberto Bolaño (Santiago de Chile, 1953 – Barcelona, 2003): chilei író, költő.

Csibrányi Zoltán (Dunaszerdahely, 1978): esszéíró, publicista. Dunaszerdahelyen él.

A. Dobos Éva (Ágcsernyő, 1955): író, műfordító, szociológus, Osloban él.

Fehér Enikő (Tatabánya, 1997): író, költő, egyetemi hallgató. A prae.hu és az Új Forrás munkatársa. Szülővárosában és Budapesten él.

Fellinger Károly (Pozsony, 1963): költő. Jókán él. Forbáth Imre- és Simkó Tibor-díjas. Legutóbbi kötetei: *Barangoló* (gyermekversek, 2020), *Lófráló* (gyermekversek, 2020), *Zebra az autósóban* (gyermekversek, 2020).

Louise Glück (New York, 1943): amerikai költő, esszéíró, a Yale Egyetem tanára, tizenkét verseskötet és két tanulmánykötet szerzője. 2020-ban irodalmi Nobel-díjjal tüntették ki

Pedro Juan Gutiérrez (Matanzas, 1950): kubai író, költő, festő.

Halmi Tamás (1975, Pécs) költő, esszéista, Pécsen él. Legutóbbi kötetei: *Tiszta rendszerek csarnoka* (Imre Flóra-olvasókönyv, 2020), *Kleopátra aranyhajói* (Szécsi Margit-széljegyzetek, 2020), „*Imáim*

lassú lélegzetek” (Lelkigyakorlatok Iancu Laurával, 2020), *Kint lények járnak* (versek, 2020)

Hogya György (Királyhelmece, 1956): író. Szülővárosában él. Legutóbbi kötete: *Daszvant árnya* (elbeszélések, 2019)

Katona Nikolas (Dunaszerdahely, 1993): költő, tanár. Balonyban él.

Kovács Balázs (Pozsony, 1996): költő. Komáromban él.

Morva Mátyás (Dunaszerdahely, 1994): író, egyetemi hallgató. Ipolyságon él.

Nagy Borbála Réka (Marosvásárhely, 1978): könyv- és televíziós szerkesztő. Budapesten él.

Tőzsér Árpád (Péterfala, 1935): költő, író, műfordító, szerkesztő. Pozsonyban él. Kossuth- és József Attila-díjas, A Nemzet Művésze. Legutóbbi kötete: *Lélekvándor* (versek, 2019).

Szalay Zoltán (Vajka, 1985): író, szerkesztő. Pozsonyban él. Madách Imre- és Talamon Alfonz-díjas. Legutóbbi kötetei: *Faustus kisöccse* (regény, 2019); *Rómer Flóris, a mesék megmentője* (életrajz, 2019).

Varga Imre (Kisgyarmat, 1950): költő, író. Tinnyén él. Petőfi Sándor Sajtósabadság díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Az értelenség gyönyöre* (versek, 2019); *Pókvári mese* (bábjáték, 2019).

Végh Zsoldos Péter (Érsekújvár, 1952): műfordító. Pozsonyban él.

Derek Walcott (Casries, 1930 – Gros Islet, 2017): Nobel-díjas Saint Lucia-i költő, drámaíró.